T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

A. SÜHEYL ÜNVER'İN EYÜP DEFTERLERİNDE ŞEHİR DOKUSU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Faruk ERÇETİN

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

A. SÜHEYL ÜNVER'İN EYÜP DEFTERLERİNDE ŞEHİR DOKUSU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Faruk ERÇETİN

Danışman: Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim Dalı İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi Faruk Erçetin'nın A.SÜHEYL ÜNVER'İN EYÜP DEFTERLERİNDE ŞEHİR DOKUSU adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 7.06.2018 tarih ve 2018-16/34 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 27/06/2018

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. ABDULHAMİT TÜFEKÇİOĞLU	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. AZİZ DOĞANAY	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. SACİT AÇIKGÖZOĞLU	

ÖZET

İnsan çevresini dönüştüren ve çevresi tarafından dönüştürülen bir varlıktır. Çevresini dönüştürme eylemini mensubu bulunduğu kültürün dünyayı yorumlama şekliyle yapar. Sanat bir kültürün inancını bilgisini eşyayı şekillendirme şeklini içerir. Sanat eseri incelendiğinde o maddi kültürü oluşturan zemin kodlarını verir. Bu kodları kavrayamamış insanların aynı üretimi devam ettirmeleri mümkün değildir. Üretimde devamlılık olmazsa aynı toplumdan söz edilemez. Yani bir toplumun sürekliliğini geride bıraktığı maddi varlık sağlamaktadır. O maddi varlığı incelemek o toplumun hayatiyeti açısından değerlidir. Şehri incelemek bir toplumun maddi varlıklarını bütünlük içinde görmemizi sağlamaktadır. İslam sanatının ve kültürünün içinde hangi birleşimler olduğunu anlamak için İslam şehrini incelememiz gerekmektedir. Eyüp Sultan semti bu bileşenlerin çözümlenebildiği bir İslam şehridir. Bu yüzden kuruluşundan itibaren İslam şehri olan bir şehir kültürün sanatın çözümlenebilmesi için uygundur. Bu maddi varlığı incelerken o maddi kültürü tanıyan birisinin işaret ettiği noktaları incelemek, o toplumun şahsiyetinin inceliklerini tanımak açısından değerlidir. Bu tezin birinci bölümünde A. Süheyl Ünver'in hayatı, yetiştiği kültür çevresi sanatla şehirle münasebeti işlenmiştir. İkinci bölümde Eyüp Sultan'ın tarihi hüviyeti ve kültür sanat dünyamızdaki yeri incelenmiştir. Süheyl Ünver'in Eyüp Sultan'la alakalı münasebetine bu bölümde girilmiştir. Üçüncü bölümde A. Süheyl Ünver'in Eyüp Sultan'la alakalı ve Süleymaniye kütüphanesinde araştırmaya açık olan hususi notlar incelenmiş ve transkribesi yapılmıştır. Toplamda 10 defter ve dosyadan oluşan bu notlardan beş defter transkribe edilmiş geriye kalan ilgili dosyalara ve defterlere atıfta bulunulmuştur. Dördüncü bölümde ise defterlerden elde edilen diğer malzemeler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: A. Süheyl Ünver, Eyüp, Islamic City

ABSTRACT

Man is a creature that transforms its surroundings and is transformed by them in return. He does this by the way his culture interprets the world. Art includes a culture's beliefs, knowledge and the way it cultivates things. When an art work is examined, it gives the fundamental codes constituting that material culture. It would be impossible for those who cannot grasp these codes to resume the same cultivation. If the same cultivation does not resume, one cannot talk about the existence of the same society. That is, continuity of a society depends on the material entities it produces. Examining that material entities is of utmost importance for the vitality of that society. In that sense, examining a city helps see the material assets of a society as a whole. In order to

understand the composition of Islamic art and culture, one must study an Islamic city. The district of “Eyüp Sultan” is a suitable sample for this job as it has been an Islamic city since its foundation. While studying this material entity, paying attention to the points put forward by a person who knows the material culture is crucial to understand the elegance of the character of that society. The first part of this study includes A. Süheyl Ünver’s life, the cultural environment in which he grew up and his contact with art and culture. The second part is dedicated to the historical identity of Eyüp Sultan district and its place in our culture and art. Süheyl Ünver’s relationship with Eyüp Sultan belongs to this chapter, as well. The third part consists of the analysis and transcription of the personal notes of A. Süheyl Ünver on Eyüp Sultan in Süleymaniye library. Of ten notebooks and folders that constitute his personal notes, five notebooks have been transcribed and the rest have been cited. The last part consist estitmation abaout personal notes.

Keynote Words: A. Süheyl Ünver, Eyüp, Şehir Dokusu

İÇİNDEKİLER

ÖZET 3
ABSTRACT 3
İÇİNDEKİLER 5
KISALTMALAR 7
ÖNSÖZ 8
GİRİŞ 9
I. Araştırmanın Amacı ve Önemi 9
II. Araştırmanın Yöntemi 10
BİRİNCİ BÖLÜM
A. SÜHEYL ÜNVER'İN HAYATI VE ŞAHSİYETİ
1.1 A. Süheyl Ünver'in Hayatı (1898-1986) 11
1.2 Yetişmesinde Etkisi Olan Mekânlar ve Hocaları 12
1.2.1 Medresetü'l-Hattâtîn 12
1.2.2 Hocaları 13
1.3 Fikriyâtı ve Eserleri 13
1.3.1 Sanatkârlığı 14
1.3.2 Çok Yönlülüğü 14
1.3.3 A. Süheyl Ünver'in Belgeciliği ve Araştırmacı Yönü 14
1.3.4 Eserleri 15
İKİNCİ BÖLÜM
EYÜP SULTAN TARİHİ VE A. SÜHEYL ÜNVER'E GÖRE EYÜP
2.1 Osmanlı Öncesi Eyüp 16
2.2 Osmanlı Döneminde Eyüp ve İslâm Şehri Yapılanması 16
2.2.1 İslâm Şehir Oluşum İlkeleri 16
2.2.2 Bir İslâm Şehri Olarak Eyüp Sultan 17
2.3 Eyüp'ün İstanbul Kültürü İçin Önemi 17
2.3.1 A. Süheyl Ünver'in Eyüp ve İstanbul Hakkındaki Görüşleri 18
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
A. SÜHEYL ÜNVER'İN EYÜP DEFTERLERİ
3.1 Eyüp Defterlerinin Tanıtımı ve Muhtevası 21
3.2 Süleymâniye Kütüphanesi 297 No'lu Defter'in Çeviri Metni 21
3.3 Süleymâniye Kütüphanesi 670 No'lu Defter'in Çeviri Metni 54
3.4 Süleymâniye Kütüphanesi 925 No'lu Defter'in Çeviri Metni 58
3.5 Süleymâniye Kütüphanesi 938 No'lu Defter'in Çeviri Metni 65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EYÜP DEFTERLERİNDE ŞEHİR DOKUSU
4.1 Mimarî Eserler 84
4.1.2 Câmiler 84
4.1.2.1 Eyüp Sultan Câmii 85
4.1.2.2 Zal Mahmûd Paşa Câmii 86
4.1.2.3 Silâhî Mehmed Bey 87
4.1.3 Tekkeler 88

4.1.3.1 Kaşgârî Tekkesi 88
4.1.3.2 Bahâriye Tekkesi 89
4.1.3.3 Şeyhülislâm Tekkesi 91
4.1.4 Türbe ve Hazîreler 93
4.1.4.1 Eyüp Sultan Türbesi 94
4.1.4.2 Reşadiye Türbesi 95
4.1.4.3 Ferhad Paşa Türbesi 95
4.1.4.4 Nakkaş Hasan Paşa Türbesi 95
4.1.4.5 Zâl Mahmûd Paşa Türbesi 96
4.1.4.6 Sokullu Mehmed Paşa Türbesi 96
4.1.4.7 Pertev Paşa Türbesi 97
4.1.4.8 Siyavuş Paşa Türbesi 97
4.1.4.9 Alaaddin-i Arabî Türbesi 97
4.1.4.10 Câfer Paşa Türbesi 97
4.1.4.11 Sokullu Türbesi 98
4.1.5 Mezarlıklar ve Mezar Taşları 98
4.1.5.1 Mezarlıkla Alakalı Genel Resimler 99
4.1.5.2 Lala Mehmed Paşa Kabri 100
4.1.5.3 Yûsuf Baba 101
4.1.5.4 Kapudân-ı Derya Hüseyin Paşa 101
4.1.5.5 Kapudan-ı Derya Mehmed Paşa 101
4.1.5.6 Dergâh-ı mualla Kapucubaşılarından Maktûl Mustafa Paşa torunu Abdülhamîd Bey 101
4.1.5.7 Zekâi Dede 102
4.1.5.8 İdris-i Bitlisî 102
4.1.5.9 Çivicizâde Mehmed Efendi 102
4.1.5.10 Feridun Paşa 102
4.1.6 Sahipsiz Mezar Taşları 102
4.1.7 Sivil Mimari Örnekleri 103
4.1.8 Motifler 106
4.1.9 Folklorik Öğeler ve Günlük Hayat 107
4.1.10 Eyüp ve Çevresi Genel Görünümü 109
SONUÇ 111
BİBLİYOGRAFYA 113

KISALTMALAR

a.g.e. **:** adı geçen eser
c. **:** cilt
DİA **:** Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
s. **:** sayfa
S.K. **:** Süleymâniye Kütüphanesi
T.C. **:** Türkiye Cumhuriyeti
vr. **:** Varak

ÖNSÖZ

Modern zamanlarda kültürel krize girmiş kafa karışıklığı yaşayan gelenekle modern arasına sıkışmış bir medeniyetin yapması gereken ilk işlerden birisi, geleneğini oluşturan ruhu çözümlemesidir. Elbette gelenek denilen ruhu çözümlemek çok da kolay değildir. Çünkü geleneğin oluşturduğu bütün maddi öğeler incelenmesi gerkir.

Şehir bir medeniyetin görünen yüzüdür. Geleneği oluşturan bütün maddi öğeler şehirde birleşir. Eğer bir medeniyeti tanımak isterseniz onun oluşturduğu şehri ayrıntılı bir biçimde analiz etmek yeterlidir. Eğer çok hızlı değişen ve bir süreklilik arz etmeyen iki medeniyet arasında bir kültürü anlamak istiyorsanız bu değişim safhasının tanıklarını dinlemeniz izlemeniz ve okumanız doğru bir hamle olacaktır. Çünkü hızlı değişen bir medeniyetin maddi kültürü de hızlı değişecektir. Ve bu hafızaya sahip kaynaklara ihtiyaç duyulacaktır.

Türk-İslam kültürünün, modernleşme süreci gerçekten hızlı olmuştur. Ve eldeki maddî öğeler bir o kadar hızlı değişmiştir ki takip edebilmek ancak o sürece tanıklık eden ve süreci belgeleyen insanlar yoluyla mümkündür.

Süheyl Ünver içinde bulunduğu medeniyetin ruhunu özümsemiş bir münevverdi ve belgeciliğe çok önem veriyordu dolayısı ile A. Süheyl Ünver'in notlarını takip etmek hızlı değişim gösteren Türk-İslam medeniyetinin ruhunu anlayabilmek için önemlidir.

Bu tezde A. Süheyl Ünver'in Eyüp Defterleri'nde Şehir Dokusunu çalışarak kültürümüzün yok olan maddî öğelerini Süheyl Ünver'in perspektifinden anlatmaya çalıştık. Dolayısıyla medeniyetimizin, sanatımızın oluşmasındaki amili anlamaya bir adım daha yaklaşmayı hedefledik.

Bu tezin yazımı sırasında ve her aşamada bana destek olan değerli danışmanım Prof. Dr. Abdülhamit Tüfekçioğlu'na, defterlerin okunmasında ve gereken tashihlerin yapılmasında hiçbir emeğini esirmegeyen çok değerli hocam Doç. Dr. Gülgûn Uyar'a okunması noktasında emeği geçen Cemal Öztürk'e, Bilal Küçükkaya'ya emeği geçen herkese teşekkürlerimi borç bilirim.

GİRİŞ

İnsan bulunduğu çevreyi şekillendirir. Bu şekillendirme faaliyetini kendine özgüleştiren ise insanın tanımlama ve anlam verme gücüdür. Bu yetisini dille yapar. Ama dil sadece lisan demek değildir. Dil insanın anlam dünyasını başka insanlara aktarma tecrübesidir. Eşyâyı anlam vererek şekillendirir ve bu anlam vermeyi de kendisinden öncekilerin kendine miras bıraktığı maddî öğelerle yapar. Ve bu maddî dil kendini şehirde gösterme fırsatı bulur. Şehir incelendiği zaman şehri oluşturan anlam dünyası kendini göstermeye başlar. Bu anlam dünyası kendini mimaride, resimde, müzikte kısacası insanın ürettiği her türlü maddî olguda ortaya çıkartır.

Bir toplumun sanatını, fikir dünyasını ürettiği insan tipini anlamak istersek şehrin maddî kültürünü incelememiz gerekir. Bu şekilde toplumun üretme tarzını ve bireyin üretme şeklini çözümleyebiliriz. Bu, sanat, bilim, düşünce vb. bütün olgular için geçerlidir. Zira hepsi bir anlam verme şeklidir ve tevarüs eder.

Örneğin modern sanatı anlamak isterseniz modern şehri çözümlemeniz gerekir. Şehrin çevre kurgusu hangi anlam dünyası üstüne oturmuştur, bu şehri oluşturan öğeler gözlenerek oluşturulur. Bu çözümlemeler sanatın anlam dünyasını ve üretim şeklini bize verir.Aynı şekilde İslâm sanatını ve dolayısıyla İslâm anlam dünyasına girmek isterseniz İslâm şehrini oluşturan öğeleri çözümlemeniz gerekmektedir.Bu çözümlemeyi sağlıklı yapmanın bir yolu da bu anlam dünyasında yetişmiş birisini takip etmektir. Çünkü insan tipi de bağlı bulunduğu anlam dünyasının maddî öğesidir.

Bu tezde İslâm sanatının anlam dünyası maddî öğeler üstünden incelenecektir. Süheyl Ünver bu anlam dünyasını derinliklerini, güzelliklerini tanıyan önemli bir rehberdir. Onu farklı kılan ise bu anlam dünyasının gelecek nesillere aktarmak için gördüğü, duyduğu her şeyi kaydetmesidir.

Özellikle Eyüp Defterleri'nin seçilmesinin sebebi ise Eyüp'ün tamamen İslâm anlam dünyasının oluşturduğu bir kent olması ve modern dönemlerde ciddi bir biçimde değişen anlam dünyasından etkilenmiş olmasıdır. İslâm Medeniyeti'nde ve Osmanlı Medeniyeti'nde dönemin ve coğrafyanın şartlarına göre yorumlanmıştır. İstanbul ise Türk-İslâm Medeniyeti'nin bütün unsurlarıyla güncellenmiş hâlidir. Eyüp Sultan ise İstanbul'un kuruluşundan itibaren İslâm şehrine dair bütün unsurları kendinde barındırır. Dolayısıyla Eyüp Sultan semtinin İslâm şehir kültürü ve estetiğini anlamlandırmak açısından temsil kabiliyeti yüksektir.

I. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Osmanlı sanatı ile şehir dokusu arasındaki ilişkiyi anlamak için İstanbul'daki Türk-İslâm sanatını çözümlemeye, İstanbul sanatını anlamak içinse Eyüp Sultan'ı gözlemlemeye ihtiyaç vardır.

Ayrıca Eyüp, İstanbul'un geçirdiği bütün evrelerin izlerini taşımaktadır. Böyle bir durumda bu bağlantıyı kurabilecek iki döneme de hâkim bir münevverin perspektifine başvurmanın kültür ve sanat dünyamızı oluşturan bileşenleri anlamak açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz. İslâm maddî kültürünü iyice araştırmış bu konuda hem bulunduğu döneme dâir birçok kayıt tutmuş hem de henüz kendini ve medeniyetini oluşturan anlam dünyasını tanıyan Süheyl Ünver'in defterleri üstünden bu anlam dünyasının envanterine girmek istedik. Süheyl Ünver gibi çok yönlü bir rehberin gözünden Türk İslâm sanatının Eyüp dolayısıyla İstanbul yorumunun önce maddî bileşenlerini, sonra ise anlam dünyasını tespit etmek istedik.

Dolayısıyla **A. Süheyl Ünver'in Eyüp Defterlerinde Şehir Dokusu** adlı bu tezde objeler ve yaklaşım biçimleri tespit edilerek Ünver'in kişisel görüşleri doğrultusunda Eyüp'e bakış açısı gösterilecektir.

II. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Eyüp defterlerini inceledik. Kütüphanede mevcut 6 defter ve 4 adet dosya bulduk. Dosyaların çok kapsamlı bilgi içermesi ve Süheyl Ünver'in kendi düşünceleri hariç çeşitli basılı eserleri çokça kullanması yüzünden, çalışmamızı defterlerle sınırlı tuttuk.

Yöntem kısmında ele alınacak konular:

Tezin kataloğu, kütüphanenin her bir defter için koyduğu numara esas alınarak adlandırılmış, Süheyl Ünver'in defterlerin kapağına yazdığı adlar ise bu katalog numarasını takip eden parantez içinde gösterilmiştir. Süheyl Ünver'in her bir defterine verdiği sayfa düzeni köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

Defterlerin sayfa düzenine sadık kalınarak görsel olduğu yerde aynen kullanılmış, satır düzeni de birebir uygulanmıştır. Defterlerin bilgisayar ortamına aktarılmış dijital kayıtlarından yola çıkılması gerekçesiyle metin içinde yer alan görseller üzerinde kurum damgaları bulunmaktadır.

Çoğu rik'a, bir kısmı da matbû Osmanlı Türkçesi olan metinler günümüz harflerine çevrilmiştir.

Süheyl Ünver'in tespit ettiği görsel belgelerin ve çizimlerin günümüzdeki hallerini gösteren fotoğraf ve çizimler ekler bölümünde yer almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
A. SÜHEYL ÜNVER'İN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

A. Süheyl Ünver, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi kültür dünyası arasında çok önemli köprü görevi görmüş bir Türk münevveridir. Hayatı boyunca tuttuğu notlar, yazdığı eserlerle, Türk sanatı ve kültüründe karanlık kalmış birçok noktayı aydınlatmıştır. Gerek yetiştirdiği talebelerle gerek kendinden sonraki nesillere bıraktığı belgelerle yeri doldurulamaz bir ilim adamı olarak tarihimizde müstesna yerini almıştır. Ayrıca saray nakkaşhânesinde verdiği derslerle, minyatür ve tezhip konusundaki incelemeleriyle ve yetiştirdiği öğrencilerle bu geleneksel sanatımızı yeniden canlandırarak bugünlere gelmesini sağlamıştır.[1]

1.1 A. Süheyl Ünver'in Hayatı (1898-1986)

A. Süheyl Ünver, 1898 yılında 17 Şubat gecesi Haseki'de dedesi ünlü Hattat Şevki Bey'in konağında dünyaya geldi. Annesi;Hattat Şevki Bey'in kızı olan Safiyye Rukiyye Hanım, babası Tırnovalı Muhâberât-ı Umûmî Müdürü Mustafa Enver Bey'dir.[2] A. Süheyl Ünver'in Ömer, Hatice ve Sare adlı üç kardeşi vardır.

Mustafa Enver Bey medrese mezunudur, ayrıca Bahâriye Mevlevîhânesi postnişini Hüseyin Fahreddin Dede'yle ney meşk etmiştir[3], Zekâi Dede Efendi'den usül dersleri almıştır, hüsn-i hatla meşguldür, Arapça, Farsça, Fransızca bilen, kitap meraklısı, kültürlü ve bilgili bir Osmanlı aydınıdır.

Ünver henüz çocuk iken, 1903 yılında ailesi Sarıyer'e taşınır. Aynı yıl ağabeyi Ömer vefat eder. 1904'te Enver Bey ve Rukiye Hanım'ın Hatice Mesat adında bir çocukları daha olmuştur.[4]

Süheyl Ünver'in çocukluğu Sarıyer'de geçmiştir. Ünver okul çağına gelmesine rağmen bulundukları bölgede okula verilmez. İlkokula gidene kadar bizzât babası Enver Bey oğluna ilk eğitimini verir. Okula geç yazılmasından dolayı da evde çok vakit geçirmiş, bu zaman zarfında ilk sanat deneyimlerine kağıtları keserek, resim çizerek başlamıştır.[5] Yine bu dönemde babasıyla beraber Bâyezid ve Fâtih'te birçok kütüphaneyi ziyâret etmiştir. Bazı yazıları tetkik edip beraber istinsah etmişlerdir.[6]

Babası Enver Bey'in işi gereği Sultanahmet ve Ayasofya civârındaki Soğukçeşme'ye tayin olması üzerine Cağaloğlu'na taşınırlar. 1908 yılında Çarşı Kapısı'nda Menbau'l-İrfan adlı özel ilkokula başlar.[7]

Mustafa Enver Bey 1909 yılında vefat etmiştir.[8] Babasının ölümünden sonra Haseki'de babasının hayatta iken yaptırdığı küçük eve yerleşmişlerdir.

Ünver 1910-1912 yılları arasında Nazmi Töre Beyefendi'den Arapça dersleri almıştır.[9] Mercan İdadisi'ne 1912 tarihinde girmiş, 1915'de idadiden mezun olmuştur. Aynı yıl Mekteb-i

---

[1] Gülbün Mesera - Aykut Kazancıgil - Ahmet Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver Biliyografyası*, İşaret Yayınları, İstanbul 1998, s. 14.
[2] Ahmed Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver Hayatı Şahsiyeti Eserleri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 21.
[3] Sayar, s. 36.
[4] Sayar, s. 65.
[5] Sayar, s. 66.
[6] Ekrem Kadri Unat, *Ahmet Süheyl Ünver*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1986, s. 10.
[7] Sayar, s. 67.
[8] Unat, s. 10.
[9] Ceylan Akgül Karaata, *Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Türk Süsleme Sanatı Eğitimine Katkıları*, Gazi Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 11.

Tıbbiyye-i Askeriye'ye kaydolmuştur. Askerî Tıbbiye'nin yatılı olması sebebiyle annesini yalnız bırakmamak için askerî tıbbı üç ay sonra bırakır ve Tıp Fakültesi'ne (Haydarpaşa) kaydını aldırır. 1920 yılında tıbbiyeden mezun olmuştur. 1921 yılında stajını tamamlamıştır.[10]

1916 yılında Medresetü'l-Hattâtîn'e girmiş. 1923 tarihinde Medresetü'l-Hattâtîn'den mezun olmuşdur.[11]

Medresetü'l-Hattâtîn'de devrinin yetkin sanatçılarını tanımış onlardan icazet alma fırsatı buluştur.

1921 Vakf-ı Gureba hastanesinde cildiye kliniğinde işe başlamıştır.[12]

1 Haziran 1924 yılında Haseki Hastanesin'de göreve başlamıştır.

1927 yılında Akil Muhtar hocanın desteklemesiyle Paris'e ihtisas için gitmiştir. Burdayken çok sayıda el yazmasını inceleme fırsatı bulmuştur.[13]

Paris'e giderken Akil Muhtar Bey:

"Süheyl! Seni herhangi bir maksat için göndermiyorum. Senden bir ricam var. O da şu: Avdetinde bu memleket için biraz da ilim için çalışman" demiştir.[14]

1930 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Tıp Fakültesi'nde akademik hayatı başlamışdır. 1933 yılında tıp tarihi bölümünün kurulmasında öncü olmuştur. 1958-59 Amerika Birleşik Devletleri'nde akademik amaçlı bulunmuştur. 1967 tıp tarihi ve deontoloji kürsüsünde başkanlık görevi üstlendi. 1973'te emekli olmuştur. 1986'da İstanbul'da vefat etmiştir.[15]

1.2 Yetişmesinde Etkisi Olan Mekânlar ve Hocaları

Süheyl Ünver'in yetiştiği dönemde Osmanlı'nın modernleşme evresi henüz tamamlanmamıştı. Gelenekle bağı kopmamış, yeniyi de iyi tanıyan birikimli münevverlerin Süheyl Ünver'in tabiriyle "kırk ambarların" sayısı henüz az değildi. Yaşadığı dönem geçiş dönemi olduğu için dönemin münevveri hem modern olanı tanıyor hem kendi kültürünü iyi biliyordu.

İşte Süheyl Ünver böyle bir dönemde kültür sanat dünyamızın önemli isimlerinden kadim Osmanlı medeniyet anlayışını modern dönemlere taşıyan insanlardan ve mekânlardan etkilenmiştir. Eski kültür ve yeni kültür arasında adeta bir köprü görevi üstlenmiştir.

1.2.1 Medresetü'l-Hattâtîn

II. Meşrutiyet'in ilanında resmî bir hat eğitim okulu olmaması üzerine hat eğitimi verecek bir okul açılması fikri devrin nezareti tarafından kararlaştırıldı. Adı Medresetü'l-Hattâtîn olarak belirlendi. Osmanlı'nın son döneminde, en önemli hattatların, müzehhiplerin, ebrucuların dersler verdikleri klasik sanatlar okuludur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Hayri Efendi tarafından 1914'te kurulmuştur.

Binâ olarak Cağaloğlu'nda bulunan bir 18. yüzyıl sıbyan mektebi seçildi. Bu sıbyan mektebi Tersane Emini Yûsuf Ağa tarafından 1778'de hassa baş mimarı Mehmed Tahir Ağa'ya yaptırılmıştır.[16]

Süheyl Ünver girdiğinde Medresetü'l-hattâtîn'de ders veren hocalar:

---

[10] Unat, s. 11.
[11] Unat, s. 11.
[12] Ahmed Güner Sayar, "Ünver, Ahmet Süheyl", *DİA*, XLII, s. 350.
[13] Sayar, s.171.
[14] Sayar, s. 171.
[15] Sayar, "Ünver, Ahmet Süheyl", *DİA*, XLII, 350.
[16] Uğur Derman, *Medrestü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2015, s. 12.

Sülüs–nesih : Hacı Kâmil Akdik

Celî sülüs- tuğra : Tuğrakeş İsmâil Hakkı (Altunbezer)

Ta'lik – Celî ta'lîk: Hulusi Yazgan

Dîvânî- Celî dîvânî:

Rik'a: Mehmed Saîd Bey

Tezhib: Yeniköylü Nûri (Urunay)[17]

Girdiği Medresetü'l-hattâtîn'de devrin en önemli hattatları müzehhepleri ebrucularından eğitim aldı, daha küçüklüğünde tezyini sanatlarımıza merakı olduğu ortaya çıktı. Bulduğu motifleri küçük yaşta taklit etme gayretindeydi.

Ünver Medresetü'l-hattâtîn'de tezhip dersini Yeniköylü Nûri Bey'den tahsil etti; Necmeddin Okyay'dan ebru dersi aldı. Ayrıca bu yıllarda eniştesinden yazı meşk etti, Hoca Ali Rıza'dan resim öğrendi.[18]

1.2.2 Hocaları

Süheyl Ünver döneminin önde gelen kültür sanat ilim adamlarıyla etkileşime geçmiştir. Fikir dünyasının, zevk dünyasının, gönül dünyasının olgunlaşma sürecinde birçok insan etkili olmuştur.

En başında Babası Enver Bey olmak üzere, Abdülaziz Mecdi Tolun, Hoca Ali Rıza.

Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Rifat Osman, A. Gabriel.[19]

1.3 Fikriyâtı ve Eserleri

Ünver'in kültüre sanata bakış açısı hayati roldedir. Medeniyeti bir bütün olarak görmektedir. Nitekim kendi hayatında da bunun izleri vardır. Pekala başarılı bir doktor iken kendini sanat noktasında olanca gücüyle geliştirmiştir. Nitekim bireysel bazda olması gerekeni şu şekilde ifade etmiştir.

"Herkesin bir mesleği olmalı bir de meşgalesi. O meşgale bütün kültürümüzdür."[20]

Öğrencilerine: 'Bir kere kültürün mektebi yoktur, ülkemiz diplomalı kültürsüz doludur. Dokuz yüz yıldır Anadoludaydık, malzeme topluyor muyduk" demiştir.[21]

Toplumsal bazda ise sanatı, ilmi, siyâseti yani zâhir ve bâtını, düşünce ve pratiği birbirinden ayırdetmemiştir. Bir medeniyetin bütünlük arz ettiğinin bilincindedir. Nitekim Karamemi'yi anlatırken bir paragrafta düşüncelerini şu şekilde ifade eder: "Kim demiş ki o devir tek Süleymân devridir; Bâkî devri, Sokullu devri, Sinan devridir. Sâde kılınç tutmakla yükselmez insan eli, Bâkî'nin kalemi var, Sinan'ın da pergeli. Yalnız kök-gövde değil, çiçek de var ağaçta: Kılınç kadar mısra da sesleniyor Mohaçta Gerçek insan; cihâdın, sanatın, ilmin eri."[22] Bu sözler kendisinin ilme, sanata, insana, medeniyete olan düşüncelerini ele vermektedir.

Süheyl Ünver'in düşüncesi anlaşılmaya çalışılırken döneminin düşünsel ve kültürel değişim ve dönüşümünü gözardı etmemek lazımdır. Dönemin anlayışında eski kültürle bir hesaplaşmaya girilmiştir. Muasır bir örnek olarak Hasan Ali Yücel'in 23 Nisan adlı şiirinde yer alan "Eskiyi unut,

[17] Derman, s. 13.
[18] Mesera, s. 11.
[19] Unat, s. 9.
[20] A. Süheyl Ünver, *İstanbul Risaleleri*, I, İBB Yayınları, İstanbul 1995, I, 7.
[21] Zuhal Özaydın, *Menâkıb-ı Süheyl Ünver*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul 1997.
[22] A. Süheyl Ünver, *Müzehhib Karamemi*, İ.Ü. Yayınları, İstanbul 1951.

yeni yolu tut, Türklüğe umut sen ol çocuğum" dizesi dönemin ruhunu bize az da olsa yansıtmaktadır.[23]

Süheyl Ünver kendisine ait olanı tanıyan araştıran yeni üretken bulunduğu zamanı kaydeden bir araştırmacıdır. Hatıralarla alakalı bir görüşü şöyledir: "Bazıları altın bazıları gümüş toplar, ben hatıra toplarım."[24] Ünver için hatıralar altın kadar değerli ve işlevseldir. Bu düşüncenin ürünü olarak Ünver büyük küçük demeden her duyduğunu, gördüğünü, yaşadığını kayda geçirmiştir. Yüzlerce dosya ve 1000 'i aşkın defter tutulmuştur.[25] Defterlerin içi büyük küçük hatıra doludur. Nitekim sergilerine gelen izliyicilerin görüşlerini sakladığı defter bulunması bile dikkate değerdir.

1.3.1 Sanatkârlığı

Süheyl Ünver'in sanata karşı doğuştan gelen bir istidadı vardır. Ünver'in sanatkarlığı ailesinden kendisine genetik miras kalmıştır. Ailesinde anne ve baba kısmında sanatçılar yetişmiştir. Babası musikişinas anne tarafından dedesi Şevki Efendi baba dedesi Hacı Mehmed Efendi ressamdır. Kendisi de çocukluğundan. itibaren sanatla ilgilenmiştir. [26]

Süheyl Ünver ressamdır, müsavvirdir, ebrûzendir, müzehhiptir. Aynı zamanda enistesi Hattat Hasan Rıza Efendi'den sülüs meşk etmiştir.

1.3.2 Çok Yönlülüğü

Süheyl Ünver'i sanat tarihçisi, kültür adamı, tıp tarihçisi, ressam, müzehhib, hattat, ebru ustası, doktor, cilt ustası, İstanbul beyefendisi, öğretmen olarak tavsif etmek mümkündür.

Süheyl Ünver kendisi çok yönlü olduğu gibi arkadaş çevresi de çok yönlü insanlardan oluşmaktadır. Nitekim kırkambarlık olarak adlandırdığı çok yönlülük ve çok yönlü arkadaşları hakkında bir defterinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Saîd Bey ve Muhyiddin Bey kırk ambar ruhuyla yetişen kimseler bu memlekette az çoğalmalı ki bu hal-i elemden teessür olanlar çoğalsın."[27]

Süheyl Ünver'in çok yönlülüğünü tuttuğu defterlerin çeşitliliğinden ve yazdığı konu yelpazesinin genişliğinden anlayabiliriz. Gezi defterlerinden sanat tarihi öğelerinden kırk ambar adlı her çeşit kültür öğesini barındıran deftere, âlim ve sanatkar dostlarından çiçek bitki defterlerine tütün çay konulu defterlerden suluboya resimlerinin bulunduğu defterlere kadarçok çeşitli bir ilgi alanı ve birikimi vardır. Ayırca astronomi, tıp, folklor alanlarında defterleri vardır.

1.3.3 A. Süheyl Ünver'in Belgeciliği ve Araştırmacı Yönü

Ünver bulunduğu çağın değişim rüzgarını fark etmiş, eski kültürün yıkılışının olanca hızıyla devam ettiğine hayatı boyunca tanık olmuştur. Ve toplumun içinde bulunulan dönemin toplumun şifahilik kültürü sonucu olduğuna kanaat getirmiştir. Şifahiliğin toplumsal bir arıza olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: "Şifahilik bir toplumun nemelazımcılığıdır."[28]

Başka bir ifadede, "toplumunun hastalığı şifahiliktir" demiştir.[29]

---

[23] Hasan Ali Yücel, 23 Nisan Şiiri.
[24] Sayar, s. 351.
[25] Mine Esiner, "Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesindeki Defter ve Dosyaları", *Antika*, sayı: 13, 1986, ss. 20-23.
[26] Sayar, s. 350.
[27] Süleymâniye Kütüphanesi Defter: 267, vr. 11a.
[28] Hasan Özdenören, "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Türk El Sanatlarındaki Yeri ve Önemi", *El Sanatları Dergisi*, sayı: 1, Konya 1997, ss. 9-30, s. 10.
[29] Zuhal Özaydın, *Süheyl Ünver Hoca'dan Notlar: Menakıb-ı Süheyl Ünver*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1997.

Ünver büyük küçük demeden günlük hayatta yaşadığı olayları kaydetmiştir. Bazen ziyâret ettiği türbeden bir yaprak bazen yediği ekmeğin içtiği sütün o günkü bedeli bazen havanın durumu.[30] Tevarüs ettiği kültürü gelecek nesillere aktarmak için olanca gücüyle çalışmıştır.

Ünver zamanında kabul edilmiş geçer kabul gören yanlış bilgilere içerlemiştir. Araştırma yaptığında direk ana kaynaklardan çıkarım yapmaktadır.[31] Özellikle sanat tarihi ve tıp tarihi konusunda kendinden önce söylenmeyen şeyler söylemiştir.

1.3.4 Eserleri

Süheyl Ünver'in 2000 civârında yayımlanmış basılı makale ve kitabı vardır.[32] Ayrıca yaptığımız tetkiklere göre Süleymâniye Kütüphanesi'nde taranmış 1400 küsur defteri ve 400 kadar dosyası vardır.

Kanaatimiz şudur ki; ortaya koyduğu eserler gerçekten insanüstü denilebilecek bir çabanın neticesidir. Çünkü yazdığı eserlerin yanı sıra tıp doktorluğu devam etmektedir ve günlük hayatını normal düzeni içinde sürdürmektedir.

Süheyl Ünver'in Süleymâniye'deki defter ve dosyalarının sınıflandırılması şöyledir:

Süheyl Ünver'in Süleymâniye Kütüphanesi'nde Doğu ve Batı birçok dünya şehriyle alakalı bilginin bulunduğu 83 defter; Türkiye'nin birçok şehrinin doğal ve tarihi güzelliklerinin işlendiği 160 defter; İstanbul'un bütün güzelliklerini tarihini işlediği 86 adet defter; yazma kitaplarla alakalı 47; kütüphaneler ile ilgili 10 adet; Kırk ambar olarak isimlendirilmiş 33 adet; medrese, tekke zâviyelerle alakalı 21 adet; ilim adamı, sanat adamı ve arkadaşlarının bulunduğu 13 adet; *Ramazânnâme* isimli defterler 13; Türkiye'de ve dünyanın çeşitli yerlerinde açmış olduğu sergilerdeki katılımcı yorumlarının bulunduğu 14 defter; çeşitli takvimler 76 adet; kahve, tütün, çay 4 adet; şiir 8 adet; müzik 3; lale ve çiçeklerle ilgili 5 adet; yemekle alakalı 4; tıp tarihi 9; mektuplarla ilgili 5; matematik ve astronomiyle ilgili 4; babası Enver Bey'in 51 adet defteri bulunmaktadır. Ayrıca yine Süleymâniye Kütüphanesi'nde kütüphanelerle alakalı 49; hattatlarla alakalı 69; hat sanatı ve kalem kağıtla alakalı 44; diğer kitap sanatları ile alakalı 29; ülke, şehir, semtlerle alakalı 54; geleneksel sanatlarla ilgili 10 dosya; ressamlar ve resimle alakalı 14 dosya; âlim ve sanatkarlarla alakalı 52; müsbet ilimler hakkında 8 dosya; tıp ve tıbbî folklore ait 9 dosya; müze ve arşivlerle ilgili 5 dosya; toplamda 453 dosya bulunur.[33]

Ayrıca Aykut Kazancıgil'in yaptığı sınıflandırmaya göre 5 grupta yapılan araştırmalar toplanabilir:

"Tıp" ile ilgili yaptığı çalışmalar

"Tıp tarihi" ile ilgili yaptığı çalışmalar

"Bilim tarihçiliği"

"Kültür tarihçiliği"

"Sanat tarihçiliği".[34]

[30] S.K. Defter: 267.
[31] Ünver, *Müzehhib Karamemi*, s. 4.
[32] Sayar, s. 351.
[33] Esiner, s. 20.
[34] Kazancıgil, s. 15.

İKİNCİ BÖLÜM
EYÜP SULTAN TARİHİ VE A. SÜHEYL ÜNVER'E GÖRE EYÜP

Eyüp konum olarak günümüzde kuzeydoğudan Sarıyer, doğudan Kağıthâne ve Şişli, güneyden Fâtih kuzeybatıdan Çatalca ile çevrili ilçedir. İstanbul surlarının kuzey batısında Kağıthâne ve Alibeyköy derelerine doğru olan bölgedir.[35] Tarihte ise çeşitli dönemlerde farklı bölgeler Eyüp olarak adlandırılmış ama beldenin çekirdeğini oluşturan bölge İstanbul surlarının kuzeybatısından başlayıp Alibeyköy ve Kağıthâne derelerine kadar yayılmış olan bölgedir.

2.1 Osmanlı Öncesi Eyüp

Bölgenin doğal yapısı, topografyası ağaçlık tepeleri sulak arazileri yerleşime çok müsaittir. Kağıthâne ve Alibeyköy derelerinin bu bölgede denize akması topraklarının verimli olması, tatlı su kaynaklarını barındırması burayı ilk çağlardan itibaren cazip kılmıştır. Nitekim Alibeyköy deresiyle Kağıthâne derelerinin birleştiği yerde (şu anki Silahtarağa Santralinin olduğu bölgede) bazı arkeolojik çalışmalar neticesi M.Ö. II. yüzyıla ait kalıntılar olduğu tespit edilmiştir.[36] Ayrıca sanat tarihçisi Semavi Eyice Haliç'teki yerleşimlerle alakalı bazı mitolojik hikayeler de nakletmiştir.[37]

Bizans döneminde ise bölge yeşillikler içinde bir sayfiye bölgesidir. Bölgede Kozmidyon adı verilen küçük bir yerleşim yeri vardır. Bölgeye isimlerini veren azizler Kozmos ve Damion iki ikiz kardeştir ve şifa verici kudretleri olduğuna inanılır. Ayrıca bu çifte azizler adına kurulmuş büyük bir manastır vardır. Bu manastır Jüstinyen zamanında kurulmuştur ayrıca bölgede başka Bizans dönemi yapılar da vardır ama kaynaklarda yoğun bir yapılaşmadan söz edilmemektedir. Bölgede ismi geçen bazı dini yapıların isimleri şunlardır, Hagios Mamas, Hagios Theodoras, Hagios Thalaelos ve Hagis Kosmos – Damianos.. dini yapılar hâricinde sadece bazı manastırlar, bir köprü ve sarayların varlıkları da bilinmektedir.[38] Köprünün varlığı bazı kaynaklarda geçmektedir köprünün 1203'de var olduğuna dâir kayıtlar vardır. 17. yüzyıla kadar köprünün ayaklarının kalıntısı Haliç'te gözükmektedir.[39]

2.2 Osmanlı Döneminde Eyüp ve İslâm Şehri Yapılanması

2.2.1 İslâm Şehir Oluşum İlkeleri

Osmanlı İslâm şehir geleneğinde merkezde bir külliye bulunur. Bir şehrin gelişmesinin istendiği bölgeye öncelikle külliye kurulur. Bu külliyeler câmi, medrese, çarşı, hamam, aşevi, tekke gibi öğelerin hepsi veya bir kısmını içerir ve kurulan bu merkezin etrafında mahalle şekillenir.[40] Bu ilke İslâm kültürünün şekillendiği Medine dönemine kadar dayandırılabilir. Medine döneminde siyasi ilmi kültürel merkez Mescid-i Nebevî'dir. Hz. Peygamber şehre hicret ettiğinde yaptığı ilk iş şehre mescid kurmak ve pazarı düzenlemek. Bunlar bir şehrin maddî kültürünü oluşturan bel kemiğidir.

---

[35] Tülay Artan, "Eyüp", *DİA*, XII, s. 1-6.
[36] Hatice Kara, "Eyüb Sultan Yerleşme Dokusunun Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi", *Eyüb Sultan Sempozyumu-II*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998, s. 278.
[37] Semavi Eyice, "Haliç", *DİA*, XV, s. 264.
[38] Semavi Eyice, "Eyüb Semtinde Sanat ve Sanat Tarihi ", *Eyüb Sultan Sempozyumu-II*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998, s. 15.
[39] Eyice, "Eyüb Semtinde Sanat ve Sanat Tarihi ", s. 16.
[40] Zekiye Yenen, "Osmanlı Dönemi Türk Kentinde Planlama Kültürü", *Eyüb Sempozyumu-III*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2000, s. 438.

2.2.2 Bir İslâm Şehri Olarak Eyüp Sultan

Türkler İstanbul'u fethetmeden önce İstanbul birçok kez Müslümanlar tarafından kuşatılımıştı. Bu kuşatmaların ilkinde Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin kuşatma sırasında şehit düştüğü bilinmekteydi.1453'te şehir kuşatılırken Akşemseddin tarafından kabir keşfedilmiş, asker bunun güzel bir işaret olarak algılamış, fetih müyesser olunca Sultan II. Mehmed kabrin bulunduğu yere bir türbe, bir câmi ve medrese yaptırmıştır. Halk bölgeyi Eyüp Sultan olarak anmaya başlamıştır.

Eyüp'ü ilk oluşturan çekirdek bu külliyedir Bu açıdan Eyüp Sultan İslâm prensiplerine göre şekillenmiştir. İslâm şehrinde merkezde bir külliye bir câmi, mescid veya tekke etrafında oluşan mahalle yapısı ilkesi Eyüp'ün oluşumuna yön vermiştir bu prensibi mahalle adlarından takip edebilmekteyiz.[41] 19. yüzyılda Eyüp'te 28 mahalle vardır. Bunlardan 22'si Eyüp'te 4'ü Çömlekçiler'de ve ikisi Sofular'dadır.

Fâtih döneminde bölgede bulunan mahalleler:
Câmi-i Kebîr Mahallesi
Abdülvedûd Câmii
Kasım Çavuş Mahallesi
Mehmed Bey Mescidi Mahallesi
Otağcıbaşı Mescidi Otağcılar Câmii Mahallesi[42]

18. yüzyılda Eyüp'te adı geçen sokak adları:
Câmi-i Kebîr
Fethi Çelebi
Sofular
Cezerî Kasım Paşa
Dâvud Ağa
Emir Buhârî
Düğmeciler
Hamamcı Muhiddin
Kiremitçi Süleymân
Düğmecibaşı
Zeyneb Hatun
Defterdar Kara Mustafa
Eğri Kapı

2.3 Eyüp'ün İstanbul Kültürü İçin Önemi

Eyüp tarih boyunca İstanbul kültürü açısından çok mühim bir yere sahiptir. Hz. Peygamber'in mihmandârı Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin burada yatması bölgeyi ve bölgede başka birçok sahâbenin de kabrinin ve makamının bulunması özellikle Müslüman Türk halkının buraya teveccühüne neden olmuştur. Yüzyıllar boyunca câmiye yerli yabancı birçok Müslüman

[41] Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fâtih Devri İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı ve Nüfusu*, Ankara 1958, s. 55.
[42] Ayverdi, s. 55.

akın etmiştir. Yani hacılarını Eyüp Sultan'da başlatmaktadırlar. Bu süre zarfında Özbek Afgânîler ve Hindular tekkeleri gelen misafirlerin (Orta Asyalı hacıların) konakladığı mekânlar olmaktadır. Beldede Peygamber Efendimiz'in sahâbesinin bulunması ve müslüman halkın kabir hayatı inancı ebedî istirahatgâh olarak bu bölgeye yerleşmesine neden olmuştur en zengininden en fakirine saray mesubuna ulemasına tarîkat ehline kadar bütün İstanbul halkı öldükten sonra sahabeye komşu olmak düşüncesiyle bu beldeye gömülmek istemiştir. Bunun sonucu eşine az rastlanır bir mezarlar şehri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bölgenin İstanbul'a yakınlığı doğası güzelliği sadece ölünce değil hayatteyken de İstanbul halkını buraya çekmiştir. Tarih boyunca birçok hanım Sultan yalısı, vezir sarayı Eyüp topraklarını tezyin etmiştir. Beldenin doğal güzelliğine güzellik katmıştır.[43]

İstanbul halkı Eyüp Sultan semtine yüzyıllardır özel alaka göstermiştir. Eyüp Sultan Türbesi'nin burada bulunması yüzyıllar boyunca şehir halkını bölgeye çekmiştir. Bu alaka beraberinde yüzyıllar içinde oluşmuş bir ziyâret kültürünü beraberinde getirmiştir.[44] Bu ziyaret kültürü zamanla Eyüp'e has adetler oluşmasına neden olmuştur.

Kılıç kuşanma ve cülus törenlerinin Eyüp Sultan Câmii önünde yapılması semtin önemini ayrıca gözler önüne sermektedir.

Bölge, oyuncakcılığı, mesire kültürü ve çömlekçiliğiyle İstanbul'un kendine has bir semti olmuştur. Ayrıca mezarlıklar, çiçekçilik ve bahçevanlık bu semte ait ayrı bir kültür ortamı oluşturmuştur. Çocuklar sünnet olmadan önce camiye getirilir, türbe ziyaret edilir (bu adet günümüzde de devam etmektedir) ve etraftaki oyuncakçılardan def alınırdı.[45] Yine; evlenmek isteyenler, iş arayanlar Eyüp sultan'ı ziyaret ederek niyâz ederler. Bu ve benzeri birçok âdet ve örf şehir kültürü açısından önemlidir. Ayrıca Osmanlı'nın son dönemlerinde Eyüp, sanayi bölgesi olmuş; burada çeşitli fabrikalar kurulmuştur.

2.3.1 A. Süheyl Ünver'in Eyüp ve İstanbul Hakkındaki Görüşleri

Süheyl Ünver İstanbul aşığıdır, bütün İstanbul'a âşinâdır ve kendisini bu şehirle özdeşleştirmiştir.

"Ben İstanbulluyum. 1000 sene Bizans devrinde hıristiyandım. Fâtih'imiz İstanbul'u aldı Müslüman oldum. 500 sene de bu, dile kolay, 1500 yaşındayım."[46]

Bu sözlerle İstanbul'u Müslümanlık öncesi dönemi de dahil bütün geçmişiyle sahiplendiği anlaşılmaktadır. Şehrin kültürünü bir bütün olarak ele alması dikkate değerdir.

İstanbul'a bakış açısını yine şu sözlerinden anlayabiliriz. "İstanbul güzel şehir, o kadar ki; dünya üzerinde eşi emsâli yok. Îmar edin güzel, bakımsız bırakın yine güzel. Tabiat onun her asırda ihmal olunacağını bildiği için, sâkinleri ve idarecileri burasını ihmal ederlerse yine güzel kalsın diye, bizim hilafımıza birçok harikalar katmış."[47]

Eyüp ve Üsküdar Süheyl Ünver için özel anlam ifade etmektedir. Öyle ki; Süleymâniye Kütüphanesi'nde Üsküdar ve Eyüp'e özel ayrılmış birçok defter ve dosya mevcuttur.

[43] Karağaç Kasrı için bkz. Süleymâniye Kütüphanesi Dosya: 891/11-17.
[44] S.K. Dosya: 891.
[45] S.K. Dosya: 891/20.
[46] Ünver, *a.g.e.*, s.16.
[47] Ünver, *a.g.e.*, s. 16.

Üsküdarnâme adlı defterinde şöyle demiştir "Üsküdar mı, İstanbul mu? Elbette ki İstanbul; fakat Üsküdar onu bastırdı. Hâlâ sinesinde barındırdığı güzellikler İstanbul'da çok azaldı. Adeta keşfetmek lazım."[48]

Eyüp'ü ise İstanbul'un kendisi olarak görmektedir. Nitekim Eyüp'e yaptığı gezilerin birinde Şeyh Murad Dergâhı önünde duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

"Hakiki İstanbul işte buraları; Süleymâniye veya Sultanahmet değil! Ben böyle yerlerde, zamanlarında birer dünya güzeli iken üzerlerinden yüzyıllar geçen tarihi eserlerin yüzlerindeki eskiye ait ufak çizgileri bulmaya çalışıyorum. Sonra da onları bir araya getirip o dünya güzelini lâyik olduğu şekilde resmimle canlandırmaya gayret ediyorum."[49]

Eyüp'ün ve Üsküdar'ın sıfırdan oluşan İslâm şehirleri olduğunu ve İslâm şehri öğelerini tam taşıdıklarını, İslâm şehri oluşum prensiplerine göre şekillendiklerini yukarıda belirtmiştik.

Ünver bu düşüncemize paralel şu cümleleri ifade etmiştir:

"Eyüp Sultan'ımız'da neler yok ki Büyük Câmii, Bostan İskelesi, imâret ve aşhâneleri, türbeleri, mescidleri, Gümüşsuyu ve kahvehânesi, her asırdan geriye kalmış ve birer abide niteliğinde eski mezar taşları, gariplerin sığındığı, yerler eski lokaller ve buraların hizmet gören hatıraları. Bu tarihi semte dâir sıralayabileceklerimizin sadece birkaçıdır."[50]

Nitekim Süheyl Ünver Eyüp'e dâir tuttuğu defterlerin isimleri şehrin bu öğelerinin ipucunu vermektedir.[51]

Süheyl Ünver sadece mekânın sadece maddî öğelerini çözümlememektedir bunula beraber mekânın mânevî oluşumunu da tasvir ederek çözümlemelerini ruha kavuşturmaktadır.

Bu konu hakkında Eyüp ruhunun genel tasvirini şu cümleden yakalayabiliriz:

"Bir Eyüp Sultan sitesi yaratmışız. Dünya deseniz dünya değil. Âhiret deyin ama, dünyada olanı. Bir mübârek yer ki oraya muayyen zamanlarda gidenler adeta kendi ruhlarına ba'sü ba'delmevt hissederler. Gider, eğer iz'anı varsa ruhunu diriltir, döner. Gördüklerinden duyduklarından birşeyler söyler veya içinden içine tekrar eder."[52]

Yine Eyüp Sultan'ın kuruluşunun metafiziksel atıflarını Süheyl Ünver'in düşüncesinden ve sözlerinden takip edebiliyoruz:

"Hazret-i Eyüp radiyallâhu anh sırf kuvve-i mâneviyesiyle birçok zevâtı yanına çekmiş ve orası bir cennet hâline dönüşmüş şimdi harab olan Eyüp Sultan ve havâlisi eskiden bir cennet imiş."[53]

"Bu noktada Eyüp Sultan bir ibretli temaşa yeri. Sanat istediğin kadar, tarih keza. Ne yazık ki, oranın mânâlı efsanelerini bilen azaldı ki rast gelemezsiniz. Hele o bostan iskelesinin dili olsa kimbilir neler söyler neler."[54]

---

[48] *Üsküdarname* (yay. haz. Gülbün Mesara vd.), Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012.
[49] İsmail Kara - Salih Pulcu (haz.), *A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s. 10.
[50] Esiner, "Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesindeki Defter ve Dosyaları", *Antika*, sayı: 13, 1986, c. 2, s. 24.
[51] Süleymâniye'de bulunan defterlerin adı Eyüb Sultan ve Civârı, Pierre Loti, Zal Mahmûd Paşa, Eyüb Mezarlığı'dır; yani mezarlık, kahve, büyük câmi öğelerini başlı başına işlemiştir.
[52] Ahmet Güner Sayar, "A.Süheyl Ünver'in Gözüyle Eyüp Sultan", *Eyüb Sempozyumu-VI*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 189.
[53] S.K. Defter: 267, vr. 11a.
[54] Süheyl Ünver, "Eyüb Sultan ve Semti", *Selamet Dergisi*, cilt: 1, sayı: 12, 1963, s. 3.

Süheyl Ünver'in şehre olan aidiyeti, onun şehirdeki değişimlerden duygusal olarak etkilenmesine yol açar. Nitekim şehirdeki fiziksel ve kültürel değişimi takip edebilecek kadar uzun yaşamıştır. Ünver'in şehre ve semte dâir bilgisi onun semtin ruhunu hissetmesine, şehirle iletişim kurmasına yol açar. Öyle ki şehrin özüyle o anki fiziksel durumu arasında bir fark olduğu zaman kendini yabancı hissedecek kadar şehre ait kabul eder. Şöyle ki:

"Hele o semti ve onun her asır birbirinden farklı tarihini bildiği nispette yaşatabiliyorsa iki zıt tesirin altında kalır. Bunlardan birisi ruhfezadır. Gitmekten ve orada dolaşmaktan uzak kaldığı zamanlar lema gibi içinde parlar. Gidince bunun hilafı tesirler altında ezilir ve büzülür. Zira tarihten bildiklerini orada çok defa bulamaz o sahne olmadığı için istediği hususları yaşatamaz. Adeta o semte gariplik duyduğu zamanlarda orada bulunduğu dakikalar içindedir."[55]

[55] Ünver, "Eyüb Sultan ve Semti", s. 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
A. SÜHEYL ÜNVER'İN EYÜP DEFTERLERİ

3.1 Eyüp Defterlerinin Tanıtımı ve Muhtevası

Süleymâniye Kütüphanesi'nde Eyüp ile alakalı 4 adet dosya ve 6 adet defter bulunmaktadır. Defterlerin büyük bir kısmı Süheyl Ünver'in kendi el yazısıdır; ayrıca çizimler ve desenlerle süslenmiştir. İlâveten o dönemle alakalı fotoğraflar ve kartpostalları da, dosya ve defterlere eklemiştir. Defterlerin büyük kısmı rik'a olarak yazılmıştır.

Söz konusu defterler, Eyüp el-Ensârî ve Civârı, Eyüp Sultan Mezarlığı, Eyüp Sultan Nâme, Zal Mahmûd Paşa, Pierre Loti Kahvesi, Bahâriye şeklinde adlandırılmışlardır. Dosyaların ismleri ise; Yâ Vedûd Sultan, Eyüp Sultan, Eyüp Sultan ve Civârı, Eyüp Sultan'dır.

Defterler kişisel günlük şeklinde tutulmuştur. Dolayısıyla belge niteliğinin yanı sıra bir kültür adamının şehirle olan ilişkisini gözlemleme imkânı vermektedirler. Eyüp'ü Süheyl Ünver'in gözlerinden görmek onun yönlendirmeleriyle tanımak, şehrin anlam dünyasına girme şansı vermektedir.

3.2 Süleymâniye Kütüphanesi 297 No'lu Defter'in Çeviri Metni [Eyüb el-Ensârî ve Civârı]

[2b]

[2a]

General Tevfik Sağlam tarafından ciltlenmiştir

28 Teşrînievvel 1336 [29.10.1920]

[3b]

Hazret-i Eyüb el-Ensârî ve civârı hâtırâtı

resimlerle de müzeyyendir.

336 Teşrînievvel 28

[4b] Eyüb Sultan'daki tekâyâ

Âyîn günü	Esâmî-i tekâyâ	Semt ve Mahallesi	Tarîkati	Mülâhazât
Cum'a	İslâm Bey	İslâm Bey Mahallesinde	Bedevî	

	Arabacı Baba	Bülbül Deresinde	Kâdirî	
	Ca'fer Paşa	Kızılmescidde	Sa'dî	
	Çolak Hasan Efendi	İdrîs Köşkü kurbunda	Nakşî	Arsa
	Hâkî Efendi	Evlice Baba Mahallesinde	Kâdirî	
	Molla Çelebi	Debbağhâne karşısında	Kâdirî	
	Şeyh Murâd	Nişâncıda	Nakşî	
	Yâ Vedûd	Yâ Vedûd Câmii derûnunda	Kâdirî	Arsa
Pazar	Sertarîkzâde	Nişâncı kurbunda	Cerrâhî	
	Şeyh Selâmî Efendi	Baba Haydar Mahallesinde	Nakşî	
	Kirpâsî	Düğmeciler Mahallesinde	Nakşî	
Pazarertesi	Hatuniye	İdrîs Köşkünde	Nakşî	Hoca Hüsam Efendi
	Yahyâzâde	Câmi-i Kebîr Mahallesinde	Rifâî	
Salı	Şâh Sultan	Şâh Sultan Mahallesinde	Sünbülî	Şeyh Necâtî Efendi Tekyesi
Çarşamba	Ümmî Sinân	Düğmeciler Mahallesinde	Sinânî	
	Bahâriye Mevlevîhânesi	Bahâriyede	Mevlevî	
Perşembe	Baba Haydar	Baba Haydar Mahallesinde	Nakşî	
Perşembe	Hüsrev Paşa	Bostan İskelesinde	Nakşî	
	Şems-i Sivâsî	Nişancıda	Sünbülî	Bayramların dördüncü günü ayin olur
	Şeyhülislâm	Baba Haydarda	Rifâî	Şeyh Hasîb Efendi Tekyesi
	Taşlıburun	Taşlıburunda	Sa'dî	
	Temeşvar	Şeyhülislâm Mahallesinde	Cerrâhî	

[5b] Perşembe	Şeyh Ali Efendi	Oluklubayırda	Nakşî	
	Afîfe Hatun	Kızılmescidde	Nakşî	
	Kalenderhâne	Câmi-i Kebîr Mahallesinde	Nakşî	
	Karyağdı	Karyağdıda	Nakşî	Murtazâ Efendi Tekyesi
	Kaşgârî	Karyağdıda	Nakşî	Murtazâ Efendi Tekyesi
	Vezîr	Eyüb Sultan'da	Nakşî	İzzet Mehmed Paşa Tekyesi

Eyüb Sultan'da 23 tekye vardır. Bunun 1 Bedevî, 4 Kâdirî, 1 Sa'dî,

12 Nakşî, 1 Cerrâhî, 1 Rifâî, 1 Sünbülî, 1 Sinânî, 1 Mevlevî Tekyesi.

En fazla Nakşî ve sonra Kâdirî dergâhıdır. Bunların bir kısmında zikr olunur, bir kısmı harâbe, bir kısmı da arsadan ibarettir. Bu tafsîlât Bandırmalızâde Ahmed Münib Efendi'nin (Mecmûa-i tekâyâ) nâm risale-i … arasına yazılmışdır. Bu eser 1307 senesinde tâb edilmişdir.

[5a]

Eyüp Sultan'ın Südlice'den görünüşüdür. Bu resim aynı zamanda tarih-i mahiyeti haizdir. Çünkü resmin sol tarafında görülen evler yıkılmamış ve yerine… [devamı altta çıkmamış]

[6b]

Eyüp Sultan ziyâret günlerimiz. Bu defter Teşrînievvel 1336'dan i'tibâren tedkîke başlanıldı.

28 Teşrînievvel 336 Cum'a hava sovuk ve yağmurlu idi. Vapur ve tramvayla gidilip gelindi.

19 Teşrînisânî 336 Cum'a hava güzeldi mâşiyen gidildi ve avdet edildi.

31 Kânûnievvel 336 Cum'a hava güzeldi vapurla dönüldü ve avdet edildi.

13 Mayıs (4 Ramazan) 337 Cum'a hava güzeldi vapurla gidildi gece kayıkla avdet edildi.

19 Mayıs (11 Ramazan) 337 Pencşenbe hava kapalıydı gece Hâfız Saadeddin [Hepel] Bey'de kaldım.

26 Mayıs (17 Ramazan) 337 Pencşenbe hava güzel idi gece enişteml e eve döndüm.

28 Mayıs (19 Ramazan) 337 Cum'aertesi hava güzel idi gece ressam Ziya Bey'le eve döndüm.

3 Haziran (25 Ramazan) 337 Cum'a hava güzel idi gece ressam Ziya Bey'le eve döndüm.

10 Haziran 337 Cum'a bayramın üçüncü günü akşam üzeri gidip Ziya Bey'le akşam üzeri avdet.

19 Haziran 337 Pazar Topçular'da Hüseyin kalfaya gittik Edirnekapu Eyüb tarikiyle.

1 Temmuz 337 Cum'a Eyüb Sultan'da idik; akşam üzeri mâşiyen döndüm.

19 Temmuz 337 Salı Emin ve Ömer Efendiler, Sâdi ve cümle beyler Alibey köyüne.

Temmuz 337'den Kânûnievvel 337'ye kadar 10 günden fazla gidilmiş gerek Cemal Efendi'de ve gerek Saadeddin Bey'de misafir kalınmıştır.

338 senesinde bu kadar seferden daha fazla ehibbâyı ziyâretler ettim.

[6a]

Bismillâhirrahmânirrahîm

Menâkıb-ı Hâlidiyye, harrerehû Süheyl

Esselâmû aleyke yâ sâhibe Resûlillâh, esselâmü aleyke ya bedrî, es-selâmü

aleyke yâ şehîd, es-selâmü aleyke ve rahmetullâhi ve berekâtühû cezâka'llâhü annî ve ani'l-müslimîn hayran li-enneke câhedte fi'llâhi hakka cihâdih fe-seayte fî i'lâi

kelimâti'llâhi ve te'yîdi şerîati resûlillâhi ve etevesselü bike ilâ resûlillâhi

li-yeşfeâ lenâ inda'llâhi Teâlâ ve yes'elü rabbünâ tekabbel sa'yenâ ve yühyînâ alâ milletihî

ve yümîtenâ aleyhâ ve en'yühşeranâ fî zümretihî ve etevesselü bike yâ Ebâ Eyyûbe

ile'l-aliyyi'l-a'lâ rabbena'ğfir lenâ ve li-ihvânina'd-dîne sebekûnâ bi'l-îmâni

Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'nnâr selâmün aleyküm bi-mâ sabertüm feni'me ukbe'd-dâr selâmün aleyküm erkume mü'minîn ve ene

inşâallâhü bi-küm lâhıkûne sübhâne rabbikke rabbi'l-izzeti ammâ yasıfûne ve selâmün

ale'l-mürselîne ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn (türbe-i şerîfeyi ziyârette okunacaktır).

Hazret-i Hâlid hazretlerinin türbe-i şerîfelerinde verilen mühürlerdendir. Bunu bir nezr için suya batırıp suyunu içerler.

[7b]

Fî 28 sene 336 Cum'a

Eyüb Sultan'ı ziyâret

Hava şiddetli lodos olduğundan ve soğuk

bulunduğundan vapurla Hazret-i Eyüb'e gittik

yolda yağmurun başlamasına ve soğuğun

devamından yalnız câmi-i kebîrde namazı edâ

ve Hazret-i Eyüb'ü ziyâretle avdet ettik

ve maalesef deftere o kadar resim yapılamadı.

Havanın neş'esizliği bizim de neş'emizi selb etti. Muhyiddin bey bize mukâbil sahifede görüldüğü üzere ikramda bulundular. O ….ettikçe ben de bunu buraya yazacağım vesselâm. Seyyid Abdülhakîm Efendi hazretlerine çıkamadık. İnşâallah hava müsaid olur da bir daha gelmek kısmet olursa o zaman gitmeğe karar verdik.

Eyüb Sultan'da Düğmeciler'de Oluklu Bayır sokağında köşe ağzında sarı boyalı asma pencereli ev. Eyüb'de Saadeddin Bey'in evinde bir oda Eyüp Düğmeciler'de Kirpasi Dergâhı sokağında cadde cihetindeki bakkalın üstündeki ampir pencereli eski evler şâyân-ı dikkat ve resimleri yapılmağa sezâdır.

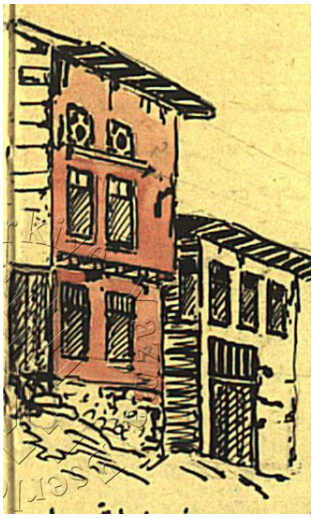

Edirnekapu'dan hâric Otakcılar'dan Eyüb Sultan'a inen yokuşun sol tarafında iki metre yüksek kaldırım üzerine mevcud iki eski evdir.

Fî 19 Teşrînisâni sene 336

Maalesef birkaç sene sonra yıkılmışdır.

[7a]

Bu Ferhad Paşa Türbesi
Mimar Sinan hazretlerinin
eser-i âliyyelerindendir. Tavanı kabartma
arabesk ile müzeyyendir. Kapusunu ve
türbeyi tavsif etmek benim iktidarım
hâricindedir vesselâm.
Fi 28 Teşrînievvel sene 336
Ferhad Paşa Türbesi'nin kapısının
oyma âsâr-ı nuhâsiyyesindendir.
Elhamdülillâhillezî hedânâ li'l-İslâm ve cealenâ min ümmeti Muhammed aleyhisselâm
(Bu türbe-i şerîfenin kapusunun üstünden.)

Lala Mehmed Paşa merhûmun kabrindeki
arabesk göbekden (dâire şeklinde)
kabir taşında böyle yazılıdır.

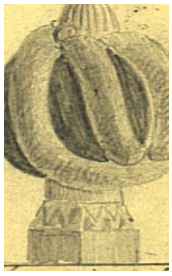

-Estergon'u feth eden Kefe Lalası Mehmed Paşa ruhiyçün Fâtiha

Lala Mehmed Paşa'nın kabirdeki kavuğudur.

Fi 28 sene

Otakcılarda 1237 tarihinde yapılmış, bilâhare ta'mîr ile bozulmuş bir eski ev mevcûd. Nasıl ise tarihini bozmamışlar

[8b]

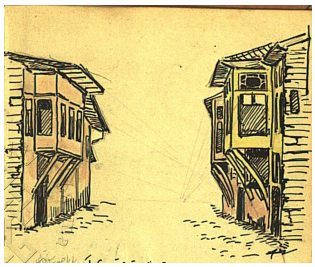

Eyüb Sultan'da Baba Haydar sokağında karşı karşıya iki eski evdir ve bu sokak yek diğerine pek mülâsıktır. Ben resmini yaparken birbirinden ayırdım. Hey gidi koca Müslümanlar; eskiden nerelerde hayat geçirirlerdi. 19 Teşrînisâni 336.

Hazret-i Hâlid hazretlerinin türbesine verilen mühürlerdendir.

Eyüb Sultan'da akar çeşmenin saçak tezyînâtındandır. Taş üzerine pek nefîs olarak hak edilmiştir.

[8a]

Koyu yeşil gömmeli.

Eyüb Sultan’da Câmi-i Şerîf’in
kütübhânesinin dolap halkalarından.

Beş guruş ekmek.
Süt 10 guruş.
Çırak Muhyiddin Bey’in ziyâfet-i kırkambarlarından fî 28
Bizim şerefimize 15
guruşdan tam 45
guruş masrafa girmiştir.

İkincisinde masrafa girmeyeler
ne ise yazmayayım çünkü
ayırd … etmiyorlar ...

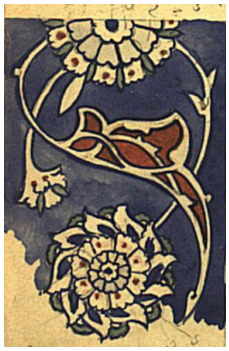

Bordür
Reşâdiye Türbesi’nin çinilerinden alınmış örneklerdir
[9b]

Hazret-i Ebû Eyüb el-Ensârî'nin Türbesi'nin bir hâli ve yanında Seyyid Edhem Paşa'nın ve (1) işaretleri de sadrıa'zam Küçük Saîd Paşa'nın kabirleri görülmektedir.

[9a]

Reşâdiye Türbesi'nin çinilerinden. Bu çiniler ayniyle harem-i hümâyûn ve hırka-i saâdet dâiresinin çinilerinden, aynen Kütahya'da i'mâl olunmuşdur; son derece de nazar-ı … ve her pencere arası ve her pencere içinde şekilleri değişmekdedir. Cidden pek nefis sûretde i'mâl edilmişdir. Türbe-i şerîfenin inşâsı pek hoşdur lâkin i'mâl olunan taş (?) önünde Ve pervaza müteveccih oldukça bir kısmı harâb olmuşdur. Fî 28.

Edirnekapu mezarlığında İbn Kemal merhûmun türbesi yanında 968 tarihinde yapılmış eski ve güzel mezar taşıdır. Arabesk

eşkali son derece de
mükemmeldir. Âdetâ tezhîb
gibi ince ve zarîfdir.
(1) ve (2) numaralı… ondan eskiz
edilmişdir. Son
derece de şâyân-ı dikkattir.

Nakkaş Hasan Paşa Türbesi'nin
sokak cephesinde iki pencere
arasındaki çeşmenin arabesk
oyma nukûşundandır. Bu oymalar son derece
nefîs ve gâyet dikkatle hak edilmişdir.
[10b]

(Resmin tarihi) 336
Eyüb Sultan'da Nakkaş Hasan Paşa Câmi-i şerîfinden Nakkaş Hasan Paşa merhûmun türbesinin görünüşüdür. Türbe son derece harâb olmuşdur. Her tarafında ağaçlar çıkmışdır. Sütunlar ve o güzel mermerden ma'mûl kabirler perîşân bir halde durmaktadır. Tahta sandukaları civârdan
yıkmışlar ve türbenin kapusı da mevcûd değil. Pek şâyân-ı dikkat ve kıymetli şeyler vardır. Karşusunda görünen mescid Salâhî Mehmed Bey Mescidi'dir. Ber-minvâl-i sâbık hepsi harâbiyetle mevsûkdur.
Fî 19 Teşrînisânî sene 36
[10a]

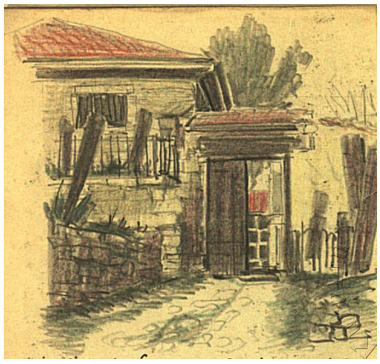

Eyüp Sultan üstünde mezarlık arasında kâin Kaşgârî Dergâh-ı şerîfinin medhalidir.

Bu dergâh tarîkat-i Nakşiyye üzerinedir. Hâlihazırda şeyhi Hakkârili Seyyid Abdülhakîm Efendi

hazretleridir. Kendisi Hâlidî el-Müccedidî'dir. Zikirleri hafîdir ve şeyh hazretleri zikirden evvel yarım saat vaaz ve nasîhatde bulunurlar. Mürîdânı pek çokdur. Ve hatm-i hâcegân gâyet ma'nevî ve cezbeli olmakdadır. Silsile-i şerîfi bizzât şeyh hazretleri okur ve bir hâfız

efendi de aşr-ı şerîfe kırâet eder. Ve ber-minvâl-i sâbık herkese müddet-i muayyene de tesbîh veriliyor.

[11b]

28 Teşrînisânî sene 336 Cum'a

Eyüb Sultan'ı ziyâret

Refâkat-ı âcizîde kırk ambarcılardan Saîd ve Muhyiddin Beyler olduğu halde Eyüb Sultan'a yürüyerek gittik. Taraf-ı âcizâneme Saraçhâne de ikramda bulundular ve oradan Fâtih ve Edirnekapu

tarîkiyle ve yolda o pek nefîs âsâr-ı nefîse-i İslâmiyyeyi tetkîk ile birer sahîfe-i târîh olan mezar taşlarını bir daha eyü tedkîk etmek üzere sathî bir muâyene ile geçdik. Rûhumuz ecdâdımızın bu âsâr-ı aliyyesiyle kabarırken bir o kadar da bu âsârın harâb ender harâb olduğunu görünce müteessir olmamak kâbil değildir. Belki (?) her adımımızda hep ah vah etdik. Şuna müteessirim ki fikrimi tazavvuh ile isbât edemiyorum. Hazret-i Eyüb radıyallâhu anh sırf kuvve-i ma'neviyyesiyle birçok zevâtı yanına çekmiş ve orası bir cennet hâline dönüşmüş. Şimdi harâb olan Eyüb Sultan ve havâlisi eskiden bir cennet imiş.

O Ferhâd Paşa ve Nakkaş Hasan Paşa türbeleri gibi güzîde türbeleri hâmil olan bu belde-i tayyibenin bu kötü halde harâbiyyeti hüngür hüngür insanı ağlatacak mâhiyettedir. Şu deftere çizilen birkaç nümûnenin ta'rîf olunmaz derecede hataları var lâkin yine böyle olmakla önlerindeki rûh-ı asaleti pek a'lâ ve pek güzel gösteriyor. Saîd Bey ve Muhyiddin Bey kırk ambar rûhuyla yetişen kimseler bu memlekette az. Çoğalmalı ki bu hâl-i elîmden müteessir olanlar çoğalsın zîrâ her yer şimdi harâb olmuş. Gönüllerimiz harâb, din elimizde (?) olmuş, harâb olmuş, hırpalanmış ve'l-hâsıl kederler bir değil ki.

Cum'a namazını Seyyid Abdülhakîm Efendi Kaşgârî Dergâh-ı şerîfinde edâ etdik. Şeyh hazretleri namazdan sonra ba'zı noktaları mea'l-kusûr ve'l-nisyân buraya kaydedilen va'z ve nasîhatde bulundular ve buraya kaydedildi. Bu meclis-i melâik-i insde pek yüksek bir rûh-ı ma'neviyet cevelân ediyordu ki ben bunu kendi nefsime yakîn (…) âciz bulunuyorum. Va'zın ba'zı kısımları budur:

[11a]

[12b]

Allah'ın mekrûh addetdiği şeyleri yaparız; nefsimizden vaz geçemeyiz. Şerîat bizde o kadar düşmüşdür. Şerîat bizde yerleşmeli. Bunula saâdet (…) vardır. Şerîat olmadan tarîkat, hakîkat, ma'rifet bir şey olamaz. Ben sâhib-i keşf ve kerâmetim diye iddiâ ederse bâtıldır. Şeyhe muhabbet etmek çok mühimdir. Sen şeyhinin (…) diğerlerinden çok seveceksin. Eğer iki şeyde istikâmet olursa kâfîdir. (1) İttibâ-i Resûl (2) şeyh-i muktedâya muhabbet. Bu da muhabbete layık olan şeyhdir. Mevlânâ Hâlid (…) muktedâmızdır. Hazret-i Osmân evlâdından, bu kimyâ-yı ahmer ve bu kibrit-i ahmeri Hindistân'dan almış. İlm-i bâtın ve zâhirde yüksekdir. İcâzet almış; mürşid-i kâmili Allah'ın emr-i ma'nevîsiyle onu bilâd-ı İslâmiyyeye (…) Bağdâd'a göndermiş. Sûret-i aşkla rûhâniyetinden istifâde ile irşâda başlayacak imiş. Bu bizim vasıta ve vesilemizdir. Vesile kadar biz de büyümeliyiz. Bizim bazı seyyidlerimizin büyüklükler (…) kaydetmeleri başkasının başının üstünedir. Laf ve taklîd ile de o nisbetde mes'ûldür. Mevlânâ Hâlid şeyh-i muktedâdır. Tarîkat nesebiyle onun hafîdi olursunuz. Muhabbet yalandan olmaz kesret-i zikr ile olan yar olunur râbıta olunur ki muhabbet olur. Bir kişiyi sevmek hatır ve hayaldeki kadar sevilir. Evvelâ keşf olmazsa da muzkeratı zamanında onların meyline Allah tarafından istifâde olunur. Allah'ın rezzâklıdan dolayı (…) isen muhabbet sana aiddir.

Settârlıkdan dolayı bize aiddir.

Muhabbet ve rahmetten dolayı merhameti bize aiddir.

[12a]

Hangi sıfat ile Allah'ı seversek onunla halleniriz. Bu haller ibâdet değildir. Bunları (…) etmeden ibâdet etmelidir. Ve'l-hâsıl bir şey ümîd etmeden ve sıfatını düşünmeden Allah'a ibâdet etmelidir. Sevab ve cennet için keşif ve kerâmet olsun diye ibâdet olursa mâsadak olmaz. Turuk-i sâirede Hay ve Settâr ve Rahmân kelimesiyle Allah yâd edilir. Bu sâdât-ı Nakşiyye'nin merâtibi ve hedefleri Zât-ı Akdesullâh olduğu içün Cenâb-ı Allâh'ı başka bir sıfatla yâd etmezler. Allah hep sıfatla mevsufdur. Sıfatla zikr idersek sıfat illet olur. Bunda bir menfaat düşünmüş oluruz ve dînü'l-hâlis olmaz. İslâmiyet meslek-i muhabbetdir. "Bir kimse dinden irtidâd ederse beis yokdur. Senin makamında yerini* halk eder ve o muhyi (?) eyler" diye bir âyet-i kerîme vardır. Muhabbet olmayınca İslâmiyet tamam olmaz. Îmân-ı sûrînin semeresi de sûrîdir. Mesela çocuk hayal etttiği şeyler (?) yalnız olunca anlar. Muhabbet de bir zaman gelir onu kesbe ve iktisâba (…) ve muhabbeti anlarız. Mevlânâ Hâlid hazretleri bu tercümenin aslını okurlardı. [Hoş bir şeydir. Öyle ruh ki mahbûbu sen olasın. Seni mahbûb ittihaz eden olmaz. Ne güzel bir derd ki o derde dermân olsun dermânı sen olduğun hasta hiç ölür mü?] İlâcı Allah olan hasta ölmez; bizim hastalığımız gafletdir.

Muhabbet kesret sıhhatiyledir. Bir saatde muhabbet-i seniyyeden bir insan merâtib-i ma'neviyeyi katederdi. Nâ-(…) ve nâ-ehil olan insanların sıhhat ve muhabbetinden ihtirâz etmelidir.

[13b]

Birinin sıfatı diğerine aks edecekdir. Ülfet ve muhabbet iş içün değildir. Sulehâ ve ehl-i muhabbetle görüş ki muhabbet sana sirâyet etsin. Fenâlardan arslandan kaçar gibi kaçmalıdır. Arslan mihenkdir (…) böyle firâr etmelidir. Arslana canların helâl eder. (…) sıfât-ı İslâmiyye ve dînî ahlak eder. Kusurun itlâfı muvakkat hazerdir. (Mevlânâ Celâleddin:) "Fenâ olan dost yılandan beterdir. Mâr-i bed kusuru maraz zevâldedir. Yâr-i bed ise dîni itlâf eder. Mâr-i bedden ziyâde yâr-i bed (…) et demekdir."

Ehil olmayan insanlar kazâ ve kaderden bahsetmesi fenâdır. Çocukları (…) büyük arasında söz söylemekden men' ederiz. Bundan bahs etmek memnu'dur. Çok hadîsler vardır ki esrâr-ı kazâ ve kaderden bizi men' ediyor. Bunu bilmek herkesin sa'yesinde değildir. Teşkîkâte mahal vermemelidir.

İyilik ve kötülüğü fark ve temyîz ettiren Cenâb-ı Hak'dır. Hayır ve şer O'nun emri (?) altındadır. İyilik ve kötülüğü (…) eden âmirü'l-emrimizdir (?); bu da Allah'dır. Her ne ki O'nun rızâsına muhâlif ise hakkımızda şerdir. Aks-i hâlde hakkımızda hayırdır.

Dilemek ve sevmek ayrıdır. Dilediğini sevmez ve sevdiğini de dilemez. Allah'ın rızâsıyla iradesi ayrıdır. Rızâsına muvâfık olmayan tevâfuk-ı şerîatdir. Muvâfık olmayan şerdir.

Allah'ı (…) kabahat bilmek şirk tutmakla beraberdir.

[13a]

Bu va'z-i şerîfin hitâmında hatm-i hâcegânda bulunduk. Şeyh hazretleri hakkımda son derece iltifat ve teveccüh gösterdiler. Meclisde âdetâ yerin dibine geçdim. Ba'de'l-mukâbele Şeyh hazretlerinin dest-i mübârekelerinden öpdük. Meydan odasında oturarak kendilerine lâyık olamayarak bir şürefâ tâcı ihdâ ettim ve kabul buyurdular.

Avdetde peder-i azîzimin kabirlerini ba'de'l-ziyâre yine yürüyerek Edirnekapu, Dikili bahçe, Halıcılar tarîkiyle evlerimize avdet etdik ve avdetde yine tedkîkatda bulunuldu. Ve ba'dehû ev örnekleri resim edildi. Bu günkü Hazret-i Eyüb'ü iki kere ziyâretimiz pek hoş oldu ve rûhâniyyet-i Hazret-i Eyüb'den istimdâd etdik ve bu cennet bağına bir daha Hazret-i Eyüb'ün nidâ-yı dâvetine manzar olarak avdet etdik. Süheyl Ünver

Topçular'da Hüseyin Kalfa'da

Fi 19 Haziran 337

Cemal Efendi beni Edirnekapu'da bekledi oradan beraberce Eyüb Sultan'a geldik. Hazret-i Eyüb'ü ziyâret ve ehibbâ ile selamlaştıkdan sonra Saadeddin Efendi ile beraber Topçular'a çıkdık. Mükemmel bir surette öğle yemeğini orada yedik. Bağı, bahçesi pek mükemmel Hüseyin Kalfa'nın doğrusu bu misâfirperverliğine ve gösterdikleri lütuflardan pek memnun oldum. Muhterem adamlar ve sîmâlardır ki görüşenlere bahtiyarlık ilkâ ederler; Cenâb-ı Hak cümlesine ömürler ihsân buyursun. Duâlardan gayrı elimizden bir şey gelmez ki.

1336 sene-i rûmiyye ve 1338 sene-i hicriyyesi kurban bayramında ressam Rızâ Bey hocamla civâr-ı hazret-i Hâlid'de iken gece misafir kalmışdık. O münasebetle orada iken orada bu rozetlerden bize de birer iâne takdim etmişlerdi; bir hatıra olarak buraya yapıştırıldı.

[Rozet Mühür:] Eyyûb Sultân Fukarâ-perver Müessese-i Hayriyyesi

[14b]

Eyüp Sultan'da Ferhad Paşa merhûmun fevkalâde müzeyyen ve mükellef türbesidir. Pencereler pek ziyade harâbdır.

Burası caddeye inkılâb edilirken doldurulmuş, hazîrenin parmaklıklar ve kapusunun yarısı toprağa gömülü olarak kalmıştır. Eyüb Sultan çarşusunda görülen türbe de Sokullu Mehmed Paşa merhûmun türbesidir. Bu her iki türbe de Mimar Sinân'ın en güzîde eserlerindendir. Türbe 16 köşe olmak muhtemeldir.

[14a]

Hazret-i Hâlid'in muvâcehe penceresi önünde X işaretli zât Hâfız Saadeddin Bey kardeşimizdir. İşbu kart Eyübî Hâfız Cemal Efendi tarafından hediye edilmişdir. Fî 11 Ramazân-ı mübârek sene 1339

[15b]

Bir mezar taşından:
Makbûlem'in mezarcığı
Bey babacığım
Kabrime ma'tûf bulunan gözlerine
Toplanan dumû-i ye's ve elem
Sevgili kızın (Makbûle)'ne
Bûse mi gönderdi zavallı annem.

1326

Eyüb Sultan Câmi-i Şerîfi avlusunun türbe-i şerîf kapusuna doğru görünüşüdür. Resimde sarıklı zât Eyübî meşhur Hâfız Cemal Efendi (baba)dır.

[15a]

Fî 19 Ramazân Cum'aertesi günü Saadeddin ve Cemal Efendiler bir iftar ziyâfeti daha verdiler. Bu sefer Eyüp Sultan meftunu ressâm Ahmed Ziyâ Bey de vardı. Gece Fener tarîkiyle ikimiz evlerimize döndük. Fî 25 Ramazân Cum'a günü akşamı yine Saadeddin ve Cemal Efendiler bir ufak ziyâfeti daha keşîde etdiler. İftarda Efdaleddin Bey mahdumlarıyla beraber İhtifalci Ziyâ Bey, Tâhirü'l-Mevlevî, Hırka-i Şerîf hatîbi Hattat Ömer Efendi, kardeşi hattat Emin Efendi (nâyzen), ressâm Ahmed Ziyâ Bey, dört beş kişi daha vardı. Gâyet hoş bir iftar oldu. Güzel menkıbelerden bahsedildi. Efdaleddin Bey daha bundan oniki sene evvel Eyüb karşısındaki tarladaki adalardaki edilen iftarlardan ve orada hasırlar üzerinde namaz kıldıklarından, iftarı türbe-i şerîfde ederek hususî sandallarla oraya geçerek ârifâne her kesin getirdikleri yemekler bir araya konarak ve ateş yakılarak orada ısıtılarak yenirdi dedi. İhtifalci Ziyâ Bey Eyüb Sultan'daki kıymetli mekâbirden bazılarını irâe etdi. Efdaleddin Bey Mihrişâh Vâlide Sultan tarafından yapılan türbe, sebil ve imâreti çok beğendiğini söyleyerek Mimar Kemal Bey'e gösterseler rokoko diye bilâ tereddüd yıkar ve yıkdırırdı. Rokoko felan her ne ise bunu da İslâmlar yapmamış mıdır? O halde bizim eserimiz demekdir, ne güzel eserlerdir, dendi.

[16b]

Eyüb Sultan

Ebû Eyüb el-Ensârî (radıye anhü'l-bârî) hazretlerinin künye-i şerîfleri (Hâlid bin Zeyd Hazrecî)dir. Fahr-i kâinât (Ekmelü't-tahiyyât) Efendimiz hazretlerinin Mekke'den Medine'ye hicret-i seniyyelerinde Mescid-i Nebevî'nin hitâm-ı inşâsına kadar hâne-i Ebû Eyüb'de mihmân olduklarından (mihmandâr-ı Resûllilâh) şöhretiyle şerefyâb olmuşdur. Müşârünileyh Bedir, Uhud ve Hendek gazvelerinde hazır bulunduğu gibi İmam Ali kerremallâhu vechehû hazretlerinin ma'rifetiyle vukû bulan sâir gazavâtta dahi mevcûd bulunmuşlardır. Kendilerinden 150 hadîs-i şerîf menkûldür. Hicretin elli birinci senesinde İstanbul'un fethine gelen guzât-i müslimîn meyânında bulunan ashâb-ı kirâmdan esnâ-yı muhâsarada irtihâl eden sekiz zâtın ekber ve ekremleridir. Kabr-i

münîrini 806 sene sonra Cenâb-ı Fâtih'in İstanbul'u fethinde beraberlerinde bulunan kibâr-ı evliyâullahdan şeyh Akşemseddin kuddisesirrûh hazretleri kuvve-i kudsiyye ile keşf etmişdir. Mahall-i kabir olmak üzere irâe etdikleri mahal iki kulaç kadar hazır edilince üzerine hatt-ı kûfî ile hâza kabrü Eyüb yazılı bir taş zuhûr etmekle derhal üzerine türbe binâ edilmiş ve hitâmında Câmi-i şerîf ilâve edilmişdir. Tâk-i Dergâhı'nda olan târîh şudur:

Çün sekiz yüz altmış üç sâlinde bu / Câmii Sultan Mehmed yapdı nev

Kâne hâzâ misle cennâti'n-naîm / Mecmaun lillâhi min kavmit't-takvâ

Türbe-i şerîf ile câmi-i şerîf selâtîn-i izâm himmetleriyle çok def'alar ta'mîr ve termîm edilmişlerdir.

Türbe-i şerîfin (h)avluya nâzır pencereleri renk-âmîz camlarla ve bütün duvarları gâyet rengîn ve dil-nişîn çinilerle müzeyyendir. Önünde duâ olunan muvâcehe penceresi Sultan Ahmed-i Evvel tarafından küşâd edilmişdir. Merkad-i saâdetin baş ve ayak ucunda olan kebîr sîm şem'dânlar Sultan İbrâhim Hân'ındır. (Nakş-ı kadem-i Hazret-i Nebevî) 1114 Receb'inde Sultan Mahmûd-ı Evvel'in re'yiyle sarâ-yı hümâyûndan getirilerek derûn-i türbede hâlâ ziyâretgâh olan mahall-i tekrîme vaz' olunmuşdur. 1137 târîhinde Damad İbrâhim Paşa'nın himmetiyle türbe ta'mîr edilmiş ve kabr-i şerîfin etrafı gümüş şebeke ile çevrilmiştir.

[17b]

Sultan Selim Hân-ı Sâlis hazretleri cülûslarının senesinde türbe-i şerîf mükemmelen ta'mîr edilmiş; pirinçden dökme kapakları sîm telden iken dökme sîm kafes yapılmış kisve-i şerîfe ve avîzeler cümle tecdîd olunmuştur. Pâdişâh-ı müşârünileyhin inşâ-kerdesi olan türbe-i şerîfede muallak bulunan kıt'a Yesârizâde hattıdır.

Kıt'a

Alemdâr-ı kerîm şâh ı iklîm i risaletsin

Muînim ol benim dâim bi-hakk-ı Hazret-i Bârî

Selîmü'l-İlhâmî her dem yüz sürer bu ravza-i pâke

Şefâatle kerem kıl yâ Ebâ Eyyûb el-Ensârî

Türbe-i şerîfin Sultan Mahmûd tarafından icrâ kılınan ta'mîrinde merkad-i mukaddesin puşîdesi tecdîd olunmuşdur. Üzerindeki yazılardan vasatında kuşak şeklinde olan yazı pâdişâh-ı müşârünileyhin hatt-ı destidir.

1136 târîhinde selâtîn câmîlere Ramazân-ı şerîfde mahya kurulması için fermân-ı hümâyûn sadır olmuşdu. Bu câmi-i şerîfin minârelerinin kâmeti mahya yapılmağa müsâid olmayacak derecede kısa olduğundan ikişer şerefeli müceddeden iki minâre binâ olunmuşdur. 1213'de Sultan Selîm Hân-ı Sâlis türbe-i şerîfi

ta'mîr ederken câmi-i şerîfi de yalnız

minârelerini bırakarak ta esâsından

şimdiki görüldüğü hey'et üzere müceddeden inşâ etmişlerdir. Yirmi sekiz ayda inşââtı hitâm bulmakla 1215 Cemâziyelâhirinin altıncı Cum'a günü pâdişâh-i müşârünileyh tarafından resm-i küşâdı icrâ edilmişdir.

Ressâm Bahriyeli Hüsni Bey'in Bedâyi-i Âsâr-ı Osmâniyye nâm kitabında Eyüb Sultan'a ait bu kadar çok mâlûmât vardır.

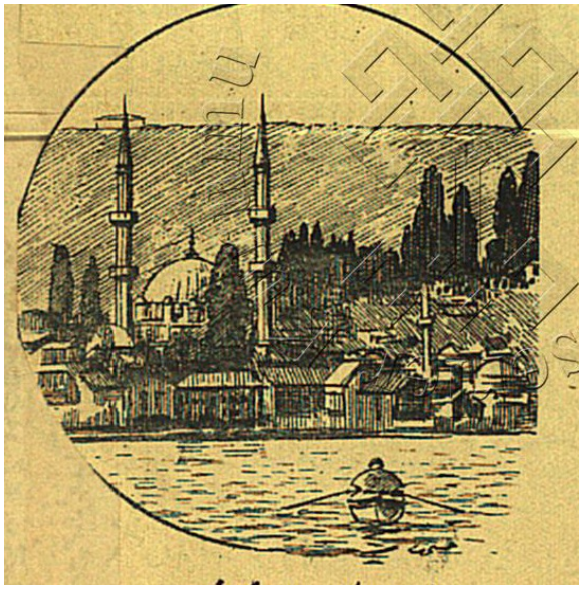

Eyüp Sultan Camii Şerifi

[18b]

Fî 4 Ramazânü'l-mübârek sene 1336 ve fi 12 Mayıs 1337 Cum'a

Bugün câmi-i şerîf kayyûmlarından Cemal Efendi ile görüşdüğümüz üzere rüfekâ-yı sülâseden kırk anbâriye ya'nî Saîd ve Muhyiddin beylerle (…) Eyüb Sultan'ı ziyârete geldik. Câmi-i şerîf Cum'a namazında pek kalabalıkdı. Avlu kâmilen hasırlarla örtülmüş ve üstü cemâatle dolmuşdu hatta dış avlu bile evlerinden getirdikleri seccâdeler ve paltolarını yayan cemâatle lebâleb dolduydu. Biz Saîd ve Muhyiddin Bey'le namazda yan yana idik çok sıkışarak ve büyük eziyetler içinde namazı kılabildik. Ba'de's-salâ Hazret-i Hâlid'i dışarıda ziyâretle civârında bir müddet gezdik İstanbul'un en mühim bir ziyâretgâhı inşası olan bu mukaddes beldede çok tanıdıklara rast gelindi. Cemal Efendi tarafından bu gece iftara alıkonulduğumdan Saîd ve Muhyiddin Beyler erken avdet etdiler. Nezâketle, nezâhetle içtimâ etdik. Kayyûmbaşının mahdûmu Saadeddin Efendi ile akşama kadar hatta iftarda da beraberdik. İkindi namazını da Câmi-i Kebîr'de ba'de'l-edâ bir köşede otururken Üsküdarlı Hattat Hakkı Beyefendi geldi. Kendileriyle görüşdük, tuhafi (?) Ahmed Bey'le bir zât-ı muhterem daha vardı. Cemal Efendi antikacı Nureddin tarafından sümmettedârik fiyatları konan levhaları ziyâret etdik. Bu âsârı tesbîte maksad da bir eser çalınacak olunursa tesbît edilen fiyat üzerinden ödeteceklermiş. Bu gün elli liraya tezhîb

[18a]

edilmesi imkânı olmayan o kebîr müzehheb levhalara (…) lira koymuş. Bu fiyatlar tabîî bu âsârın ve bu teberrükâtın kıymetini düşürmez mi? Hakkı Bey'in taşlar üzerine hak edilen yazıların ekserini beğenerek Mahmûd Celâleddin'in olmak ihtimâlini bir kere daha tekrâr etdiler.

İftar sofrası Bostan iskelesindeki tenhâ ve güzel kahvehânenin Sâdâbâd'a nâzır ve Fatma Sultan sarayının yalnız arazisine hâkim olan bir rıhtımında kurulmuşdu. İftarda kayyûmbaşının mahdûmu Saadeddin Bey ile iki kişi daha vardı. Pek mütenevvi olan yemekler işkembe çorbası, pastırmalı yumurta, börek, salata, tatlıydı. Bir de muhtelif reçeller ve peynirlerden mürekkebdi. İftarı Hazret-i Hâlid'in medfûn bulundukları yerin yakınındaki kuyudaki su ile orucu bozduk. Cemal Efendi büyük tekellüflerle bu iftarı hazırlamışdı; ba'de'l-iftar câmi-i şerîfde akşam namazını ba'de'l-edâ Cemal Efendi'nin hazırladığı sandalla onlara vedâ ederek yalnız başıma İstanbul'a müteveccihen hareket ettim. Ecnebîlerin güzel bir sûretde (Corne d'or) diyerek altın boynuz

nâmıyla tavsîf ettikleri halîcde minârelerin şerefelerinin tenvîrâtı ve denizin (…) ve sâhıllerin lambalarının aksleri arasında gezmek ne güzel oluyormuş. Bunu tavsîf etmek için insan mutlak şâir olmalı. Âh işte yalnız bu dakikalar için şair olmak ve duygularımı samimiyetle dökmek arzu ettim.

[19b]

Ve bu dakîkada şâirlere hak verdim pek haksız yere ithâma lâyık görülen şâirleri bu cihetle de mâzûr görmeli Çünkü ben bile bu ihtiyacdan vâreste kalamadım. Bu kayık âlemi mehtabın verdiği bu tarâvetle ta'rîf edilemeyecek derecede güzeldi âh gençlik! Her gün birçok emellerin yalnız hayâlen muakkıbi olan bazen dünyevî bulunan gençlerin geçirdikleri bu hâlet-i rûhiyyeye büyük bir îmân ile inandım. Fakat her nedense şehrin bu azamet ve lâhûtî minâreleri ve uzaklardan ezân sesleri arasında arasıra bu hislerden mea'l-memnûniye vâreste kaldım. Her ne ise bu sevgili mecmûamda haddimi tecâvüz etmeyeyim. Yalnız bu vesîle ile bir iki söz daha söyleyeyim bu memleket gençlerinde tetkîk ettiğim bir hâlet-i rûhiyye varsa o da sevmek ve sevilmek nedir bilmiyorlar. Benim de dâhil olduğum bu zümreye pek acıdım. Her insanda bunun tecelliyâtı başka değil mi? Lâkin ben şimdilik bu âlemin bana (…lerini), bu civârın sulara akslerini, mübârek ezân seslerini ve İslâm âleminin güzel âdetlerini daha şedîd görüyor ve aşkımı sırf bunlara hasr ediyorum. Zâten bir başa bir derd kâfî. (…) meftûn ciddî bir aşkı herhalde mecâz aşklara çok tercîh edersem de bu da hâfızanın bir köşesinde yaşasın. Şâirlik fenâdır demiştim. Şimdi sözümü nakz ile tasdik

ederim. Bu son hissin inkişâfına Cenâb-ı Hak bizi avn-i ilâhîsiyle masun (?) bulundursun. amin bi-hürmeti Seyyidi'l-mürselîn. Süheyl

[19a]

Hazret-i Hâlid radiyallâhu anh efendimiz ve civârı hakkında yazılıp da manzûrum olan bazı âsârdır:

el-Asâru'l-mecîdiyye fi'l-menâkıbi'l-Hâlidiyye, 1314 ve bir (…) içinde böyle yazılıdır.

(*Makâm-ı Hazret-i Hâlid türbedârlığı*, Şemseddin). 136 sahifelik mühim bir eserdir. Ve münderecâtı pek kıymetdârdır ve pek çok şeylerden bahseder. Bu eser türbe-i Hazret-i Hâlid'de mahfûz aslından bi'l-istinsâh tab' olunmuş yine bu eserde Sultan Mecîd'in zaman-ı saltanatında Eyüb Sultan Câmii imâm-ı evveli füzelâ-yı zamâneden şeyhü'l-kurrâ hâfız Mehmed Emîn Efendi de Hazret-i Hâlid hakkında bir eser tanzîm etmişlerse de matbûsu kalmamışdır. Ve *Menâkıb-ı Hâlidiyye* kitabı da yukarıda da zikr ettiğim gibi bu eserden istinsâh edilmiştir.

Eyüp Sultan Câmii ve Türbe-i Şerîfe:

Câmi-i şerîfin 1213 târîhinde külliyen tecdîdi ferman buyurulmakla Uzun Hasan Efendi'nin nezâretiyle yirmi sekiz ay zarfında itmâm edilmiştir. Muvakkithâne ile mahfil-i hümâyûn yolu bu tecdîd esnâsında inşâ kılınmış ve Sultan Selîm-i Sâlis hazretleri türbe-i şerîfenin hüsn-i ta'mîrinde pirincden dökme pencere kapakları sîm telden iki dökme sîm şebeke kafes yapdırmışdır. Türbe-i şerîfede muallak duran "Alemdâr-ı kerîm şâh-ı iklîm-i risâletsin" mısrâıyla başlayan kıt'a-i berceste Yesârizâde hattıdır. Merkad-i saâdetde baş ve ayak tarafında duran kebîr sîm şem'dânlar cennet-mekân Sultan İbrâhîm hân hazretlerinindir.

[20b]

Pertev Paşa Türbesi'nin tavanı bu haldedir.

Makta-i şâkûlî.

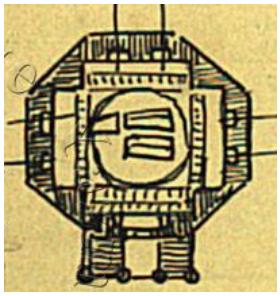

Zâl Mahmûd Paşa Câmi-i şerîfi avlusunda Zâl Paşa Türbesi hârici maktaî resmidir. Sekiz köşedir. Ve içerisi dört kemer üzerinedir. Büyük bir kubbe (…) ve zemini (…) zâviyelerle dört köşedir. Arkasında sütunlu kapunun hâricinde bir kısım vardır. Derûn-i türbe harâb ve güvercinler son derece de pislemiş. Ve Zâl Paşa'nın kavuğu da eğrilmişdir. Câmi ve bu türbe Mimar Sinân'ın eser-i san'atıdır.

[20a]

Mimar Sinân eseri olan Pertev Paşa Türbesi hâricen görünüşü (yalnız olarak çizilmişdir).

Mezkûr türbenin yanındaki teferruatla görünmesidir. Derûnunda Pertev Paşa ve ittibaı olarak ondokuz kişinin sanduka-i kabirleri mevzu'dur. Pertev Paşa'nın kabir taşında böyle yazılıdır: "Musâhib-i Kânûnî Sultan Süleymân Hân Gâzi tâbe serâhü hazretlerinin vezir-i a'zamı cennet-mekân merhûm ve mağfûrun leh Mehmed Pertev Paşa hazretlerinin kabr-i münîr-i pâkleridir. Rûh-i

şerîfleri içün el-Fâtiha 980 bâ-hâme-i es-Seyyid Mustafa Rasim kâimmakâm Feyzullah Efendi'nin türbe-i müşârünileyhe mevzû-i yâdigârıdır." Aralarında manzûm ve nesih beyitler vardır. Derûn-i türbede 19 sandukadan dokuz adedi taştan hat olunmuş ve gayet güzeldir. Diğerleri ahşap ve üzerleri yeşil örtülüdür. Türbenin dâhilinden tûlu 17 arz (?) dokuz adımdır. 14 pencere bir istelaktitli mihrâb ve sekiz köşe kubbeli bir de ahşap tavanı vardır.

[21b]

Menâkıb-ı Hâlidiyye'den:

Ezân cümle ecille-i ashâb-ı kirâm ve güzîde-i Nebiyyü'n-neccâr ve mihmândâr-ı Seyyidü'l-ebrâr cenâb-ı hazret-i Hâid bin Zeyd Ebî Eyyûb el-Ensârî radiyallâhu anh Rabbü'l-bârî efendimizin zamân-ı saâdet-i cenâb-ı Fahru'l-enâmda vukû bulan hıdemât-i fâikaları ve rızâ-yı meâli irtizâ-yı cenâb-ı Âferînende-i kibriyâ ve rızâ-yı Mahbûb-i Hudâ aleyhi ekmelü't-tehâyâ ve'l-evfâ efendimiz hazretlerinin isr-i nebeviyyelerinde fedâ-yı cism ü cân ederek hakka haklarında mazhar buyuruldukları bunca da'vât-ı hayriyye-i cenâb-ı Risâlet-penâhîleriyle mihmândâr-ı Seyyidü'l-beşer şerefini iktisâb ve ba'de'l-hicreti'l-nebeviyye cüyûş-i müslimîn(?) ile belde-i Konstantiniyye'ye teşrîfe ra'bet ve cism-i enverîlerini vedîa-i hâk-i gufrân-ı cenâb-ı Rabbü'l-ızzet buyurub bilâd-i Rûm'da ber-vefk-ı hadîs-i nebevî ehl-i tevhîd hakkında şefî-i bekâ rütbesini ihrâz etmişdir.

Çarşu boyunda Sokullu Mehmed Paşa (Şehîd Mehmed Paşa) Türbesi. Türbenin içi on altı köşe, dış tarafdan sekiz köşedir. İçinde 19 dokuz sanduka-i kabir vardır. Sekiz tanesi taşdan mahkukdur.

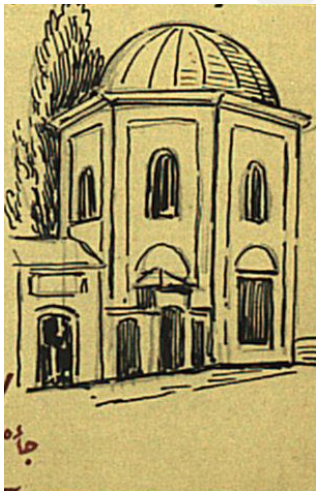

Türbe / Cadde / Medrese Kütübhânesi

[21a]

Siyavuş Paşa Türbesi

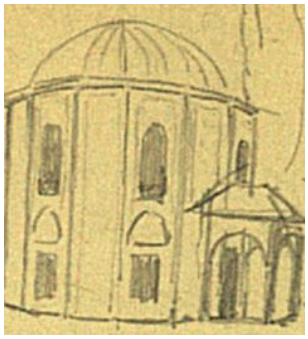

Bu türbenin kime âid olduğu şimdilik bilinemedi. Pek harâbdır. Dış kısmındaki istalaktidleri pek hoşdur.

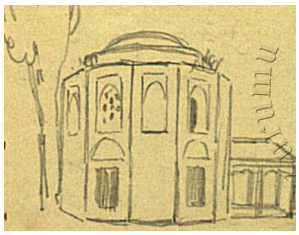

997

12 köşedir.

Kitabesi böyledir:

Mîr-i mîrân-ı Rûmeli Çünkü / Dâr-ı dünyâdan eyledi rihlet / Hûr-ü gılmân anın enîsi olub
Ede Mevla makâmını cennet / Dedi hâtif duâ edip târîh /Ola rûh-i Mehmed'e rahmet 997

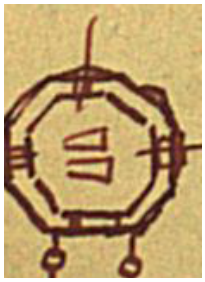

Bu türbe 40 50 sene evvel harâb olmuş.

[22b]

İslâm Bey mahallesinde İslâm Bey Mescidi karşısında kâin büyük bir çınar ağacı vardır. İçerisi zamanla oyulmuş ve ufak bir kubbeye inkılâb edilmişdir.

Üzerinde bir fener var dâimâ yanar. Bu hizâda ve 20 metre ilerisinde bir de eski ev vardır.

Türbe-i Hazret-i Hâlid

Feth-i Konstantiniyye'de Cenâb-ı Fâtih'in makber-i şâhânelerinde bulunan kibâr-ı evliyâullâhdan Akşemseddin hazretlerinin kuvve-i kudsiyye ve kerâmet-i emniyeleri ile yakîn eyledikleri mahal ve sâir tarihlerin dahi mukayyet eyledikleri mahal ve sâir tarihlerin dahi yakîn eyledikleri mahal çıkmakla mahall-i mezkûr hazır edilmiş ve iki kolaç kadar kazıldıkda üzerinde (hâzâ kabrü Ebî Eyüb) ibâresi muharrer bir taş zuhûr ettiği cihetle derhal bir türbe-i şerîfe binâ ve hitâmında bir câmi-i şerîf dahi ilâve edilmişdir. Şu halde kabr-i Ebû Eyüb 806 sene sonra zâhir olmuşdur.

[22a]

Mimar Sinân hazretlerinin Ebâ Eyüb el-Ensârî civârındaki âbidâtı:

Cevâmi':

Merhûm Zâl Paşa Câmii

Şah Sultan Câmii

Nişancı Paşa Câmii

Çavuşbaşı Câmii (Suriçinde)

Mesâcid:

Değirmencibaşı Mescidi

Arpacıbaşı Mescidi

Hakîm (…) Zâde Mescidi (Sütlüce'de)

Karcı Süleymân Mescidi

Medâris:

Mehmed Paşa Medresesi

Darü'l-kurrâ ve türbeler:

Merhûm Mehmed Paşa Darü'l-kurrâsı

Mehmed Paşa Türbesi

Siyavuş Paşa evladı içün binâ ettiği türbe

Zâl Paşa merhûmun Türbesi
Pertev Paşa Türbesi
Saraylar:
Eyüp Ensârî'de Ali Paşa Sarayı
Yine Eyüp Ensârî'de Ali Paşa Sarayı
Hamamlar:
Nişancı Paşa Hamamı

Koca Mimar Sinân'ın bizzât yazdığı (*Tezkiretü'l-bünyân*) nâm risâlesinden yazıldı. Birçok âsârının yerlerini zikr etmemiş. İhtimal Eyüb Sultan civârında daha birçok âsârı vardır. Yalnız sarih (?) olarak zikr edilen mikdarı on yedi kadar düşünmeli. Mimar Sinân bunların hepsini bitirince Eyüb Sultan o zaman hakîkî cenneti andırıyormuş. Koca Mimar Sinân'ın ruhiyçün Fâtiha.

[23b]

Müntehebât-ı Evliyâ Çelebi nâm kitabdan şehr-i Ebû Eyüb el-Ensârî hakkındaki mâlûmât buraya nakledilmişdir.

Şehr-i Ebû Eyüb el-Ensârî radiyallâhu anh İslâmbol'un cânib-i gayrisinde iki saat karadan ve 7 mil deryadan baîd mahalde bir şehirdir. Sâhil-i bahri serâpâ ma'mûr ve abadan-ı sultan ve vüzerâ ve vükelâ ve ayân yalılarıdır. Ve defter ile dokuz bin sekiz yüz satırı ve hânesi vardır. Hudûdu Zâl Paşa Câmii'nden kağıt yolu üzere civan kapucubaşı sarayına varınca nihayet bulur. Andan öte kiremithânelerdir. Ve yine Zâl Paşa'dan ta İdris köşküne andan Nişancı ve Topçular hudûduna varınca şehr-i Eyüb'ündür. Ebû Eyüb hazretlerinin türbe ve şebekesini Sultan Mehmed binâ eyledi ve türbe önünde olan câmi dahi binâ edip Hazret-i Ebû Eyüb'ün ruhuna hediye eyledi. Leb-ideryâya karîb bir câmi-i kebîrdir; birer şerefeli iki minâresi var idi. Bin yüz beş senesinde İbrâhim Paşa bir şerefe dahi yapıp ikişer şerefeli oldu. Andan Şah Sultan Câmii Kağıt hâne üzere vâki' olmuşdur. Mimar Sinân binâsıdır. Bu câmilerden maada bin seksen mesâcidi vardır. Dökmecibaşı Arpacıbaşı ve Karcı başı mescidleri Mimar Sinân binâsıdır. Ve Eyüb'de olan medrese Sokullu Mehmed Paşa'nındır ve İdris Köşkü bânîsi Bayrâmiye Tarîkati'nden Şeyh İdris nâm bir azîz bir tekye inşâ edip ve dervişân cem olup muhabbet ederlerdi. Cülûs-i Mustafa Han da Şeyh İdris'i mülhiddir deyü tekyesini hedm ile zîr-ü zeber etdiler. Hâlâ birkaç dıraht ile namazgâhı ve çeşme ve havzı durur. İdris köşkü derler teferrücgâhdır.

[23a]

[24b]

Sultan Ahmed-i sâlis devrinde Eyüb Sultan'da.

Dürrî yalısı vardı. Pâdişâh ekseriyâ buraya gelirdi. Eyüb Sultan'da Vâlide Sarayı Fatma Sultan'a tahsis olundu. Fatma Sultan ekseri burada otururdu.

Kara Mustafa Paşa yalısı da vardı. Karaağaç ve tersane kasırları haylice bir güzellik verirdi. Kağıthâne kasrı ve (…) sarayına nakliye İbrâhim Paşa tarafından yaptırıldı.

Eyüp Sultan Câmi-i Şerîfi:

Câmi ve türbe-i şerîf selâtîn-i izâm hazeratının himmet-i dindârâneleriyle nice ta'mirât ve termîmâne

uğramış ve Ekmekcizâde Ahmed Paşa dahi hicretin bininci senesinde musallâ önünde hâlâ bâkî olan (…) inşâ etdirmişdir. 1132 târîhinde umum Selâtîn câmilerinde mahya kurulmasına dâir fermân-ı hümâyûn sâdır olduğu esnâda câmi-i şerîfin minâreleri mahya kurulamayacak derecede kısa olmakla müceddeden iki şerefeli iki minâre binâ olunmuşdur. Hâric-i câmide bulunan iki mahfil el-Hâc Beşir Ağa'nındır. Muvâcehe penceresi nâmıyla yâd olunan pencere cennet-mekân Sultan Ahmed Hân-ı Evvel hazretleri tarafından küşâd edilmişdir. (Nakş-ı kadem-i hazret-i Nebevî) 1144 senesi Receb'inde Sultan Mahmûd-i Evvel hazretlerinin re'y-i isâbet karînleri ile türbe-i mütahhara-i Ebû Eyüb'e nakl ve hâlâ ziyâretgâh olan mahall-i tekrîmde vedîa kılınmışdır. Câmi-i şerîfin iç avlusında bulunan şadırvan Hoca Halil Paşazâde sadr-ı esbak İbrâhim Paşa'nın ve iki tarafındaki musluklar bezirganbaşı İsmâil Efendi'nin eser-i hayrıdır. Türbe-i şerîfenin Cuma geceleri küşâd edilerek Kur'ân-ı Kerîm tilâvet edilmesi Hazret-i Fâtih'in tensib-gerde-i mülûkânesidir.

[24a]

[25b]

Şu üç sahifelik kadri bulunan ulûm-ı dîniyyenin mütebaki kısımları gayb olmuş. Yalnız bu kısmını Nakkaş Hasan Paşa Türbesi'nin bir köşesine yırtıp atdılar ben de kıymetdâr bulduğum için Eyüb Sultan defterine yapıştırıyorum. Süheyl

Seyyid Abdülhakîm Efendi hazretlerinin irşâd-nişîn oldukları Kaşgârî Dergâh-ı şerîfin bağçesindeki güllerin yapraklarındandır. Bu taş kaybolmuşdur. Süheyl

Tevfîk Fikret merhûmun Eyüb Sultan'daki kabir ve (…) merkûz olan sâde kitâbedir. 'Hüve'l-hayyu'l-bâkî Tevfîk Fikret'. Mezar taşının tarz-ı tertîbini ve şeklini bu âciz resm edip bizzât da taş üzerine çizilmiş taşçı da hâk etmiştir. Yazı hattat Halim bey kardeşimindir.

Fî 19 (…) sene 36

[26b]

Beni olanca taşkınlıkla sevindirdi.

Namazdan çıkdıkdan sonra câmiin avlusundaki bazı ma'rûf mekâbiri ziyâret etdim. Ezcümle türbedârlardan biri bir kabre götürdü. Medfûn olan

Yûsuf Baba'ya fâtihalar ihsan ettik. Türbedârın ifadesine nazaran bu zât-ı şerifi, Hazret-i Fâtih İstanbul'u fethettiğinde ve takdîr-i ilâhî ile Hazret-i Hâlid İbnü'l-Ensârî'nin türbesi de bulunduğu zaman ilk defa türbedârlığa nasb etmiş, vefatı vukû bulduğunda civâr-ı Hazret-i Hâlid'de söylediğim yere defn etmişler. Defn olunduğu mahal pek alçakda; hemân parmaklıklar yanından eğilmeli ki bir metre aşağıda mevcûd olan kitabesini okunmak kâbil olsun. Çerkez İbrâhim Paşa'nın ve hatırımda kalmadığından zikrini edemeyeceğim diğer yerleri de ziyâretden sonra pederim merhûm Enver Efendi'yi de ziyâret için yukarı mezarlığa doğru hem gidiyor hem de pederin pek bilemediğim mezarını arıyordum.

Yine bende bir şüphe kaldı. Çünkü bulduğuma pek emin olamadım. (?) yakîn bir mezarın önünde Yâsîn-i şerîf kırâat olundu. Yine pederim merhûm (…) tahassürâtım, (…) hatırıma geldi, çok müteessir oldum. Zavallı büyük adam!

(…) bir taşın üzerinde câmi-i şerîfin bir karakalem resmini karaladım. Sonra aşağıya indiğimde ilk işim türbe-i Hazret-i Hâlid'i ziyâret oldu. Kemâl-i edeble türbe-i şerîfeye salavat-ı şerîfe virdiyle girerek ziyâret ettim. Sonra rızâenlillâh iki rek'at da namaz kıldım. (…) duvardaki murassa' (?) çinileri göstermeyecek kadar kesîr olan levhaları temâşâ etdim. Büyük pederim hâfız Şevki Efendi'nin güzel bir levhaları var. Kadem-i saâdet-i Hazret-i peygamberîyi de ziyâret ve yüzümüze gözümüze sürdük. Sonra ikindi namazını da mezkûr câmide edâ ederek 4.20 vapuruyla

avdet olundu. Velâkin bu güzel ve rûhperver yerlerde öyle bir rûhânî koku mevcûd ki hakîkî bir aşk-u muhabbetle insanın perestiş edeceği geliyor.

[27b]

Eyüb Sultan'ı ziyâret: Fî 30 Eylül 332 Cum'a

Evvelce verilen bir karardan (…) etdiklerinden maa-âile bugün Eyüb Sultan'a gelemedik. Bu hâl teessürümü mûcib olduğundan evvelce etdiğim niyetden vaz geçmeyerek muhakkak gitmek istedim ve sabahleyin ilk işim yemeği yedikden sonra yola çıkmak oldu. İnsan yalnız bu yolu yürürken, gezerken mekân (?) bir (?) ile oluyor. (…) bir vapura hemân atlayarak Eyüb Sultan'a geldim. Şimdi (…) istikâmetimi ve nereleri ziyâret edeceğimi kararlaşdırarak epey yol yürümüşdüm ki kendimi henüz (…) bir tarafdan inşâatı hitâm bulan Reşâdiye Türbesi'nin önünde buluverdim. Evvelce pek çok (…) bu türbeye sarf olunan kudret-i san'atkârâneyi görmek arzu etdim. Kapucular da bu arzuma muvâfakat gösterdiler. Türbe maa't-teessüf açık değildi. (…) taş (…) çevrilen mahall-i mahsûsdan geşt-ü güzâra başladım. (…) vesâir türlü tertîbât pek hoşuma gitdi. Yazdığımı (?) (…) defterime yazdığımdan ta'rîfe hâcet yok. Ve'l-hâsıl her dürlü nukûş ve hutût şâyân-ı (…) tanzim olunmuş.

Sonra hemân yanında (…) olan ve henüz yeni yapılan Reşâdiye mektebi de oldukça güzel (…) câmi'dir. Gerek türbe ve gerek mekteb Eyüb Sultan'ın deniz kenarında pek hoş bir sûretde arz-ı endâm ediyor.

(…) cümle mezar taşlarını okumak eskiden beri merâkımdır. Bugün de Reşâdiye Türbesi'nden i'tibâren Eyüb Sultan Câmii'ne kadar bulunan taşların okunmasıyla vakit geçirmişim. Eyüb Sultan'a hemân beş senedir gelmek nasîb (…) her tarafında oldukca âsâr terakkî göstermiş hoşuma gitdi. Bugün anladım ki mekâbirde (…) fikirleri uyanıyor. Ve Eyüb'ün (?) eserlerini bugün ben gezdim ve memnun oldum.

Eyüb Sultan hazretlerinin türbe-i muallâsı o gün geldiğimde Cum'a ezânı okunuyordu. Hazret-i Eyüb'e ufak fâtihalar hediye ederek câmi-i şerîfe girdim. Hemân ağzına kadar dolu idi. Cum'a (…) namazlarını orada edâ etdik. Gerek hatîb efendinin müessir hutbesi ve sesi ve gerek müezzinlerin hoş (…) kırâetleri

[28b]

[29b]

[30b]

[31a] resmin altındaki yazı

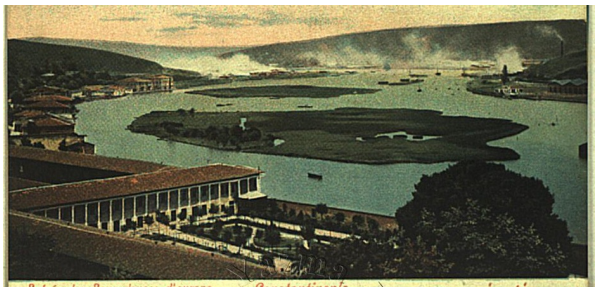

Kağıdhâne bir hali

[32b]

[32a]

Eyüp Sultan'daki Cevâmi-i şerîfenin haritası:

Hâric-i sur:

1 Eyüp Sultan

2 Sultan Reşad Türbesi

3. Bahâriye

4. Taşlı Burun

5. Kaşgârî Dergâhı

6.Naim Çavuş (?)

7. Bali Hoca

8.Özbekler Tekkesi

9. Kızıl Mescid

10. *Mahmûd* Ağa (?)

11.

12. İslâm Bey

13. Demirciler

14. Sofular
15.Ali Paşa
16. Vezir Tekyesi
17. Nişancı
18. …….
19. …….
20. Aşcıbaşı
21. Debbağlar
22. Zal Mahmûd Paşa
23. Silahi Mehmed
24 Cezeri Kasım Paşa
25. Davud Paşa (?)
26 Arabacı Mescidi
27.
28. Defterdar
29. Cabir El ….
30. Katib Çelebi
31. Mustafa Paşa
32. Münzevi Süleymân Ağa
33. …….
34. Arakiyeci İbrâhim Efendi
35. Merkez Efendi
36. Topkapu Mevlevîhânesi.
37. ……
38. Takyeciler

[33b]

Hayrat-ı şerifedeki teberrükât

……..

Hayrat-ı şerifedeki teberreküt….. itmek
üzere evkaf nezaretince bir komisyon teşkili…
olduğunu yazmışdık. Bu komisyonun talimatnamesi
ahyara tanzim ve kadrosu tanzim edilmiştir.
Haber aldığımıza göre Eyüp Sultan Camii şerifinde
Teberrükat vakfiyesini … itmek suretiyle işe
Başlayacak olan komisyonun teberrükat-ı mezkurenin
Resimlerini aldıracaktır. Bu fotoğrafların
Bir kısmı koleksiyon olarak cami edilecektir.
Fotoğrafların …. İki defter halinde cami
Edilerek tesbit edilecek olan teberrükat vakfiye
Defterine …. …. …. Tevdi olunacaktır.
Teberrükat vakfiyenin … Hayriye müdiriyetinde kalan
Defterinin… olduğu muhtelif kısımları bir suretide

Bu terekenin bulunduğu camii ve hayrat şerife huşuna
Ve… … teberrükata … vaz idilecektir.

---

[1] Bu kısım bir önceki sayfanın devamı olarak yazılmıstır.

[2] Mezartaşı tepeliği fotoğrafı hakkında bu kayıt tutulmuştur. (F.E.)

3.3 **Süleymâniye Kütüphanesi 663 No'lu Defter**

[1a]

Eyüb Sultan ve Civârı Mezarlıkları

Kapudân-ı deryâ Hüseyin Paşa:

Eyüb'de Bostan iskelesinde hâlâ imâret ittihâz olunan mahallin bağçesinde gömülüdür. Baş taşı kallâvîdir.

Kallâvîdeki sırma şeridin üstünde şu şekil vardır Mezarı üstü açık sanduka şeklindedir. Yan başlarında tabakalar içinde mineler ve üzüm resimleri kabartma olarak yapılmışdır. Bu mezar üstü açık ve bir kubbe altındadır. Bu mezarın baş taşının yan veçhesinde iki kitâbe vardır. Biri mensûr ve biri manzumdur.

Eyüb'de Bostan İskelesi'nde hâlâ imâret olan mahallin bağçesinde

Deryâ kapudanı Mehmed Paşa

Kapudân-ı deryâ Hüseyin Paşa'nın gerisinde gömülüdür. Baş taşı kallâvîlidir. Kapudân-ı deryâ Gâzi Hüseyin Paşa'nın kethüdâlığı ile ma'rûf olduğu taşında yazılıdır. Kitâbesindeki Târîh 1226'dır.

İmâretin pencerelerinin üzerindeki manzum yazılar, Yesârî Mehmed Es'ad Efendi tarafından Yazıldığı konulan kitabesinden anlaşılmakdadır.

[3b]

[3a]

Dergâh-ı muallâ kapucubaşılarından Maktûl Mustafa Paşa

torunu Abdülhamîd Bey.

Eyüb Nişancı Mehmed Paşa mahallesinde Nakşibendî Tekyesi'nin bağçesinde gömülüdür. Başında ayak taşları durur. Baş serpuşsuz pehlelidir. Kitâbesi:

Hüvelbâkî

Sadr-ı esbak Maktûl Mustafa Paşa'nın oğlu

Mîr-i âlem Mûsâ Beyzâde dergâh-ı muallâ

kapucubaşılarından Abdülhamîd Bey'in rûhuna fâtiha

sene 1247 Cim

Not:

Bu tekkenin önünde bir türbe mevcud olub içinde üç sanduka vardır. Gayet harabdır. Bizzât içerisine girilmiş ve gezilmişdir. Bağçesinde şadırvan var imiş. Taşları dökük ve perişan bir haldedir. Müştemilatı oldukça vâsi' imiş.

Feridun Paşa

Eyüb'de Ferhad Paşa türbesinin karşısındaki dar yolun içindeki Maktûl Türbesi'nde gömülüdür.

Türbenin yüzü mermerdir. Kapusu tahtadır. Kapunun önünde dört mermer sütun üzerine tutturulmuş sakıf var imiş, yıkılmış. Yalınız müdevver direkleri mevcuddur. Türbesinde başka mezar yokdur. Üstü açık mermer sandukadır. Başında ortası sivri sarıklı

serpuşu vardır. Türbesi gayet harabdır. Kapusunun üzerindeki kitâbe:

Geçdi cihândan dâr-ı bekâya / Feridun Paşa rûh-i revânı

Nâmı siyavuş mütevellîsi / Bevvâb sultân yazdıran anı

Dokuz yüz doksan birinde târîh / cennetde kılsın in'âm-ı imkânı

Rûhîçün fâtiha

[3b]

[4b]

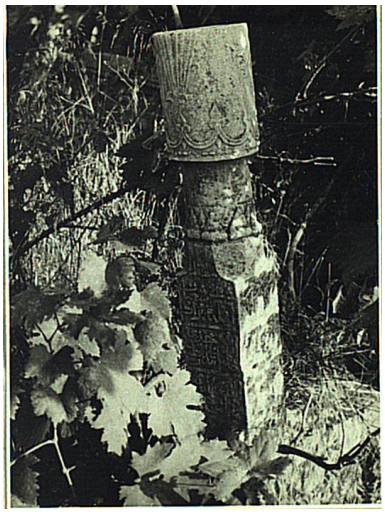

[4a]

Ahmed Tevhid Bey'in ziyâret târîhi 20 Teşrînievvel 1926

Eyüb Sultan Türbesi'nin arkasına müsadif sokakda

beşinci pencerenin önünde gömülüdür.

Kitabesi (tuğra) nın altında:

Esbak tezkire-i Evvel İbrâhim

Vahib Efendi'nin torunu

Ruûs-i hümâyûn kalemi ketebesinden
merhûm ve mağfurun leh Mehmed Sâdık
Süleymân Bey'in ve cemî'-i mü'minîn ve mü'minâtın
ervâh-ı şerîfleriçün rızâen
lillâhi teâlâ el-fâtiha
Fî 8 Receb sene 1254

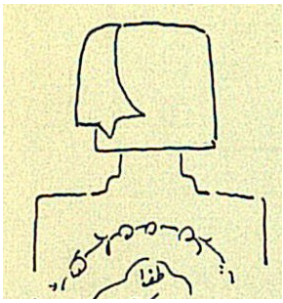

Bu taşın pehlesi vardır. Ayak taşı yerine başka birine ait kitabeli bir baş taşı dikilmiştir."
Başından buraya kadar notlar rahmetli Ahmed Tevhid Bey'den
alınmadır. Buna delalet eden Reşad Ekrem
Bey dostumuza da teşekkürler eder ve Tanrı'dan
cümlemize muvaffakiyetler dilerim. Süheyl
[5b]

6[b]

[7b]

[9b]

[10b]

19.4.1955

İdrîs-i Bitlisî mezarı ma'mûresi
yeni yapılmışdır. Kabrinde kutbu'l-ârifîn
diyor. Böyle değil, ricâl-i devletden
biri.
Akkoyunlu ve Osmanlı Devleti zamanında sâhib-i dîvân-ı
inşâ olan Anadolu'nun şarkının bize ilhâkında
büyük hizmetleri dokunan diye (…)
mezarına yazmalı (Mükremin Halil).
İdrîs-i Bitlisî. Sultan Ya'kûb ?rî'nin (Uzun Hasan oğlu)
baş münşîsi iken (reîs-i dîvân-ı ainşâ) nâzırı iken
İstanbul'a gelerek Devlet-i Aliyye'nin münşîler? olan ve Sultan
Bayezid emriyle Âl-i Osman tarihini tahrire memur edilerek
Heşt behişt adlı meşhur eseri te'lîf etmeye ve daha
bir çok eseri yazan ve Yavuz Sultan Selim zamanında kazaskerlik
rütbesine kadar yükselmiş ve Anadolu'nun şarkının ilhakına sebeb olan
Kelîmüddin Ali el-Bitlisî
Yavuz'un Şark seferine (…). (Mükremin Halil'den)

[10a]

İdrîs-i Bitlîsî
Kürdistan kelimesi ?. Anadolu-yı şarkîdir.
Kürdistan lafını Eyüb? bu ismi veren İdris-i Bitlisî'dir.
Belki Ermeniye dememek için yapmışdır.
Anadolu şarkî Ermeniye'dir.
Zekâi Dede. Eyüb Sultan'da Gümüşsuyu'na
çıkarken Kaşgârî Dergâhı altında Karyağdı
bayırında medfûndur.
Rauf Yektâ Bey Zekâi Dede hakkında çok yazmışdır.
Zekâi Dede, Itrî ve Dede Efendi musikî
ailemizin şâhikasıdır.
Ey gonca dehen..
Şarkısı radyoda okunuyor
âhların (…) yatıyor.
[11b]
Heşt behişt müellifi İdrîs-i Bitlisî
haremi Zeyneb Hatun harab olmayan ma'mûr
olan câminin alt sokağında medfûn
Eyüb Sultan, Gümüşsuyu deresi
üstünde
Bir de İdrîs-i Bitlisî'ye gelene kadar tantanalı üslub
yokdur. *Heşt behişt*'i çok müsecca' yazmışdır.
Hâzâ kabr-i Kelîmüddin bin Husâmeddin Ali el-Bitlîsî
el-müerrihu'l-münşî rahmetullâhi aleyh
müerrih babası Bitlisli İdrîs-i Bitlîsî burada yatar.
Babasıyla anasının kabir taşları Bitlis'de.
Âl-i Osmân târîhini ilk def'a tedvin eden ve
Bir çok azîm eserleri olan âdemdir.
Rahmetli Mükremin Halîl'den.
[11a]

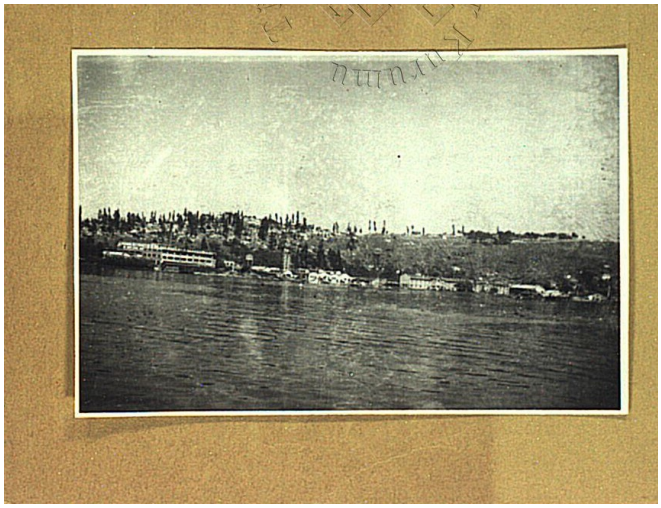

3.3 **Süleymâniye Kütüphanesi 670 No'lu Defter'in Çeviri Metni**

[1]

Eyüp Sultan; İstanbul'da yaşayıb da ölenlerin âhiret
cennetlerinden biri. Ama dirileri de bundan farksız orada
yaşamışlar. Orada dünya ile âhiret kucak kucağa
vermiş. İnsanın aklına âhiretin i'zâm olunan
korkunçluğu gelmez; lâkin bir gün mukadder olanın bu olduğunu
hatırlatır; ama üzerinde durulmaz.
Ben Eyüp Sultan'ı çok severim. Âhiretden konuşmaz; ama
dünyadan göçenlerin nâmına yazılmış mezar taşlarındaki ölüm
hakkında halkımızın düşüncesini bildiren satırların sergilendiği
bir açık hava Türk Müslüman heykel-i ma'nevîsidir.
Eyüp Sultan hem kitâb-ı ibret ve hem de hayatdakilere
taşlardaki yazıların konuşduğu bir dershânedir.
Eyüp Sultan ve havâlisini en aşağı 50 senedir tanırım.
Orada toprağın altında uyumaya çekilmiş ? geçmiş ?lerimiz
kadar üzerinde yaşayan çok kıymetli saydıklarım da
oraya buraya salınırlar; İslâm râbıtalılığı ve iyiliğinin
timsâli olarak güleryüzlerinin tebessümlerini saçardı.
Eyüp Sultan'ın bu son yaşayan değerleri de rahmete
kavuşdu. Onlar da susdular. Fakat bu (…) durmuyor;
o cennetden? onlar konuşuyor ? çünki meydân-ı uhrevîde
bu suretle kalemşörlük yapmakdalar.
Eyüp Sultan ve havâlisinin yarım? asır önceki uhrevîliği
artık çok var sınırlı ?tlere çekildi.
O eski efsaneleşmiş ve pitoresk tarafı da
sizlere ömür oldu.
Hep düşünürdüm Eyüp Sultan'da kaç mezar var?
Toprağın üstünde olanlardan başka altında kalanların
sayısı görülenlerin belki onda dokuzu. Bunları tescil
sicillere sığmaz. Ama kaç mezarlık var diye dünürdüm.
Pek çok tekye vardı. Mutlakâ hazîrelerinde

[2]

iltimaslı ve iltimassız kabirler vardı.
Tekyeler (…) zaman yalınız insanları değil onların
lâne-i fakîrânelerini de çürütdü. Kabirler meydanda kaldı.
Hikmet-i Hüdâ nedendir bilinmez. Şu (?) mahsusdur.
Göz önünde her gün bu yazılı taşlar azaldı
durdu. Yalnız şeyhlerin makberleri değil geçmişlerin
(…) muvakkat (…) onları da (…) ve erimesi
bir oldu.
Oldu ama yerlerinde olur sızlamanın (?) her (…) artdı.

Bunları eskiden koruyan zihniyet de yeni bir
Yapılarak eski güzellikleri kavramak insânlığından
uzak kalan rûhsuzlar kendi incesizlikleri
karşısında adem yolunu tutdu.
Eyüp Sultan'ı bugün çirkinlikleriyle bozanları ve bizzât
bu bozuk düzenleri la'netle ?
Burası bir başka (?) dînin (?)leri elinde
olsaydı perîşânlığı Eyüp Sultan'ın mebniyeleri için
(?)utmazlardı. İ'mâr diyoruz onuda perîşân
soy adlılar derin güzellik ve letâfetden uzaklaşdırıyor
i'mâr mea'l-esef eski ma'mûrelerde intikam hissiyle
dolaşmış. Yapılanların çoğu da yarıda bırakılmış.
Şimdi ? olunan mezar ? bir rakam vereceğim: 63
(…) ifade eden bir mikdar. 66 olsaydı
Allâh'a nisbet ederdik. Ondan da 3 eksik.
Bu rakam Eyüp Sultan'ın i'tibârî (…) hakîkat
münferid veya günler içinde kısımlara verilmiş hazîre, mezarlık
sokak, bostan isimleri. Ekseri (…) tekyelerin ?
Bir hayırhâh dost bunu kendi iktidârı nisbetinde
sıralamış. Buna da şükür. İç açıcı ?olmuş.
Fakat bu gün oraya gidenler bir (…) sırayı
rakamlamak için dolaşırlarsa bu mikdarı aramalarına rağmen
bulamazlar.
[3]
Mezar taşlarındaki bu yazılar âhirete göçdüğünü tasavvur
ettiğimiz insanların oradan en son ve aynı şekilde
dâimî ve kesin konuşmaları gibi geliyor. Yani geçerken o
harfleri bilüb de okumak onların lisân-ı hâlinden başka
bir şey olamaz.
Bunlardan kalanlar dündeler. Hem de en kırıkları ve yarımları.
Şükürler içün bunlardan kalanlar gene bile olsa bu gün biliyoruz.
Gelecek asırlardakiler bu günden resimleri gene biliyor
onlardan öğrenebilecekler. Ama çoğunu değil azını.
[4b]

[4a]
(…) Mezarlığı Çömlekçiler Caddesi
Kırîmiye Mezarlığı Otakcılar
Kırk Merdivenler Mezarlığı Gümüşsuyu
Kızıl Mescid Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Lâlizâde Dergâhı Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Mehmed Geylânî Hazîresi Kızıl Mescid Karşısı
Melek Efendi Hazîresi Gümüşsuyu Hazîresi
Mihrişâh Vâlide Sultan İmâreti Hazîresi Bostan İskelesi
Mihrişâh Vâlide Sultan Mektebi Hazîresi Bostan İskelesi
Mîr-i Mîrân Mehmed Bey Türbesi Hazîresi Bostan İskelesi
Molla Çelebi Dergâhı Hazîresi Defterdar İskelesi
Nakkaş Baba Türbesi Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Nişancı Mustafa Paşa Câmii Hazîresi
Osman Ağa Türbesi Hazîresi
Pertev Paşa Türbesi Hazîresi Bey Baba Sokağı
Serketye Hazîresi Otakcılar
Selâmi Mehmed Bey Câmii Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Sivâsî Şeyh Abdülmecîd Tekyesi Hazîresi Nişancı
Siyavuş Paşa Türbesi Hazîresi Câmi-i Kebir Caddesi
Sokullu Mehmed Paşa Türbesi Hazîresi Câmi-i Kebîr Caddesi
Sultan Osmân-ı Sâlis Dergâhı Hazîresi Sıra Serviler Caddesi
Şah Sultan Câmii ve Tekyesi Hazîresi Bahâriye
Şeyh Abdülhalîm Efendi Dergâhı Hazîresi Defterdar Caddesi
Şeyh Hasîb Efendi Dergâhı Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Şeyh Ahmed Efendi Dergâhı Hazîresi Defterdar Caddesi
Şeyh Murâd Tekyesi Hazîresi Nişancı
Şeyhülislâm Dergâhı Hazîresi Nişancı
Şifa Havzı (?) Makberesi Nişancı
[6b]

[6a]
Şîrmerd Çavuş Câmii Hazîresi Eski Yeni
Tameşvar Dergâhı Hazîresi Nişancı Caddesi
Taşlıburun Lâgarî Mehmed Efendi Dergâhı Hazîresi Bahâriye
Tokmaktepe Mezarlığı Defderdâr Arkası
Toprak Sokak Mezarlığı Gümüşsuyu
Tunuslu Hayreddin Paşa Türbesi Hazîresi
Uncu Bayırı Mezarlığı Gümüşsuyu
Zal Mahmûd Paşa Hazîresi
[8b]

[10b]

3.4 Süleymâniye Kütüphanesi 925 No'lu Defter'in Çeviri Metni

[3b]

Bahâriye'de Şah Sultan Yavuz'un kerîmesi. Câmiin avlu kapısı üzerinde bir haşebî mektebe var. İttisâlinde sahilde Hançerli Sultan Sarayı var. Baniyesi Şâh Sultan'dırlar (*Hadîkatü'l-cevâmi'*)

Zal Mahmûd Paşa Türbesi hâricinde gömülüdür. Pir Ahmed Edirnevî
Tarîk-i Bayrâmiyye'den Ömer Sikkînî halkasından. La'lîzâde Abdülbâkî
Efendi (*Sergüzeşt*) eserinde yazıyor.
Bu zâtı tahkîkimize göre Pir Ali Aksarâyî halifesi de Pir Ahmed
Edirnevî 1001 ölmüşdür.
Tarîk-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye'den olub silsilesi de Ömer Sikkînî'ye varır.
Pir Ali Aksarâyî (Oğlanlar Şeyhi) diye ma'rûf İsmâil.
Azâde Hanım'la Eyüb Sultan'da
18.11.1965 Perşembe
Yolumuz tam Zal Mahmûd Paşa önünden geçiyordu. Câminin
ta'mîri bitmek üzere içeri girdik. Fotoğraflar aldık.
Fakat Sinân'ın san'atine hayran kaldık. ? bu büyük san'atkâr her
tarafda ne güzel ? mi'mârî güzellikler ?miş bayıldık. Üst
medrese, alt medrese mükemmel onarılmış. Câmiin kapusını temizliyorlar.
Câmiin içinde yekpare taşdan mihrab ve minbere bayıldık. Minberi hârikulâde
zarif. Hele minber üstündeki külah ve onun çevresindeki kabartma rûmî nakışları
pek beğendik.

[4b]

[5b]

[7b]

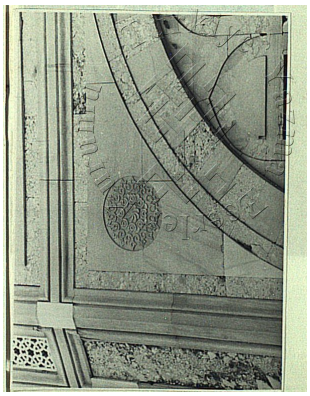

[9a]

[10b]

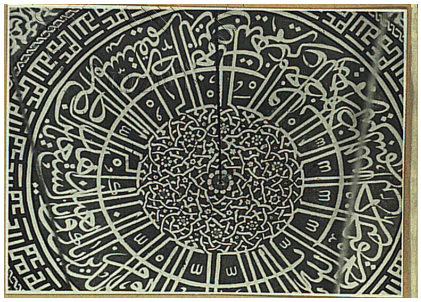

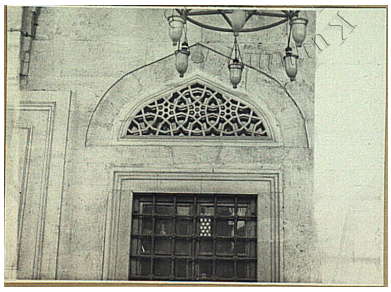

[12b]

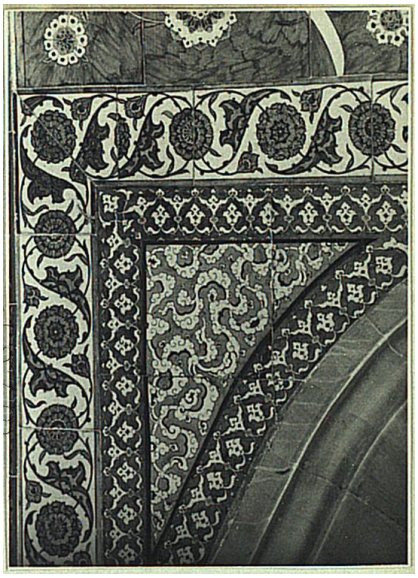

[13b]

Eyüp Sultan’da Zâl Mahmud Paşa Camii’nde XI 1965 Foto Azade

[14a]

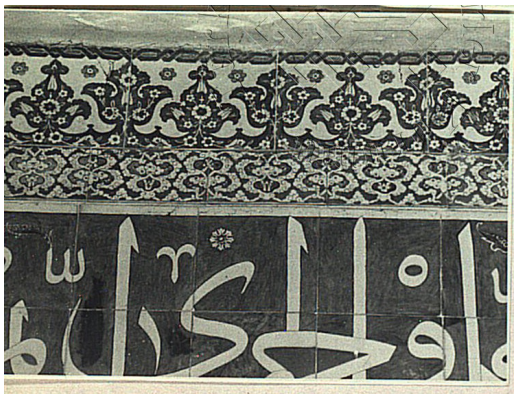

[15b]

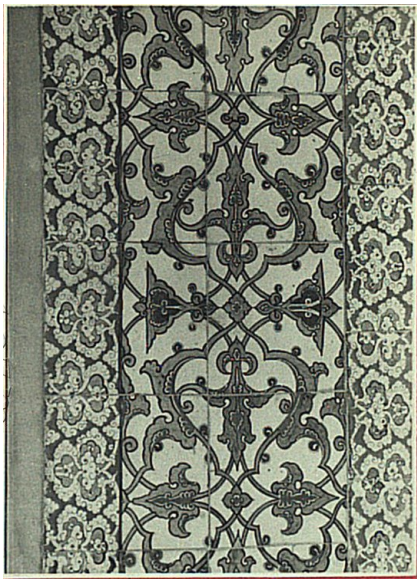

[15a]

[16]

Foto Azade

XI 1965

[17b]

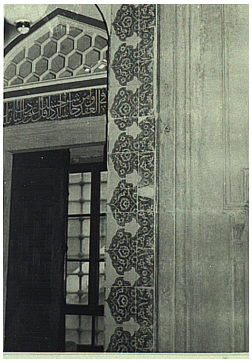

[17a]

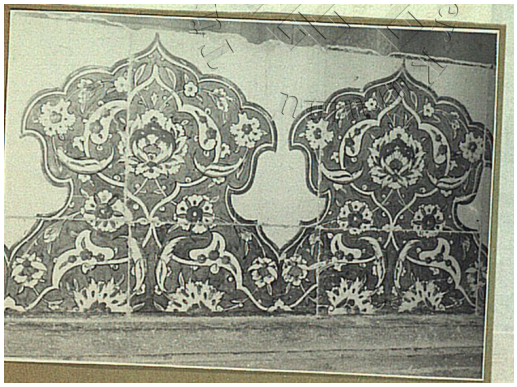

[19b]

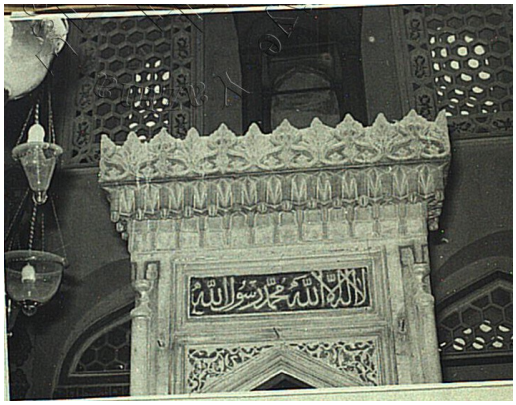

[19a]

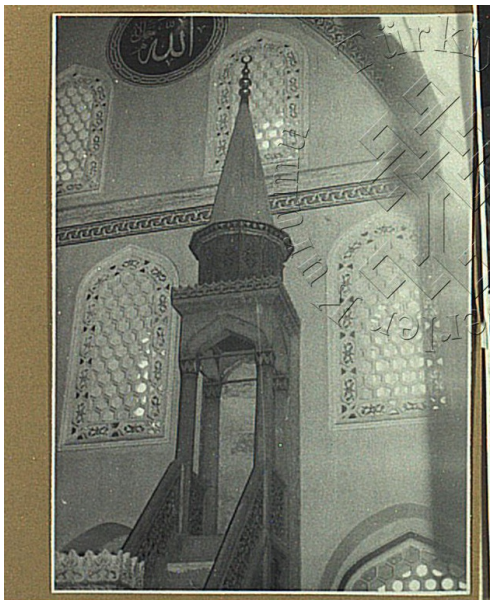

[20b]

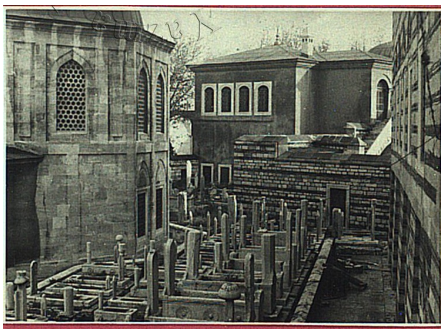

[20a]

Yan maksûrelerin kabartma ve (…) şekilli kabartma üstuvânî
tavan göbekleri ne enfesdir.
Edvarı güzel bir merdivenle altındaki medreseye indik (…) ta'mîr
edilmiş. Burasını fakir talebe otursun diye İlim Yayma Cem'iyyeti'ne tahsîs etmişler.
İnşaallah temiz tutarlar da tahrîb etmezler.
Bağçede eski mezarları temizlemişler. Yerlerine taşları dizmişler. Kânûnî devri ressamlarından reîs-i amiral Nigârî Haydar'ın burada medfûn
olduğunu biliyordum ve bir zamanlar aramışdım. Bu gün tekrar aradım. Fakat çok
taş kırılmış; belki pehlesi var. Taşı yok (?). Bu gün de bulamadım.
Fevkalâde güzel XVIII. asra taşlar (…)
güzeli buketler bulduk. Resimlerini aldık. (…) yazın kısmet olursa
üzerlerinden kalıblarını alacağız. Burası ayrıca tedkîke değer.
Zal Mahmûd Paşa Câmii'nin yanında Şah Sultan Türbesi ve mektebi vardı.
Orasını da güzel onarmışlar. Şimdi müftîlik olmuş.
Mi'mâr Koca Sinân (…) kubbeleri.
Hele Zal Mahmûd Paşa (…) akıllara hayret veren âhenkle
dolu. Her bir köşesini Süleymâniye ve Edirne'de Selîmiye manzûmelerinde biraz küçülmüş olarak görüyoruz. Ya'ni zamanda her bir köşesinde birbirine benzerlik (…)
[21b]

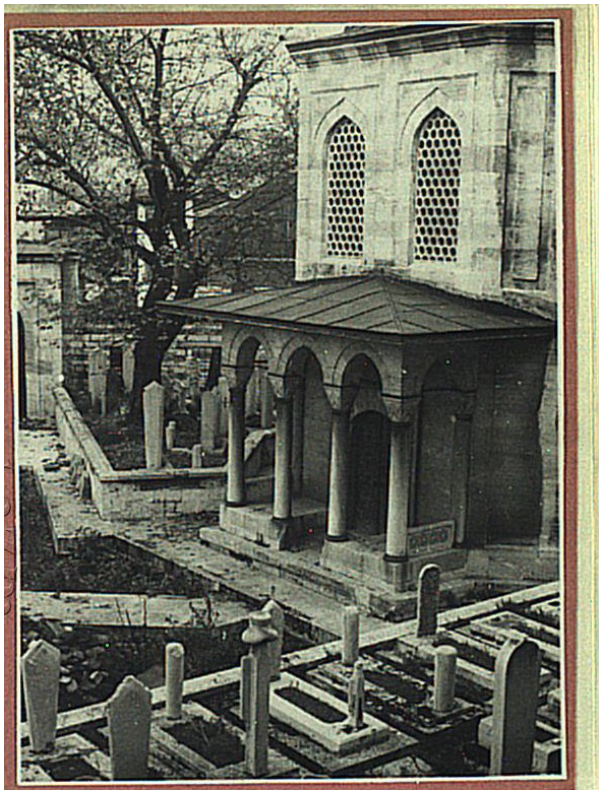

[21a]
Zal Mahmûd Paşa. *Hadîkatü'l-cevâmi'*, Ayvansarâyî Hüseyin Efendi
Türbesi hâricinde kafası destâr ile Çivicizâde Mehmed Efendi medfûn. Bu Mehmed Efendi Suyolcuzâde Eyübî Mustafa Efendi'nin me'zûnlarından meşhûr bir hattat
(Zal Mahmûd) Paşa-yı müşârünileyhin ittisâlinde vâki' sıbyân mektebi vâkıfı

İskenderi (?) Bey'den halilesi Gevher Mülûk Sultan ile mektebin tarik-i
âm taraflarında medfûnlardır.
Zal Mahmûd Paşa'ya yakın mahalde Nakkaş Hasan Paşa Türbesi var.
Sultan Ahmed-i Evvel vezirlerinden Kuyucu Murad Paşa zamanında sadâret kâimmakâmı
türbesi ihtimamlı ve müzeyyen mürûr-i zamanla vakfı muhtel olmuş. Harab
(…) cihetinde medfûn.
Yakınında hâlâ (…) dükkanı olan mahal. Sultan Osman Han vak'asında
eşkıyâ reîsi sipahiden (…) nâmında birinin Mevlevîhâne binâ eylediği mahal
olup (…) vakitde hedm olunmuşdur ve karşısında Evranos Dede.
nâm bir zât medfûn.
Zal Mahmûd Paşa civârında Silahî Mehmed Bey Mescidi. Bu câmiden
eski. O civârın mahalleleri bu mescidindir.
[22b]
Zâl Mahmûd Paşa 1580

Kânûnî Sultan Süleymân'la İkinci Selim zamanlarının tanınmış vezirlerdendir. Bosnalı olup Enderun'dan yetişmiş, Kânûnî Sultan zamanında gösterdiği bir kahramanlık üzerine Pâdişah tarafından kendisine 1552'de Zal adiyle birlikde rütbe ve atiye verilmiştir. Sonra saraydan kapıcıbaşılıkla çıkdı.

Daha sonra Halep vâlisi oldu. 1564'te yani İkinci Selim zamanında Anadolu Beylerbeyi tayin edildi. Üç sene kadar sonra vezir rütbesi verilerek İkinci Selim'in kız kardeşi Şah Sultan'la evlendi. Üçüncü Murad zamanında zevcesi Şah Sultan'la aynı günde ölerek ikisi de Eyüp'te aynı türbeye gömüldüler.

Zal Mahmûd Paşa'nın Eyüp'te câmii ve medresesi vardır. Zevcesi de tekye yaptırmıştır.
İbrahim Alaeddin, Türk Meşhurları.
[23]

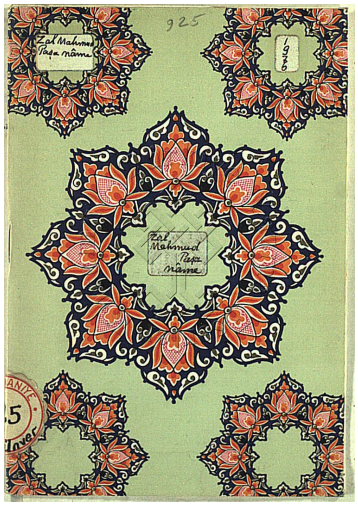

3.5 Süleymâniye Kütüphanesi 938 No'lu Defter

[1]

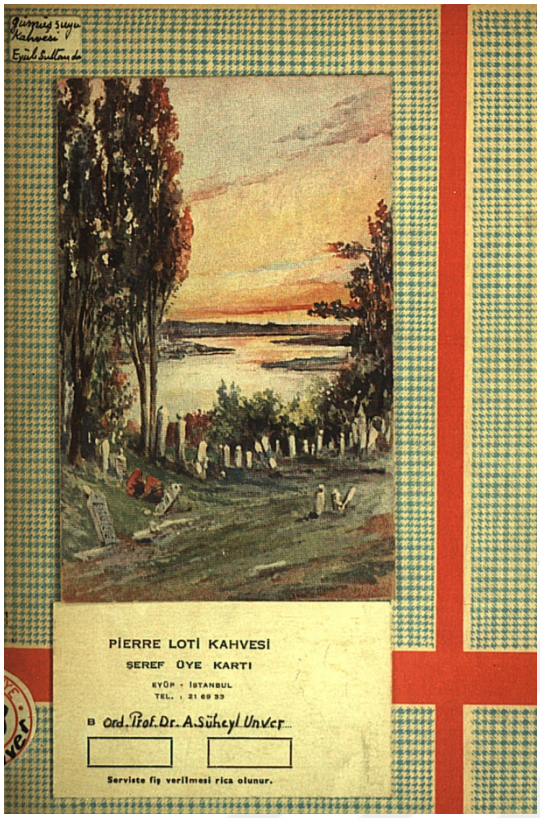

[2b]

Eyüb Sultan dünya ile ahretin birleştiği yer

YAHYA KEMAL

[2a]

[4]

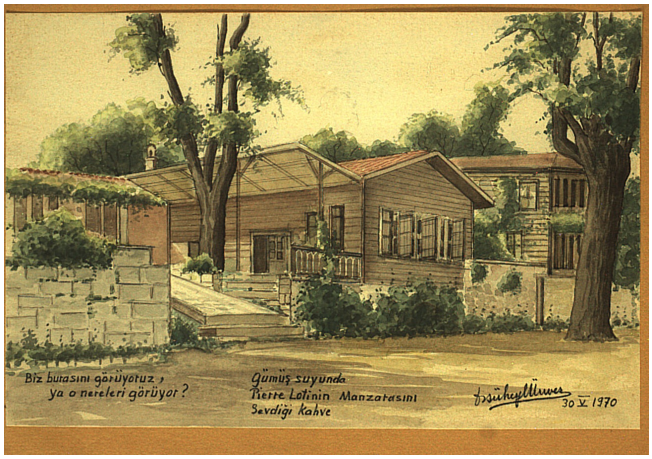
Biz burasını görüyoruz,
ya o nereleri görüyor?
Gümüş suyunda
Pierre Lotinin Manzarasını
Sevdiği kahve
30 V 1970

[5b]

[5a]

[6a]

[7b]

[7b]

[10b

[10a]

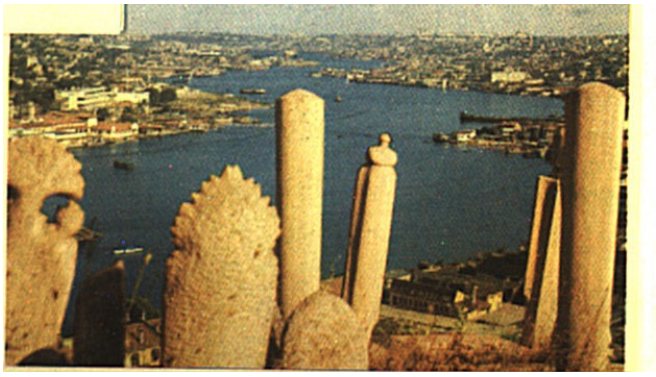

[11b]

11a

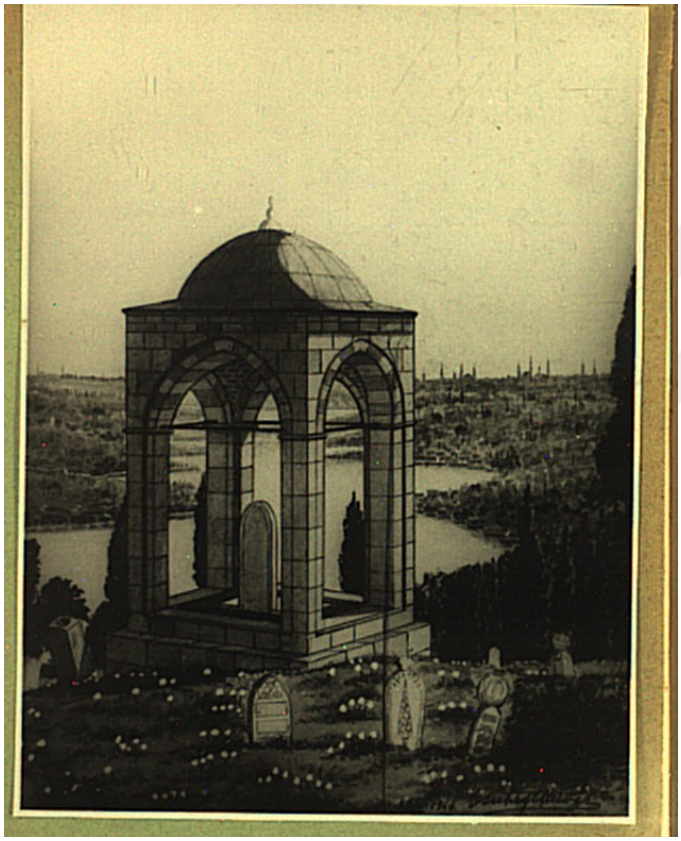

[12a]

[13b]

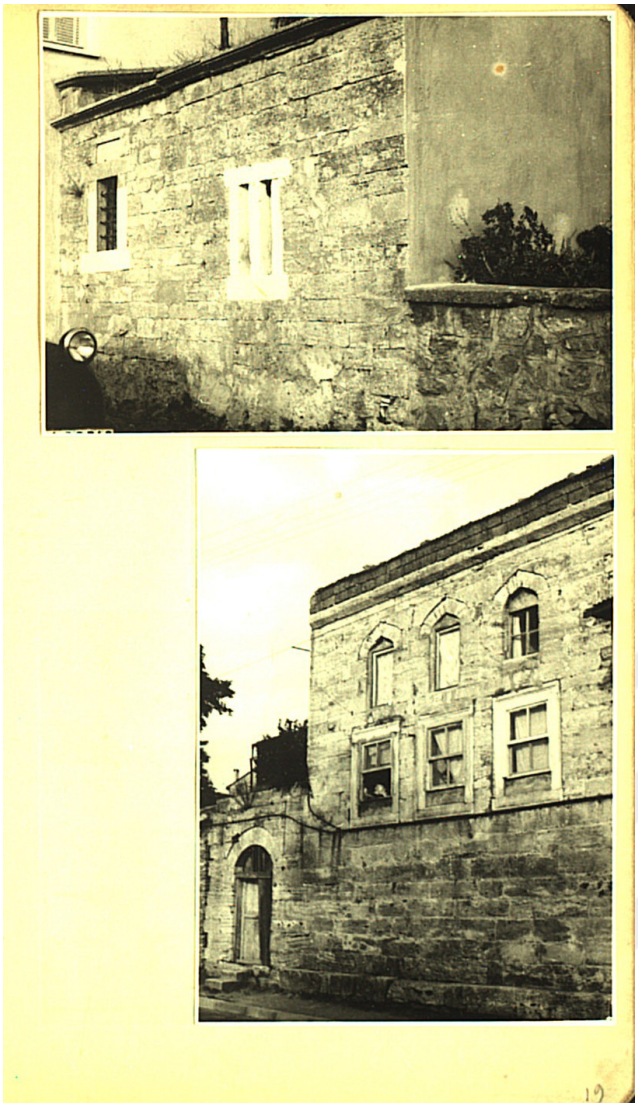

[13a]
1.11.1965
Dört direği olan
Pierre Loti Kahvesi yanında türbe
İkinci Bayezid devri şeyhülislâmlarından
Şeyh Ahmed Rifâî hazretleri evladından
Halebli Arap (?)
Medfûn
Pierre Loti Kahvesi'ne vaktiyle Afife Kadın Kahvesi dirlermiş. Afife Kadın mezar taşını taş yüzükoyun yatmış bizim
Mesud bey bulmuş. Babasının da taşı
orada ve vacidizade ailesi . şair filanlar
vardır.
O civârda vüzeredan Doğancı Mehmed Paşa mezarını
Atılmış görmüşler. İdris Bitlisî geçtiğimizde?
Gördüğümüz Eyüp mekteb

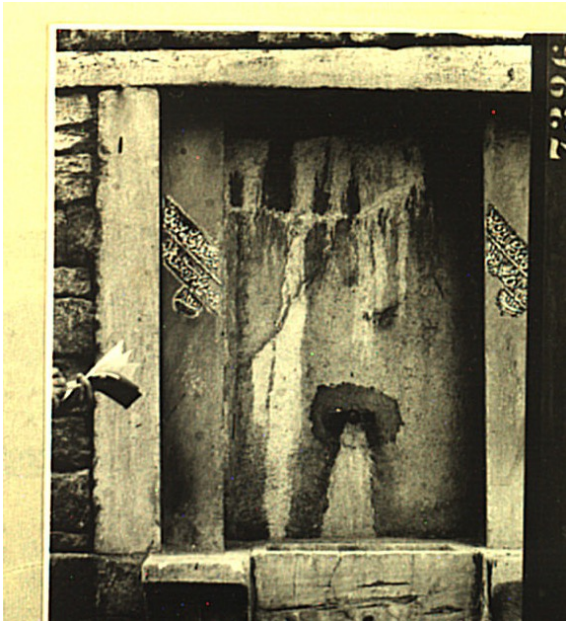

[14b]

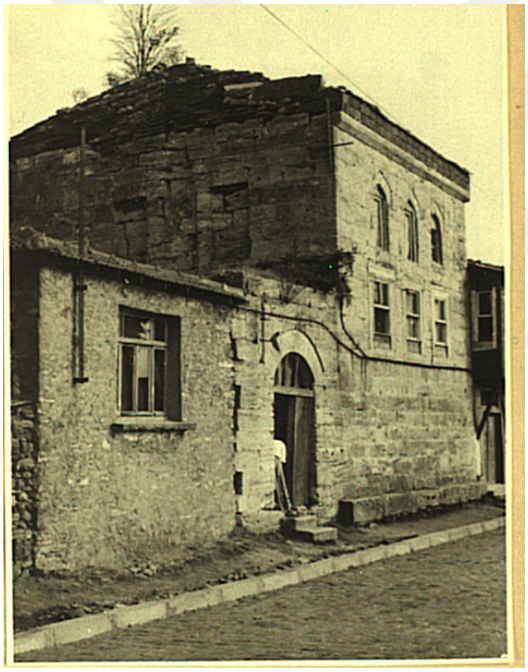

[15b]

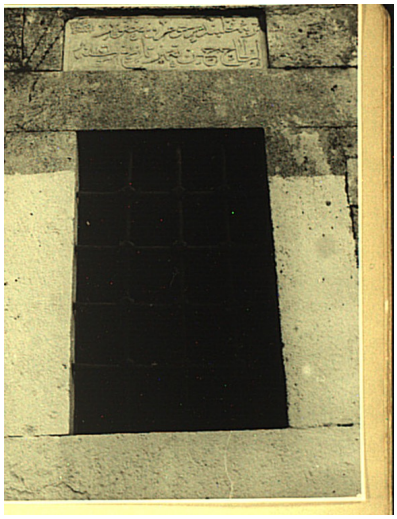

[16b]

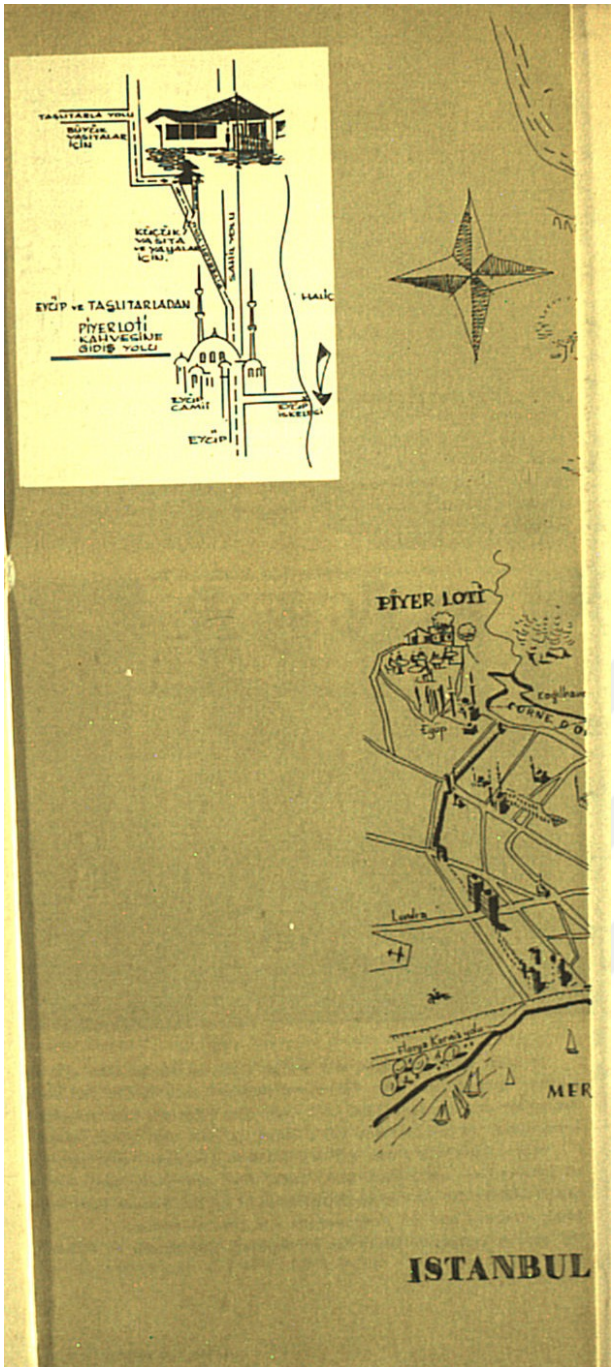

[17b]

Tanınmış yazar Fransız yazarı ve Fransız akedemisi üyesi Pierre Loti (1850-1923) asıl adı Louis Marrie Julien Viaud Türkiye'de eserleriyle olduğu kadar, Pierre Loti Kahvesi ile anılmaktadır.

Bir gemi süvarisi olan Pierre Loti 1876,1887, 1890 ve 1903, 1905

yıllarında İstanbul'da bulunmuş, Türk gelenekleri ve günlük hayatının çok etkisinde kalmıştır. 1887 de Lejyon D'Onör nişanıyla taltif edilmiştir. 1891'de Fransız Akademisi'ne üye seçildi. Pierre Loti doğu ve batı arasında altın bir köprüydü.

Şarkın büyülü atmosferine aşık olan Pierre Loti ekseri akşamlar bu kahvede oturur, grubu ve mehtabı seyrederdi. Pierre Loti, tarihî Haliç'e Açılan en güzel pencere olan Eyüp semtini çok sevmiş ve bu kahvede arkadaşlarına çay ziyafetleri vererek, şiir, edebiyat üzerine uzun uzun konuşmalar yapmıştır. Bir asırdan beri İstanbul'u ziyâret edenler Pierre Loti Kahvesi'ne uğramış ve Fransız yazarını çok etkileyen o romantik şark atmosferini bulmuştur. Yüz yıldır Pierre Loti Kahvesi'ne uğramış ve Fransız yazarını çok etkileyen o romantik şark atmosferini bulmuştur. Yüz yıldır Pierre Loti Kahvesi'nde hiçbir değişiklik yapılmadı, bu kahve küçük bir müze gibi, her batılıya şark atmosferini aksettirir durur.

Pierre Loti'nin Aziyade adlı Türk Güzeli ile maceraları buralarda geçer. Pierre Loti yarı aşk romanı yarı otobiyografi olan Aziyade adlı eserini bu kahvede yazmaya başladı.

Modern İstanbul'da yirminci yüzyıl medeniyeti, şarka ait hususiyetleri günden güne azaltıyor. Bir şark kahvesinde oturup iyi bir çay veya kahve içmek, Haliç'in güzel manzarasını seyrederek eski İstanbul'la yüzyüze gelmek istiyorsanız, Pierre Loti Kahvesi sizin için ideal bir yerdir.

İstanbul'da artık padişahlar Sultanlar, prensler, prensesler kalmadı; modern caddelerde Aziyade ile karşılaşmayacaksınız peri masallarının hepsi unutuldu gitti, ama akşama yakın saatlerde Pierre Loti Kahvesi'ni ziyâret ederseniz, burada o eski günleri hayalinizde tekrar yaşatabilirsiniz bir misafir olarak, kahvemizi ziyâret edişiniz bize şeref bahşetmektedir, sizi her zaman bekleyeceğiz Pierre Loti Kahvesi'ne hoş geldiniz

Burayı kendi eviniz sayabilirsiniz, iyi eğlenceler.

(…)

[18a]

[19b]

Diğer büyüğüne:

Kahveniz ve hâneniz mübârek olsun

Sağ olun çok yaşayın Sabiha Hanım

26.9.1964 (imza: Süheyl Ünver)

Deftere şu kıt'ayı yazmak isterdim. Orada tertib itdim. Fakat yazamadım. Burada bulunsun:

Sabiha kahveleri pişirdi

Köpükleri taşırdı

İçmek istersen eğer

Pierre Loti'ye koş gel

Kırk merdiveni şimdi mail bir yol yapmışlar. Geçen sefer bu dar yoldan Sabiha hanım arabasıyla kapdırup çıkmışdı. Bu sefer Aydın'ın arabasıyla büyükdür diye çıkamamışdık fakat o yoldan kolayca Eyüp Sultan'a indik.

Oradan Topcular yeni yoluyla Edirnekapusu'na çıkdık saraçhanebaşı yoluyla Aksaray'a indik. Oradan Yenikapu'dan sahil yoluna indik. Deniz kenarından sirkeciye çıkdık. Yol tıkanık değildi. Burdan köprüden geçerek Kabataş'a vardık

Necdet beylere uğuradık oradan Uğura telefon ettik Halim Efendiden çok Şükür kötü bir haber yok . Fakat afiyeti? ciddiliğini muhafaza ediyormuş. Hiç aklımdan çıkmıyor inşallah. Hergün ? düzelir.

Necdet bey'de Bir müddet kaldık kayın birader haremi ve kızıyla birlikde lâne-i fakirhâneye döndük.

[19a]

26 Eylül 1964 Cumartesi Eyüp Sultan'da Pierre Loti Kahvesi'nde

Dün şiddetli yağmurluydu. Gece çok yağdı. Hava iyi soğudu.

Sabahleyin hava kapalı idi. Saat 2.30'da yola çıkdık. Üsküdar'dan Kabataş'a geçtik. Karaköy, Unkapanı, Fener, Balat, Defterdar yoluyla Eyüp Sultan'a vardık. Orada Nurullah Berk'e rast geldik. Eyüp Ensârî hazretlerini ziyâret ettik. O civârda dolaşdık. Bostan iskelesine indik. O civâr hakkında Defterdar'da doğan aziz eşim Müzehher, oğlu Aydın ve kızı Gülbin o civârı masum ve samimi duyuşlarıyla anlattı.

Bu ziyâret bitdikden sonra araba ile Gümüşyolu yolundan yolu kapattıklarından çıkamadık. Oradan bu milletin başına DP irade-i mahsusasının musallat ittiği şimdiki ismiyle Gâzi Osman Paşa taşlı tarlanın karışık yollarından yukarıdan inmeğe çalışdık. Bu vesile ile çokdandır görmek istediğim bu yeni ve berbad gayr-i muntazam herkesin gözündeki gece ve gündüzkonduların çirkinlikleri arasından, Nurullah Berk gibi sanatkarların (…) yine (…) çifte minareli ve tek minareli acaib câmiler semtlerden sanki Amerika'nın bir uydurma stüdyosundan geçiyormuşuz gibi teessüf ve teessürlerle yollandık. Yolumuzu güç tayin idebildik. Bura sâkinleri bizi tatmin idecek bir istikamet veremediler.

Ne ise bir kısmı yeni yapılmış bir kısmı eski yollardan geçerek vardık.

Bu gün Sabiha Akdemir'in itina ile onardığı bu kahvenin açılış resmi yapılacakdı.

Mühim zevat davet olunduğu halde gidenler azdı bazı gazete mümessilleri ajans mümessilleri

bir hanım ve birkaç tanıdık ve sosyeteye mensub birkaç hanım ve feraceler giymiş kolejli kızlarımız görülüyordu. Mamafih kahvenin iki odası olmuşdu. Genç kızlar çay

ve yanında bisküvi ve sâire ikram idiyorlardı. Bu sohbetler güzel oldu.

Yağmur havanın tozlarını kaldırmışdı. İstanbul uzakda daha berrak görülüyordu.

Bizi güzel İstikbal ittiler. Bir saatden fazla oturduk gitmemize pek memnun

oldılar. Husûsî itina ve ikramda bulundılar. Bir saat kadar oturduk.

hatıra defterlerine bir şey yazmamı istediler. Şunları yazdım:

Küçüğüne

söylenile beraber

Kahvelerim pişdi gel

Köpükleri taşdı gel

Ey günüm düşleri

Kötü günüm geçti gel

26 Eylül 1964 A Süheyl Ünver (imza var)

[20b]

Pierre Loti Kahvesi'nde 30 Mayıs 1970

Burasını bundan 7 sene önce Sabiha Tansuğ hanım kiralıyarak

Çok güzel turistik bir kahvehâne yapdı. Yanında bir gecekonduyu

satın alarak güzel müştemilat yaptı. Bir etnoğrafya müzesi

kurdu"1" ve içine turistlerin rağbet ederek topladıkları eşyayı teşhir itdi.

Buraya bir gangester musallat olur . Sabiha ve zevci Haluk beyi kaçırarak esrar tekyesi hâline sokmak ister . Geç vakit ayrı ayrı bu zevata musallat olurlarsa da Haluk Beyi bir gece döğmenin yerine kullanılan avami

kelime ile ifade ideyim hırpalarlar.

Polise şikayet ederler. Ses yok. Eyüp Sultan kaymakamına

Duyururlar. Sadece dinler müsbet ve menfi bir cevab ve hareket

yok. Ben turizm bakanlığına şikâyet edin dedim. Tıs!

Mukabele yok! hepsinde başımızı derde sokmayın anlayışı hâkim.

Ben birisinden duydum. Bir gün sergerde ve eşkıya ve gangester mahalli

İnsanlar onu bunu haraca kesmek tehditlerle para almak yaralama ve

Kaba kuvvetlerini kolaylıkla yapabilmek içün adalet partisine girerlermiş.

Kaymakam ve polisler de bizi şarka sürerler diye bu gibi şikâyetlerle ilgilenmezlermiş. İşte bizler her an bu münasebetsizlerin veya bildiğiniz alçaklıklardan tedirgin haldeyiz.

Şimdi Sabiha Hanım ve zevci bu alçağın çenesinin korkusuna kahveye

çıkamıyor. Ve gece oturdukları Şişli semtindeki evlerine çıkamıyorlar.

Emel Hanım diye cesur ve faziletli bir arkadaşları olan Emel hanım hiç

korkmayarak bu senenin turist mevsimi hatırı içün bu hizmeti fahri olarak

üzerine almış ona şimdi ilişmiyorlarmış.

[21b]

İçün Sağ koylarını buraya seyr iderek haliç beğoğlu ve İstanbul

Silüetini özensiz görmekden kurtulmuşlardır. Biz de öyle baktık
Uzaktan haliç ve İstanbul peri masallarında gibi görüldü
Yanda 44 sene önce Ressam Rıza Bey hocamla birlikte geldiğimde yapdığım resimleri
O zamanki cep "kırk anbar" defterimde gösterdim.böyle inceliklerden
haz duyan ince ruhlu ve kibar Sabiha hanım pek mütehassis oldu benden
yapılacak şeylerini sordu aklım erdiği nispette anlattım.
Ressam Rıza bey hocam da bazı resimler yapdı. Hele ben gurubda bir eski
Ampir pencereli evi çizmişdim şimdi orada mevcud değil kalamazdı.
Zira ben çizdiğim zamanda bu akşab evin ömürü yüz seneyi geçmişdi
İçerde tanıdığıma .rastladım bana iltifatlar ettiler onlarla görüşdük
Hele oraya… bu gelen belediye hesap işleri müdürüne dedim ki
Belediyenin kimse maddi yardımına muhtaç değildir. Böyle tesislerde
Manevi yardım lazımdır mesela mezarlıklar müdirini lütfen gönderin makamlarından
kalkıb burayı şereflendirsinler mezarlıkların orada tanzimiyle meşgul olsunlar
Bağçeler müdürü gelsün yamaçları ve oraları ağaçlandırsın gelen
Misafirlere Türklüğün ve semtin güzelliklerini tamamlasın
Yolun yapılması büyük bir yardım . ama bundan kazanacak yine belediye
Bu kahve bu hanımın değil bütün İstanbulun ve İstanbullunun.
Onu herkes manen benimsemeli
Kahve içinde Preziossinin Gümüşsuyunda Haliç ve İstanbul manzarasına
hayran kaldım imzası bir parça görülüyor temelli ve tarihi altında
kalmış lüzumu yok. Zira onun 2 karış 4 parmak boy x bir buçuk karış en
Büyük boyda bir piyerloti (1850-1923) resmi (bu resmi bul)
Bu gün hak ettiği, zevk edindiği ve anladığında kahve makalemden
Kahvehanede Sabiha Hanıma şu ithafla takdim ettim
Türk Piyerlotiyi istanbulda hayranı
Olarak iki kere gördüm geçmişin aziyadesini
Gıyaben tanıdım lakin bahtiyar hakikisini
[DERKENAR: Kahve yanında bir gece konduyu da satın alarak….
Bir salon pek güzel turistler bayılıyor.
[21a]
Eyüp Sultan'da Gümüşsuyunda
Pierre Loti Kahvesi'nde
8 Eylül 1964 Salı
Yeni sâhibi Sabiha Akdemir hanım, davetlisi olarak
Arkadaşı Belma ve bizimkilerle 2 araba olarak
Bir gün bu hanım Eyüp Sultan üstünde Gümüşsuyunda Pierre Loti Kahvesi'ne gider.
bir çay ister kirli ve berbad bir kahve bahçesi perişan imiş bir çay gelir
içilir gibi değil müstekreh.
Bundan pek üzülür ve kahve müstehcir konuşarak 16 veya 20 bin lira hava
parası virerek hava parası teklif eder ve anlaşmaya vararak devreder
ve kahvehane sâhibi ile 8 senelik kontrat yapar. Ve başlar burasını

temizlemeğe binâyı tâmir itdirir. Cilalar yanındaki gecekonduyu satın
alır her tarafını boyar temizler. Güzel alaturka kerevetler dizer
turistik eşyâ ile doldurur.
Yollarda (Pierre Loti Kahvesi'ne gider) diye levhalar asdırır. Beton
kaide ve demir direklerde kalın saç üzerine boyar masrafı bulur seksen bin lirayı
Burasının temizlendiğini gören civâr ve Eyüb Sultan halkı fevc fevc teşekküre
Gelirler.
Kim bu hanım genç müteşebbis tuttuğunu koparan ve mutlaka muvaffak olan
Belediye reisi Haşim İşcan ve 40 dan fazla erkanını getirir. Mezarlık
arasından ve çarşı içinden geçen yollar ve (…) yukarısı genişlettirilir
ve parkelenir şimdi oraya otamabille çıkmak mümkündür.
Bu hanım ticaretle meşgul bir zatın haremi Sabiha Akdemir hanımdır.
Derken bir hanımın bu teşebbüsü her tarafta duyulur.bir gün Turing kulübü reisi
Reşid Saffet bey gelir pek beğenir (…). Buradan haliç ve
İstanbul'u gösteren tablosunu ve Pierre Loti'ye ait eski resim ve hatıraları
hediye eder. Burası müzemsi bir hal alır.
Daha henüz açılmamıştır.gelen gelene
Hele (…) burası (…) adeta bayılırlar manzara
Harika .. bahariye tarafında fabrika hurufatını? Görmemek mümkün değil
Bu gün Sabiha Akdemir olarak görmekle
bahtiyarım şâd-ü handân ve muvaffak
olsunlar.
[22b]
Atdan düşüp ölen Ali Baba taş Mektebi bağçesinde
Hasan Dede Türbesi kezâ niyet kuyusu da burada.
Bunun başında yaşlı bir kadın okur gayb edenin başına bir siyah bez
örterler kuyudan içeri bakar ve gayb etdiği şeyi görür.
İnsan veya ne ise müşahede eder; sonra Gazi zamanında kapatmışlar.
Merhûm Kutbülârifîn İskender Dede 967
Niyet kuyusu taşı

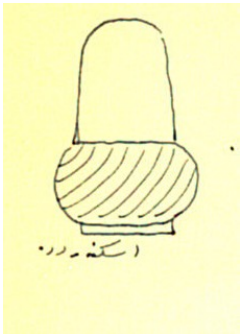

İskender Dede

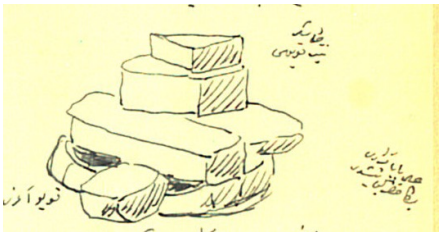

Niyet kuyusu taşları
Kuyu ağzı
Ali baba mezar bana hızır gibi yetişdi.
Bu bağçede büyük mezar taşları var.
Mirâhur-ı evvel iken atdan düşüp vefat eden
Merhum Ali Ağa'nın mezarıdır. Fî şehri Zilhicce 1035
Fâtiha okuyanların âhiret ve âkıbetleri hayrola.
Ali ağa oğlu da burada
Türbe-i nahilbent merhûm ve mağfûr
el-Hâc Hasan ta'mîr târîhi 1186.
Âh mevtü'l-mevt taşa oyulmuş.
Bu civar taşları tedkîk etmeli. [Derkenar: Ketebehû Nişancızâde (…)]
[22a]
Bugün Sabiha Akdemir olarak görmekle bahtiyarım şadü handan ve muvaffak
Olsunlar.
yani bu hanım piyerloti kahvesini ihya etmiş Reşid Saffet bey kendisine bizzat geldiğinde tebrik edip burasını açmağı ben de düşünürdüm demiş.
civârda şöyle bir dolaştım
kahve ilerisinde bir çeşmede sağda:
"Efdalü'l-a'mâli sakyü'l-mâi" buyurmuşdur Resûl
Su sebîlullâh li-rûhi'l-Haseneyn ola kabul.
1228
Solda:
Gâzî şeh Abdülhamidhanzâde Mahmûd Hân-ı sebak
Hem Medine fethi Mekke müjdesi buldu vüsûl.
1228
Yanında namazgah gibi (…) kalın kesme taşlarla duvar üstünde bir (…)
Bir (…) var taşı yokdur. Mezarlık sofası olabilir veyahut
Namazgâh
Taş mektep arka taraflarında Gümüşsuyu deresi yamacında
İdrîs-i Bitlisî köşkü caddesi
Taş mekteb bağçesinde niyet kuyusu kapalı
Pierre Loti bu kahveye çokça gelir hikâyelerinin ekserisini burada yazar
Aziyade ile burda görüşür. Bu hanım Abdullah Paşa kerimesi Top
Kapusunda medfûn.
İdrîs-i Bitlisî türbesi görerek resimler aldık. Karısı (?) Zeyneb hanım

veya Zeyneb Hatun Camii burada. Yazısı yok.
Gümüş suyu çeşmesi ve kahvesi ve deresi
Burada kahveci vaktiyle on paraya kahve pişirir ve tasarrufuyla
iki defa da hacca gider.
Pierre Loti zamanında Râgıb Ağa kahyası ihtiyar
Gümüşsuyu'nun üç evliyâsı var. Zeyneb Hatun, İdrîs Baba ve niyet kuyusu
[23a]
Bu taraf kabristanını ve yol kenarındaki (…) ta'kîb etmek lazım. Hiç şimdiye kadar tedkîk
etmedim Ta (…) kahve ilerisinde 150 sene önce hep (…)
mezarlığı evler yok. 150 sene önce
bu günkü gibi bakılmadan (…) İstanbul'da mezarlar
arasına hulûli ile Taş Mekteb hizasında
bir mahalle te'sîs etmiş. Eskiden bir türbe
var. Bahçelerinde yani gasb edilen
sahada mezar taşları kalmış
bırakmışlar. Bugünkü gibi yok etmemişler.
Fakat o zamanın gece konduları buraya

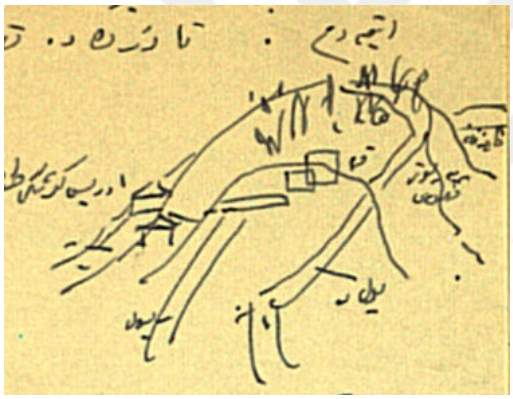

tasallut olmuş kırk elli İstanbul. O zamanında bundan kurtulamamış.
Çocukdum derlerdi ki "İstanbul'un hâricî taraflarında ve hatta mezarlı yerlerin
hatta Ok Meydanı'nı Arnavutlar bostan yapacak diye işgal
etmişler ve sonra buraları alâkadarlara rüşvet yedirip kendilerine
tapu çıkartmışlar." "İstanbul'un yarısına sahib olanlar
paralılar ise halkın yarısı da İstanbul'un yarısına parasız sahip
olmuş" derlerdi. Şimdi başlarını kaldırsınlar da görsünler
İstanbul'un her asırda ezelî derdi.
Zira buralar kışın çok sert ol (…) Gümüşsuyu
Deresi tarafı ve İdris Köşkü ve Zeyneb Sultan mahallesi eski ve
şimal rüzgarından mahfûz. Şimdiki Pierre Loti kahvesi sahası
Yüz elli sene önce musallat olanlarca mahalle hâline gelmiş
Âh ah zavallı İstanbul ve İstanbul'u bu hâle getirip
ve hâlâ fakirlikten korunulamayan bahtiyar olamayan sürünmeye lâyık
halkı ne biçim hayırsız ve vatan hâini insanlar demekten
çekinmem demişti biri. Meğerse ne kadar haklı imiş.

Fâtih zamanındaki
bu sahada yani Haliç etrafında tırnaklı hayvan
otlayacak diye (…) kökü dikilecek

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EYÜP DEFTERLERİNDE ŞEHİR DOKUSU

Şehir bir medeniyetin anlam dünyasının maddî dünyaya olan yansımasıdır ve her bir ferdin bu oluşumda bir katkısı vardır. Kişi medeniyetinden aldığı değerleri, kapasitesi ve kültürü ölçüsünde kendi anlam dünyasına göre yoğurur ve bir üretim ortaya koyar. O şehre mensup herkes fark etmeden bu üretimin parçası olur. Bu üretim bazen bir hat levhası, bazen bir çömlekçinin çömleği, bazen küçük şirin bir ev, bazen haşmetli bir saray, bazen bir mezar taşı olarak ortaya çıkar. Kimi zaman ise insanın ta kendisi bu dokunun parçası olur.

İşte A. Süheyl Ünver, ortaya çıkan bu dokuyu büyük küçük demeden defterlerinde kayıt altına almıştır. Bu dokuyu oluşturan anlam dünyasının bir parçası olan Ünver, içinde bulunduğu kültür dünyasının bütününe de vâkıf olduğu için sadece gördüğünü çizip kaydetmemiş, bazen aslında olması gerekeni de resmetmiş, bazen orası ile ilgili tarihî bir anektod da anlatmıştır.

Defterler kişisel günlük şeklinde tutulmuştur. Dolayısıyla belge niteliğinin yanı sıra bir kültür adamının şehirle olan günlük ilişkisini gözlemleme imkânı vermektedirler. Eyüp'ü Süheyl Ünver'in gözlerinden görmek onun yönlendirmeleriyle tanımak, şehrin anlam dünyasına girme şansı vermektedir.

Defterlerin mahiyetini şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

Câmiler, Tekkeler, Türbeler, Mezarlıklar, Sivil Mimari Örnekleri, Motifler, Sivil Mimari, Motifler, Folklorik Öğeler ve Günlük Hayat, Kişiler ve Fotoğraf ve Çizimlerle Genel Eyüp Görüntüsü.

4.1 Mimarî Eserler

4.1.2 Câmiler

Mekânlar medeniyetlerin dünyayı algılama biçimine göre şekillenir. Şehir bir medeniyetin anlam dünyasının mekânda hayat bulmuş hâlidir ve her medeniyetin anlam dünyasını temsil eden kurucu bir merkez yapısı vardır. İslâm medeniyetinin kurucu yapısı ise câmidir. İslam evren tasavvurunun temsilinin câmide şekillendiğini söylemek mümkündür.

Süheyl Ünver'in, defterlerinde işlediği câmiler Eyüp Sultan semtinin kimliğinin oluşmasında önemli görev üstlenmiştir. Defterlerde bölgede bulunan câmilerin isimleri zikredilmiştir. Ama müstakil olarak işlenen câmilerin hazîresini, türbesini ve çevresini de işlemiştir.

Zâl Mahmûd Paşa defteri bunun için önemli bir örnektir. Bu defterde Ünver, câmi çevresini tafsilatlı bir şekilde tasvir etmiştir.

Deftere eklediği câmi isim listesi ise şu şekildedir:

Hâric-i sur:

1 Eyüp Sultan

2 Sultan Reşad Türbesi

3. Bahâriye

4. Taşlı Burun

5. Kaşgârî Dergâhı

6.Naim Çavuş (?)

7. Bali Hoca

8.Özbekler Tekkesi

9. Kızıl Mescid
10. *Mahmûd* Ağa (?)
11. (…)
12. İslâm Bey
13. Demirciler
14. Sofular
15.Ali Paşa
16. Vezir Tekyesi
17. Nişancı
18. (…)
19. (…)
20. Aşcıbaşı
21. Debbağlar
22. Zal Mahmûd Paşa
23. Silahi Mehmed
24 Cezeri Kasım Paşa
25. Davud Paşa (?)
26 Arabacı Mescidi
27. (…)
28. Defterdar
29. Cabir El-(…)
30. Katib Çelebi
31. Mustafa Paşa
32. Münzevi Süleymân Ağa
33. (…)
34. Arakiyeci İbrâhim Efendi
35. Merkez Efendi
36. Topkapu Mevlevîhânesi.
37. (…)
38. Takyeciler[56]

Ayrıca Mimar Sinan'ın Eyüp'te yaptığı câmilerin listesini defterine kaydetmiştir.

4.1.2.1 Eyüp Sultan Câmii

Süheyl Ünver gezilerine Eyüp Sultan Câmii'ni ziyâretle başlar. Eyüp Sultan mahallesinin kültürünün şekillenmesinde şüphe yok ki Eyüp Sultan Câmii merkezde yer alır. Burada Süheyl Ünver Ressam Bahriyeli Ziya Bey'in *Âsâr-ı Osmâniyye* adlı eserinden câmiyle alakalı bilgileri nakletmiştir. Bu esere göre; Mihmandâr-ı Resûllullâh olan Ebû Eyüp el-Ensârî (Hâlid bin Zeyd hazretleri) muhâsara esnâsında vefat ettikten 806 sene sonra Akşemseddin hazretleri bu kabri keşfen yeniden bulmuş ve buranın üstüne bir türbe ve câmi inşâ edilmiştir.

Burada dikkate değer olan husus keşfi ve kerâmeti resmî mercilerin kanıt olarak alması ve bunun üstüne bir binâ inşâ etmeleridir. Rasyonel terbiyeden geçmiş bir sanat tarihçi bu bilgiyi

[56] S.K. Defter: 267, 32a.

güvenilmez bilgi olarak ele alabilecekken Süheyl Ünver'i farklı kılan ise aksi hiçbir şerh düşmeden bu bilgiyi defterine alıntılamasıdır.

Câminin kitabesi şu şekildedir:

Çün sekiz yüz altmış üç sâlinde bu / Câmii Sultan Mehmed yapdı nev

Kâne hâzâ misle cennâti'n-naîm / Mecmaun lillâhi min kavmi't-takvâ"[57]

1136 tarihinde selâtin camilere mahya kurulması ferman buyurulduğu zaman Eyüp Sultan Câmii'nin minareler mahya kurulmaya müsait olmadığı için ikişer şerefeli iki minare yapılmıştır.[58]

Cami çok defa tadilat geçirmiştir. Bugünkü haline III. Selim döneminde geçirdiği esaslı bir onarım sayesinde gelmiştir. Cami Uzun Hüseyin Efendi 1213 (1799) tarafından yılında sadece minareleri kalacak şekilde yıkılıp yeni baştan yapılmıştır.[59]

Cami-i şerifin iç avlusunda bulunan şadırvan Hoca Halil Paşazade sadr-ı esbak İbrahim Paşa'nın ve iki tarafındaki musluklar bezirganbaşı İsmâil Efendi'nin hayrıdır.

Haric-i camide bulunan iki mahfil Beşirağa'ya aittir. Muvacehe penceresi sultan Ahmet Han-ı evvel tarafından yapılmıştır.[60]

[61]

4.1.2.2 Zal Mahmûd Paşa Câmii

Süheyl Ünver Zal Mahmûd Paşa ile ilgili bir defter tutmuştur. Cami çevresini detaylıca incelemiştir. Çekilen fotoğraflarda özellikle caminin tezyini özellikleri vurgulanmıştır. Caminin genel görüntüsünün olmaması ama ayrıntıların çokça kullanılması Ünver'in sanatçı yönünün ağır basmasıyla açıklanabilir. Ayrıca Ünver 18 Aralık 1965 yılında tutmuş olduğu notlarda caminin

[57] S.K. Defter: 267, 15a.
[58] S.K. Defter: 267.
[59] S.K. Defter: 267, 18b.
[60] S.K. Defter: 267, 24a.
[61] S.K. Dosya: 946/2.

tadilatının bitmek üzere olduğundan bahsetmektedir. Ünver alt ve üst medresenin iyi bir şekilde onarıldığını söylemektedir. Minber ve mihrap yekpare taş hâlindedir:

"Yâ Rabbi bu büyük san'atkâr her
tarafda ne güzel (…) mi'mârî güzellikler (?)miş bayıldık. Üst
medrese, alt medrese mükemmel onarılmış. Câmiin kapusını temizliyorlar.
Câmiin içinde yekpare taşdan mihrab ve minbere bayıldık. Minberi hârikulâde
zarif."

Süheyl Ünver Zâl Mahmûd Paşa için şu bilgileri vermiştir:

"Kânûnî Sultan Süleymân'la İkinci Selim zamanlarının tanınmış vezirlerdendir. Bosnalı olup Enderûn'dan yetişmiş, Kânûnî Sultan zamanında gösterdiği bir kahramanlık üzerine Pâdişâh tarafından kendisine 1552'de Zâl adiyle birlikde rütbe ve atiye verilmiştir. Sonra saraydan kapıcıbaşılıkla çıkdı.

Daha sonra Haleb vâlisi oldu. 1564'te yani İkinci Selim zamanında Anadolu Beylerbeyi ta'yîn edildi. Üç sene kadar sonra vezir rütbesi verilerek İkinci Selim'in kız kardeşi Şâh Sultan'la evlendi. Üçüncü Murad zamanında zevcesi Şâh Sultan'la aynı günde ölerek ikisi de Eyüb'de aynı türbeye gömüldüler.

Zâl Mahmûd Paşa'nın Eyüb'de câmii ve medresesi vardır. Zevcesi de tekye yaptırmıştır."[62]

4.1.2.3 Silâhî Mehmed Bey

Yapı Zâl Mahmûd Paşa'nın üst giriş yolunda Nakkaş Hasan Paşa Türbesi'nin karşısındadır. Minaresi özgündür. Ünver'in bu çizimindeki görüntü büyük oranda değişmemiştir; sadece arkada taraftaki ahşap ev eksilmiştir

[62] S.K. Defter: 925, vr. 22a.

4.1.3 Tekkeler

Tekkeler Müslüman bir mahallenin kurulumunda çekirdek rol oynamaktadır. Osmanlı şehir dokusunun olmazsa olmaz yapılarıdır. Şehir kültürüne, sanatına, mahalle hayatına doğrudan katkısı olmuş yapılardır. Süheyl Ünver de Eyüp defterlerinde ve dosyalarında Eyüp semtinde mevcut olan tekkeler hakkında tafsilatlı bilgi verir.

Süheyl Ünver, Eyüp semtindeki tekkelerin listesini kaydetmiştir. Eyüp tekkelerinin listesini Münib Efendi'nin *Mecmûa-i Tekâyâ*'sından aynen kopya ederek 267 no.'lu defterin başına eklemiştir. Bu listedeki her bir tekkenin karşısında o günkü durumu da Ünver tarafından not edilmiştir.

Ünver, tekkelere ait liste üstünde değerlendirme yaparak raporlamış ve çıkan sonuca göre Eyüp'de 23 tekke olduğunu söylemiştir. Tekkelerin o gün mevcut olup olmadıklarını, mevcut olanların hâli hazırdaki durumlarını belirtmiştir. Ayrıca tekkelerin hangi tarîkate mensup oldukları ve âyin günleri hakkında bilgi verilmiştir.

4.1.3.1 Kaşgârî Tekkesi

Süheyl Ünver'e ait defterlerde özel olarak işlenen tekkeler de vardır. Mesela Kaşgârî Dergâhı bilhassa tafsilatlı olarak ele alınmıştır. Ünver, bu dergâhın giriş kapısını çizmiştir. Ayrıca tekkenin o günkü şeyhi Abdülhakîm Arvâsî Efendi'nin ettiği sohbetleri kaydetmiş ve tekke hakkında hususi bilgiler nakletmiştir (267 no.'lu defter, vr. 10b, 11a). Yine tekkede icrâ edilen hatm-i hâcegân ve zikir âyinleri hakkında önemli mâlumat vermiştir. Binânın umumî mânâda dış özelliklerini tespit etmekten ziyade o tekkenin anlam dünyasını oluşturan hususiyetleri öne çıkarmıştır.

[63]

4.1.3.2 Bahâriye Tekkesi

Süheyl Ünver tarafından özel olarak Bahâriye Tekkesi için müstakil bir defter tutulmuştur (bkz. S.K. 730 no.'lu defter). Bu defterde tekkenin fiziksel özellikleriyle beraber burada bulunan kişileri de zikretmiştir. Ünver bu defterde tekkeyi ve tekkenin kurucularını tafsilatlı bir vaziyette anlatmıştır.

Bahâriye Tekkesi:

[64]

Süheyl Ünver Mevlevîhânenin ayakta kalan selamlık bölümünde Uğur Derman'la beraber son şeyh Bahaeddin Efendi'nin eşi Şerife hanımdan bilgi alırken.

Mevlevîhâne yapılmadan mevlevâhânenin arsasında Adli sultan yalısı ve İdrîs-i Bitlisî yalısı vardır.

[63] S.K. Defter: 267, vr. 10.
[64] S.K. Defter: 730.

Mevlevîhâne yıkılmadan önceki hâli.

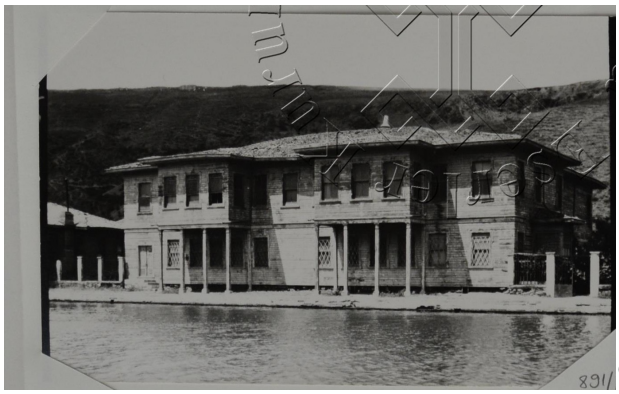[65]

Deniz tarafından Mevlevîhâne'nin görüntüsü.

Arka tarafta fabrikalar gözükmekte.

[66]

Semâhâneden hâmûşân diye not düşülmüştür. Süheyl Ünver'in 1961'de kayıt düştüğü hâli.

[65] S.K. Dosya 891/70.
[66] S.K. Dosya: 891/70.

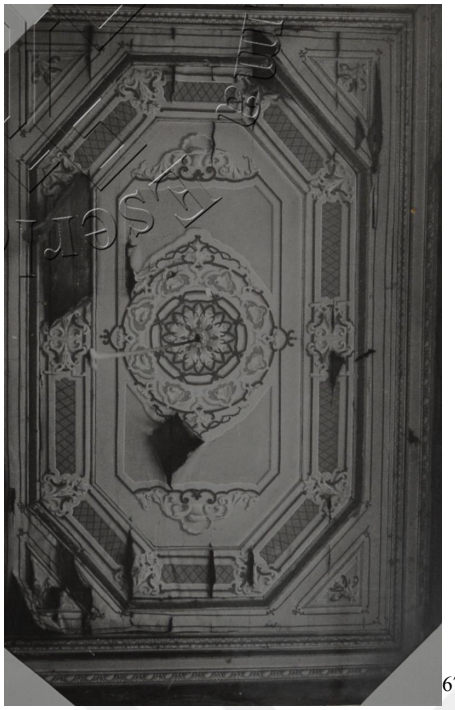[67]

Semâhânenin tavanı.

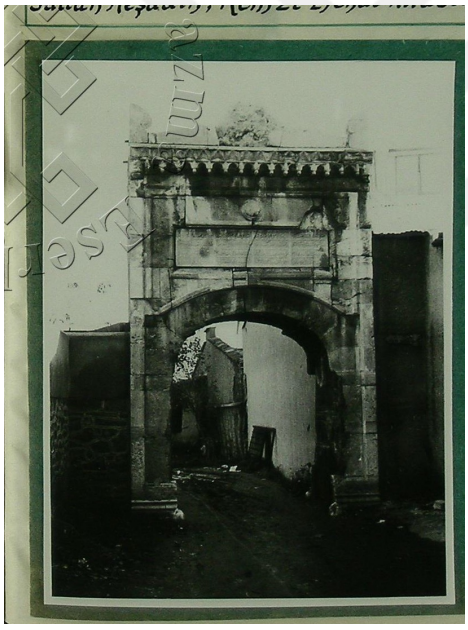

Kapı Sultan Reşad tarafından yapılmıştır. Tarihini Remzi Efendi düşmüştür.

4.1.3.3 Şeyhülislâm Tekkesi

18. yüzyıl yapısı olan tekke, Şeyh Feyzullah Efendi tarafından yaptırılmıştır.

[67] S.K. Dosya: 891/68.

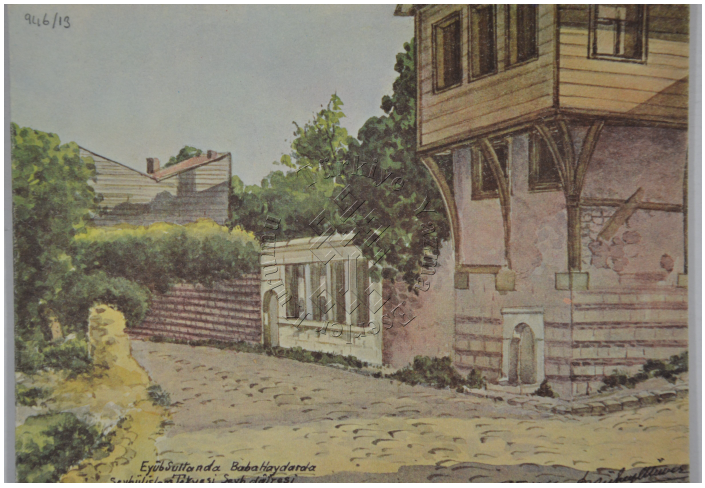
946/13
Eyüb Sultan'da Baba Haydar'da

891/31

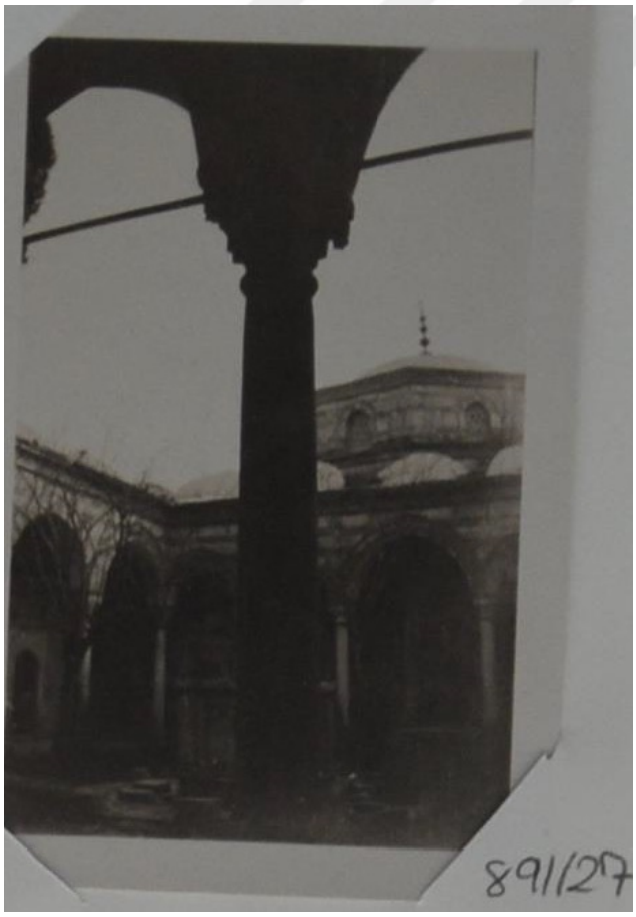
891/27

4.1.4 Türbe ve Hazîreler

A. Süheyl Ünver'in Eyüp defterlerinde çok sayıda türbe ve hazîrenin ismi zikredilmektedir. Söz konusu türbe ve hazîreleri şu şekilde liste hâlinde vermek mümkündür:

(…) Mezarlığı Çömlekçiler Caddesi
Kırîmiye Mezarlığı Otakcılar
Kırk Merdivenler Mezarlığı Gümüşsuyu
Kızıl Mescid Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Lâlizâde Dergâhı Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Mehmed Geylânî Hazîresi Kızıl Mescid Karşısı
Melek Efendi Hazîresi Gümüşsuyu Hazîresi
Mihrişâh Vâlide Sultan İmâreti Hazîresi Bostan İskelesi
Mihrişâh Vâlide Sultan Mektebi Hazîresi Bostan İskelesi
Mîr-i Mîrân Mehmed Bey Türbesi Hazîresi Bostan İskelesi
Molla Çelebi Dergâhı Hazîresi Defterdar İskelesi
Nakkaş Baba Türbesi Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Nişancı Mustafa Paşa Câmii Hazîresi
Osman Ağa Türbesi Hazîresi
Pertev Paşa Türbesi Hazîresi Bey Baba Sokağı
Serketye Hazîresi Otakcılar
Selâmi Mehmed Bey Câmii Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Sivâsî Şeyh Abdülmecîd Tekyesi Hazîresi Nişancı
Siyavuş Paşa Türbesi Hazîresi Câmi-i Kebir Caddesi
Sokullu Mehmed Paşa Türbesi Hazîresi Câmi-i Kebîr Caddesi
Sultan Osmân-ı Sâlis Dergâhı Hazîresi Sıra Serviler Caddesi
Şah Sultan Câmii ve Tekyesi Hazîresi Bahâriye
Şeyh Abdülhalîm Efendi Dergâhı Hazîresi Defterdar Caddesi
Şeyh Hasîb Efendi Dergâhı Hazîresi Kalenderhâne Caddesi
Şeyh Ahmed Efendi Dergâhı Hazîresi Defterdar Caddesi
Şeyh Murâd Tekyesi Hazîresi Nişancı
Şeyhülislâm Dergâhı Hazîresi Nişancı
Şifa Havzı (?) Makberesi Nişancı
Şîrmerd Çavuş Câmii Hazîresi Eski Yeni
Tameşvar Dergâhı Hazîresi Nişancı Caddesi
Taşlıburun Lâgarî Mehmed Efendi Dergâhı Hazîresi Bahâriye
Tokmaktepe Mezarlığı Defderdâr Arkası
Toprak Sokak Mezarlığı Gümüşsuyu
Tunuslu Hayreddin Paşa Türbesi Hazîresi
Uncu Bayırı Mezarlığı Gümüşsuyu
Zal Mahmûd Paşa Hazîresi

4.1.4.1 Eyüp Sultan Türbesi

Türbe İstanbul'un en önemli ziyaretgahıdır. Akşemseddin keramet olarak mezarın yerini bulduğu zaman yapılan kazıda çıkan taşın üstünde kûfî hat ile o kabrin Eyüp Sultan'a ait olduğunu bildiren bir yazı tespit edilmiştir.[68]

Türbe Fatih Sultan Mehmed zamanında yapılmıştır. Türbenin avluya bakan duvarları renkli çini kaplıdır. Önünde dua okunan pencere Sultan I. Ahmed zamanında yapılmıştır. Türbenin başındaki ve ayak ucundaki gümüş şamdanları Sultan İbrahim Han koydurtmuştur. Sultan III. Selim zamanında türbe yenilenmiş, pirinçten dökme kapakları yapılmış ve puşîdesi yenilenmiştir. İnşâ-kerdesi olan kitâbe Yesârizâde yazısıdır:

"Alemdâr-ı kerîm şâh ı iklîm i risaletsin
Muînim ol benim dâim bi-hakk-ı Hazret-i Bârî
Selîmü'l-İlhâmî her dem yüz sürer bu ravza-i pâke
Şefâatle kerem kıl yâ Ebâ Eyyûb el-Ensârî"

II. Mahmud zamanında puşîde değişmiştir. Puşîdenin üstündeki hat yazısı Sultan Mahmud'un el yazısıdır.

Eyüp Sultan semtinin merkezinde bulunan bir yapıdır. Defterde alıntılanan matbû bir eserin sayfasında yapı şu şekilde anlatılmıştır:

"Kabr-i münîrini 806 sene sonra Cenâb-ı Fâtih'in İstanbul'u fethinde beraberlerinde bulunan kibâr-ı evliyâullahdan şeyh Akşemseddin kuddisesirrûh hazretleri kuvve-i kudsiyye ile keşf etmişdir. Mahall-i kabir olmak üzere irâe etdikleri mahal iki kulaç kadar hazır edilince üzerine hatt-ı kûfî ile hâza kabrü Eyüb yazılı bir taş zuhûr etmekle derhal üzerine türbe binâ edilmiş ve hitâmında Câmi-i şerîf ilâve edilmişdir."

[68] S.K. Defter: 267, vr. 15a.

4.1.4.2 Reşadiye Türbesi

Reşadiye Türbesi'nin çinileri Harem-i hümâyûn ve Hırka-i saâdet dâiresinin çinileriyle aynı şekilde Kütahya'da imal olunmuştur. Süheyl Ünver, bu çinilerin son derece de dikkat çekici olduklarını ve her her pencere arasında şekillerinin farklı olduğunu söylemektedir.

4.1.4.3 Ferhad Paşa Türbesi

Süheyl Ünver, Ferhad Paşa Türbesi'nden bahsederken Ferhad Paşa türbesinin fiziksel özelliklerini tasvir eder. Buna göre; türbe 16 köşelidir. Yol yapım çalışmalarından türbenin etkilendiğini söylemektedir. Türbenin tavsif edilemeyecek kadar güzel olduğunu ifade eder. O dönemde pencerelerinin harab bir vaziyette olduğuna dikkat çekmektedir. Cadde kot farkından dolayı yükseldiği için pencerelerin alçakta kaldığını vurgulamaktadır.

Eyüp Sultan çarşısında görülen türbe de Sokullu Mehmed Paşa'nın türbesidir.

Türbenin yanında küçük bir ahşap kulübe göze çarpmaktadır. Günümüzde bu kulübe yoktur. Resmin sol tarafında bir parçası gözüken ahşap ev ve sokakta gözüken ahşap yapılar hâlâ ayaktadır. Sokağın sonunda Sokullu Türbesi gözükmektedir.

4.1.4.4 Nakkaş Hasan Paşa Türbesi

Ünver, Nakkaş Hasan Paşa Türbesi'ni ziyaret ettiği zaman ihmal edilmişliğinden şikayet etmiştir. Ziyareti esnasında kapısının olmadığını, tahta sandukaların yıkıldığını tespit etmiş bulunmaktadır. Mermer kabirlerin harap olduğunu, her taraftan ağaçlar çıktığını anlatmaktadır.[69]

[69] S.K. Defter: 267, vr. 10a.

70

4.1.4.5 Zâl Mahmûd Paşa Türbesi

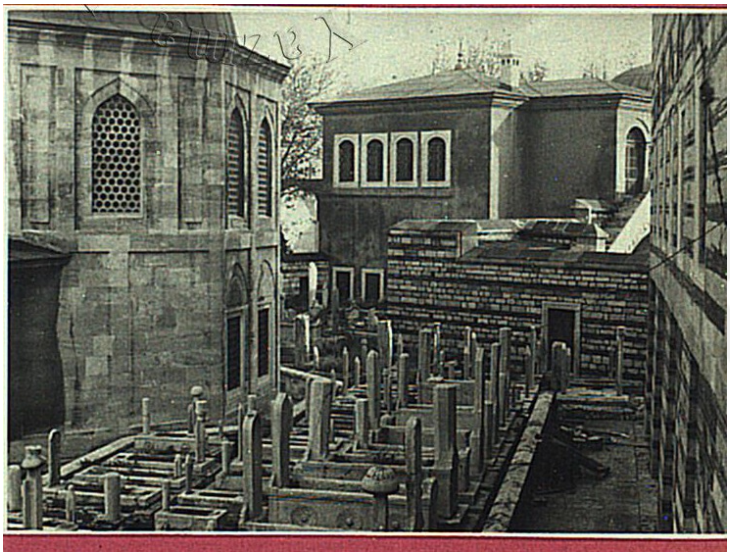

4.1.4.6 Sokullu Mehmed Paşa Türbesi[71]

Osmanlı döneminde İstanbul'un fethini müteakip Eyüp sultan Hazretleri'ne ait bu mekânın inşasından itibaren artık câminin civârı büyük bir mezarlığa dönüşmüştür. Halktan, eşraftan, devlet ricâlinden, ilim adamlarından, sanatkârlardan ve ehlullâhtan birçok zevât bu kabristana defnedilmeyi arzu etmiştir. Süheyl Ünver bu durumu şu naif ifadeleriyle açıklar:

"Hazret-i Eyüp radiyallâhu anh sırf kuvve-i mâneviyesiyle birçok zevâtı yanına çekmiş ve orası bir cennet hâline dönüşmüş; şimdi harab olan Eyüb Sultan ve havâlisi eskiden bir cennet imiş."[72]

Bu sözler şehrin kurulmasındaki mânevî âmilleri göstermesi bakımından önemlidir ve mânevî tesir Hazret-i Hâlid İbn Zeyd'e aittir.

[70] S.K. Dosya: 841/40.
[71] S.K. Defter: 925, vr. 20.
[72] S.K. Defter: 267, vr. 11a.

4.1.4.7 Pertev Paşa Türbesi

4.1.4.8 Siyavuş Paşa Türbesi

4.1.4.9 Alaaddin-i Arabî Türbesi

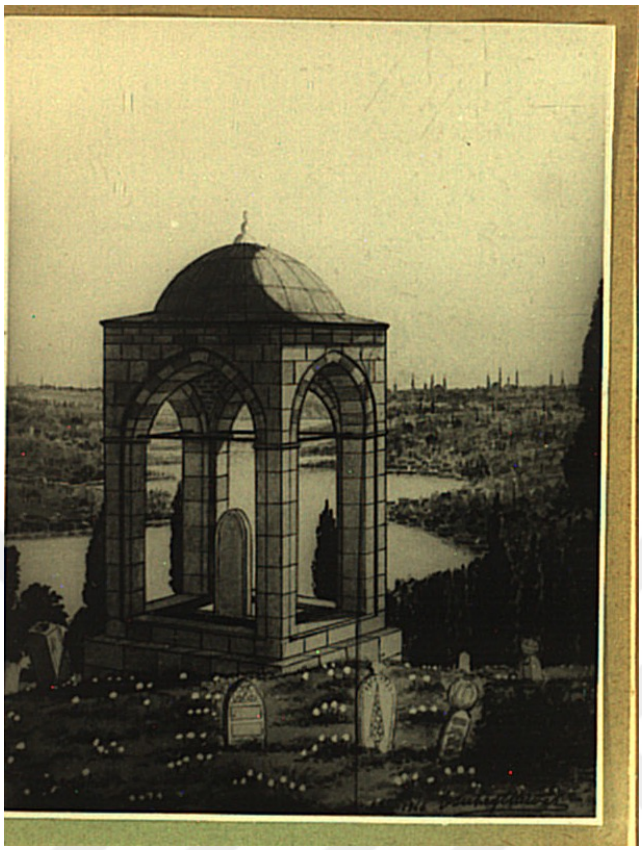

Türbe Pierre Loti tepesindedir. Çizim Ünver'e aittir. O gün mevcut durumunu değil, aslen olması gereken şekli çizmiştir.[73]

4.1.4.10 Câfer Paşa Türbesi

[74]

[73] S.K. Defter: 938, vr. 11.
[74] S.K. Dosya: 946/50.

4.1.4.11 Sokullu Türbesi

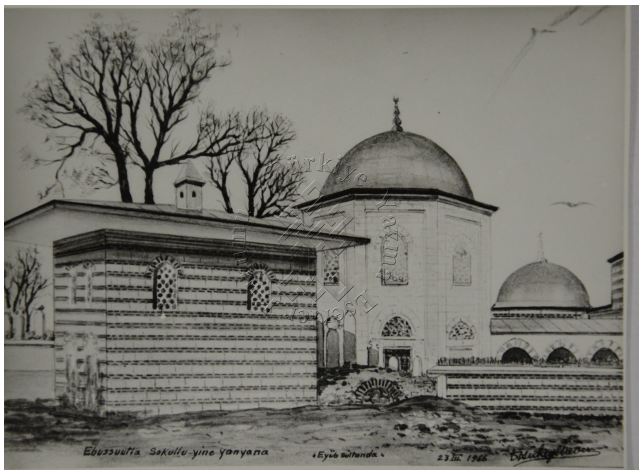

Aynı kare içinde Ebü's-Suûd Türbesi ve Sokullu Türbesi yanyanadır.

Ünver aynı dönemde yaşamış bu iki devlet adamının beraber çalıştığı dönemi telmîh ederek Ebü's-Suûd Türbesi ve Sokullu Türbesi'ni aynı resim içinde ortaya koymuştur.[75]

4.1.5 Mezarlıklar ve Mezar Taşları

Eyüp Sultan semtine ruhunu veren, şehir dokusuna en hâkim öğe mezarlıktır demek yanlış olmayacaktır. Eyüp Sultan topraklarına basanlar şehrin ruhaniyetini hissederler. Hazret-i Ebû Eyüp el-Ensârî'ye komşu olmak isteyen Müslüman İstanbul halkının Eyüp Sultan semtine gömülmek istemesi bu havâliyi büyük bir mezarlık beldesine ve mezar taşı açısından açık hava müzesine döndürmüştür. Halkımızın ölüm hakkındaki görüşleri İslâm inancının heykel ve resme olan yaklaşımı, Orta Asya'dan itibaren hâfızasında taşıdığı mezar taşı imgesi, mezarlıklarımızı adeta soyut heykel müzesine çevirmiştir. Nitekim Ünver mezarlıklardan bahsederken "Ben Eyüp Sultan'ı çok severim. Âhiretden konuşmaz; ama dünyadan göçenlerin nâmına yazılmış mezar taşlarındaki ölüm hakkında halkımızın düşüncesini bildiren satırların sergilendiği bir açık hava Türk Müslüman heykel-i ma'nevîsidir"[76] demektedir.

Süheyl Ünver'in 663 numaralı defterinin adı Eyüp Sultan Mezarlığı'dır. Ayrıca Eyüp Sultan defteri hâricindeki bütün defterlerde mezar taşlarının kayıtları tutulmuştur. İlk başta şüphesiz ki şehrin kuruluş sebebi olarak Ebû Eyüp el-Ensârî hazretlerinin kabridir.

Ünver sadece gün yüzündeki mezar taşlarını kaydetmekle kalmaz, bir vesileyle günyüzünde olmayan mezar taşlarının da peşinden gider. Onları ortaya çıkartır. Nitekim Şeyh Murad Efendi Dergâhı'nda Eyüp Nişanca'da Hattat Mahmûd Celâleddin Efendi'ye ait mezar taşını arayıp bulup görünür bir yere dikmiştir.[77] Şair Nigârî'nin[78] mezar taşını aramış ama bulamamıştır.

"Mezar taşlarındaki bu yazılar âhirete göçtüğünü tasavvur ettiğimiz insanların oradan en son ve aynı şekilde dâimî ve kesin konuşmaları gibi geliyor. Yani geçerken o harfleri bilip de okumak onların lisan-ı halinden başka bir şey olamaz."[79]

Burada "lisân-ı hâl" vurgusu ile Ünver, adeta mezar taşı geleneğimizin oluşmasındaki metafizik âmili kendi sözcükleriyle ifade etmiştir. Burada inanç ve sanat ilişkisini gözlemleme şansı

[75] S.K. Defter: 267, vr. 12a.
[76] S.K. Defter: 670, vr. 13a.
[77] İsmail Kara, s. 10.
[78] S.K. Defter: 670, vr. 13a.
[79] S.K. Defter: 670, vr. 4.

bulmaktayız. Öyle ki; hal lisanı ile hayattakilere seslenebilen bir eşya anlayışı demek, bu eşyanın her bir yazısı ve motifi ile daha sonra gelecek insanlarla konuşturulması anlamını taşır. Böylece mezar taşlarının üstünü ayetlerle doldurmak, motiflerle bezemek, mezar taşlarına işlev katmakla beraber anlam ve bütünlük ilişkisini de oluşturmaktadır.

4.1.5.1 Mezarlıkla Alakalı Genel Resimler

Resimde Gümüşsuyu'na çıkarken mezarlığın bir görüntüsü yer almaktadır. Şehrin en otantik görüntülerinden birisidir. İslâm sanatının doğasını anlama imkanı vermektedir. Çünkü bir şehrin gelenek, inanç ve çevre ile olan ilişkisi en açık bir şekilde mezarlıklarda ortaya çıkar. İstanbul'un en pitoresk görüntülerinden birisi Pierre Loti Tepesi'dir.

Eyüp Sultan Mezarlığı'ndan genel bir görüntü.

Priziosi'nin bir tablosundan.[80]

[80] S.K. Dosya: 946/42.

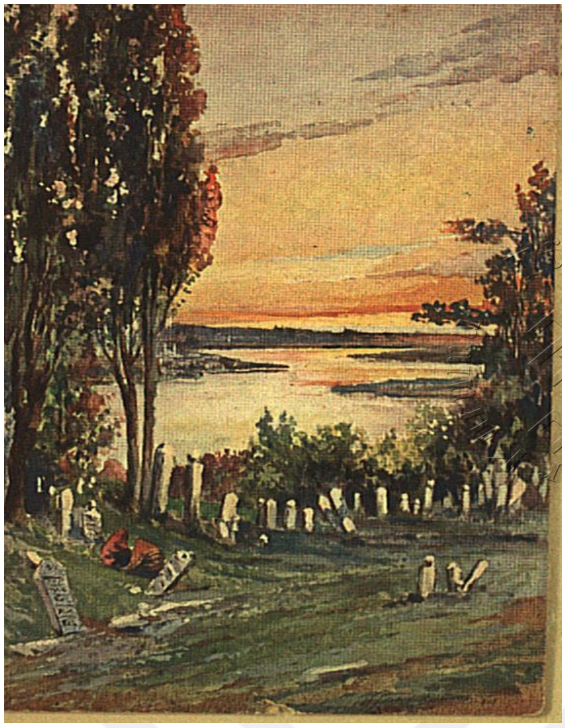

Eyüp Sultan Mezarlığı, mezar taşları ve servilerle beraber kendiliğinden oluşan bir tablo gibi her saniye izleyenlere ayrı bir güzellik sunmaktadır.[81]

4.1.5.2 Lala Mehmed Paşa Kabri

SK 267 No.'lu defterde vr. 7b'de Lala Mehmed Paşa'nın mezar taşı çizilmiştir. Ayrıca kabirdeki motifler resmedilmiştir. Süheyl Ünver şu ifadelere yer vermektedir: "Lala Mehmed Paşa merhûmun kabrindeki arabesk göbekden (dâire şeklinde) kabir taşında böyle yazılıdır. -Estergonu feth eden Kefe lalası Mehmed Paşa ruhiyçün Fâtiha."[82]

[81] S.K. Defter: 267, vr. 24.
[82] S.K. Dosya: 946, [7].

4.1.5.3 Yûsuf Baba

Yûsuf Baba, Akşemseddin'in Eyüp el-Ensârî'nin kabri keşfedildikten sonra onun ilk türbedârı olarak tâyin edilen türbedardır. Kendi kabri de o hazîrede bulunmaktadır. Süheyl Ünver, Yûsuf Baba'yı da ziyaret ettiğinden bahsetmektedir.

4.1.5.4 Kapudân-ı Derya Hüseyin Paşa

Süheyl Ünver'in anlatımına göre; Eyüp'te Bostan İskelesi'nde imâret olan yerin bahçesinde gömülüdür. Baş taşı kallavidir. Bu mezarın üstü açıktır ve bir kubbe altındadır. Mezarın baş taşında, yan tarafında biri mensûr biri manzûm iki kitabe vardır.[83]

4.1.5.5 Kapudan-ı Derya Mehmed Paşa

Eyüp'te Bostan İskelesi'nde imâret olan yerin bahçesinde Kapudân-ı derya Mehmed Paşa, Kapudân-ı derya Hüseyin Paşa'nın karşısında gömülüdür. Baş taşı kallavidir. Kapudan-ı derya Gâzi Hüseyin Paşa'nın kethüdalığı ile ma'rûf oluduğu taşında yazılıdır. Kitabesindeki tarihi 1226'dır. İmâretin pencerelerinin üzerindeki manzûm yazıların Yesârî Mehmed Es'ad Efendi tarafından yazıldığı konulan kitabesinden anlaşılmaktadır.[84]

4.1.5.6 Dergâh-ı mualla Kapucubaşılarından Maktûl Mustafa Paşa torunu Abdülhamîd Bey

Dergâh-ı mualla kapucubaşılarından Maktûl Mustafa Paşa torunu Abdülhamîd Bey, Eyüp Nişancı Mehmed Paşa mahallesinde Nakşibendî Tekyesi'nin bağçesinde gömülüdür. Başında ayak taşları durur. Baş taşı serpuşsuz pehlelidir.

- Kitabesi şöyledir:

  "Hüvelbâkî

[83] S.K. Defter: 663, vr. 2b.
[84] S.K. Defter: 663, vr. 2b.

Sadr-ı esbak makbûl Mustafa Paşa'nın oğlu
Mir-i âlem Mûsâ Beyzâde dergâh-ı muallâ
Kapucubaşılarından Abdülhamîd Bey'in rûhuna fâtiha"[85]

4.1.5.7 Zekâi Dede

Eyüp Sultan'da Gümüşsuyu'na çıkarken Kaşgârî Dergâhı altında Karyağdı bayırında medfûndur[86] [663, 10b].

4.1.5.8 İdris-i Bitlisî

Haremi Zeyneb Hatun'un mâmur durumdaki câmiinin alt sokağında medfundur.[87]

4.1.5.9 Çivicizâde Mehmed Efendi

Süheyl Ünver'in, Ayvansarâyî Hüseyin Efendi'nin *Hadîkatü'l-Cevâmi'* adlı eserine dayanarak naklettiğini belirttiği bilgiye göre Zâl Mahmûd Paşa Türbesi'nin hâricinde Çivicizâde Mehmed Efendi medfundur. Bu Mehmed Efendi Suyolcuzâde Eyüplü Mustafa Efendi'den icâzet almış olan meşhur bir hattattır. (Zal Mahmûd) Paşa'yı müşârünileyhin…. arkalarında vâkî … sıbyan mektebi vâkıfı İskenderi (?) Bey'den halilesi Gevher Mülûk Sultan ile mektebin tarik-i âm taraflarında medfundur.

4.1.5.10 Feridun Paşa

Feridun Paşa Eyüp'te Ferhad Paşa Türbesi'nin karşısındaki dar yolda Maktül Türbesi'nin bahçesinde gömülüdür. Süheyl Ünver şöyle tarif etmektedir: "Türbenin yüzü mermerdir. Kapusu tahtadır. Kapunun önünde dört mermer sütun üzerine tutturulmuş sakıf var imiş, yıkılmış. Yalınız müdevver direkleri mevcuddur. Türbesinde başka mezar yokdur. Üstü açık mermer sandukadır. Başında ortası sivri sarıklı serpuşu vardır. Türbesi gayet harabdır."[88]

4.1.6 Sahipsiz Mezar Taşları

Ünver, defter ve dosyalarında birçok mezar taşından bahsetmiş olmakla birlikte hepsini burada tek tek zikretmek mümkün değildir. İki tane dikkat çekici örnek almış olmamızın sebebi ise taşların üstündeki mukarnas nişin orijinal örnekler olmasıdır.

[85] S.K. Defter: 663, vr. 2a.
[86] S.K. Defter 663, vr.10b.
[87] S.K. Defter: 663, vr. 11.
[88] S.K. Defter: 663, vr. 2a.

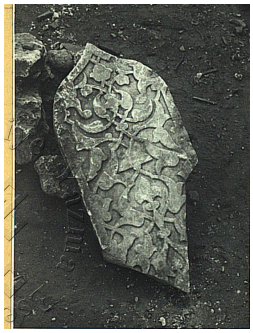

Özellikle üzerindeki motiflerin klasik döneme ait olması ve son derece güzel motiflerle süslenmiş olması dikkate değerdir.

4.1.7 Sivil Mimari Örnekleri

Sivil mimari halkın her kesiminin hayatını, eşyaya bakış açısını, inancını, zevkini gündelik hayatının ipuçlarını veren en temel parçalardır. Süheyl Ünver'in hocası Hoca Ali Rıza, kendisi gibi ressam ve aynı zamanda doktor olan Rifat Osman gibi Süheyl Ünver'in yetişmesinde etkisi olan birçok ressam resimlerinde Türk evi temasını işlemişlerdir. Süheyl Ünver de yüzlerce sivil mimari örneğini eserlerine kaydetmiştir. İncelediğimiz ve taranmış olan Eyüp defterlerinde de Ünver'in kendi çizdiği sivil mimari örnekleri vardır.

Ünver sahip olduğu sanat ve tarih bilgisi ile ve sanatçı gözüyle bu tür yapıların üslubu ve dönemiyle alakalı bize fikir de vermektedir. Aşağıdaki alıntılar Süheyl Ünver'in sunduğu örneklerdir:

"Eyüp Düğmeciler'de Kirpasi Dergâhı sokağında cadde cihetindeki bakkalın üstündeki ampir pencereli eski evler şâyân-ı dikkat ve resimleri yapılmağa sezâdır."[89]

"Eyüp Sultan'da Baba Haydar sokağında karşı karşıya iki eski evdir ve bu sokak yek diğerine pek mülâsıktır. Ben resmini yaparken birbirinden ayırdım. Hey gidi koca Müslümanlar, eskiden nerelerde hayat geçirirlerdi. 19 Teşrînisâni 336." Her ne kadar öncesine göre bir kayıptan bahsetse de Süheyl Ünver'in bu tesbiti yaptığı yıllarda henüz İstanbul gerçek hüviyetini korumaya devam etmektedir. Dikkat çeken husus ise; o gün henüz şehrin geleneksel dokusu devam etmesine rağmen Ünver'in, eski dönemlerin üslubundaki zerafeti algılayacak ve karşılaştırma yapabilecek ölçüde zevk ve sanat dünyamıza vakıf olmasıdır.

Nitekim uzun zaman sonra 1970'lerde Eyüp'ün dönüşüme olan tanıklığını şu sözlerle dile getirmiştir: "Fakat o zamanın gece kondulariyle buraya tasallut olmuş. Zavallı İstanbul. O zamanında bundan kurtulamamış. Çocukdum derlerdi ki "İstanbul'un hücrâ taraflarında ve hatta merkezî yerlerin hatta Ok Meydanı'nı Arnavutlar bostan yapacak diye işgal etmişler ve sonra buraları alâkadarlara rüşvet yedirip kendilerine tapu çıkartmışlar."[90]

"Edirnekapu'dan hâric Otakcılar'dan Eyüp Sultan'a inen yokuşun sol tarafında iki metre yüksek kaldırım üzerine mevcud iki eski evdir. Fi 19 Teşrînisâni sene 336."[91]

"İslâm Bey mahallesinde İslâm Bey Mescidi karşısında kâin büyük bir çınar ağacı vardır. İçerisi zamanla oyulmuş ve ufak bir kubbeye inkılâb edilmişdir. Üzerinde bir fener var dâimâ yanar. Bu hizâda ve 20 metre ilerisinde bir de eski ev vardır."[92] Günümüzde bölgede ahşap evler olmasına

[89] S.K. Defter: 267, vr. 7b.
[90] S.K. Defter: 938, vr. 23a.
[91] S.K. Defter: 267, vr. 7a.
[92] S.K. phanesi Defter: 267, vr. 22b.

rağmen çizimdekine benzer bir ev bulamadık. Çevre sâkinlerinden öğrendiğimiz kadarıyla İslâm Bey Câmii'ne dahil bir yapı yıkılıp yerine beton üstü ahşap kaplama yapı yapılmıştır. Cemâlimin geçtiği yol yazmaktadır.[93]

Arka-üst tarafta Saadeddin Hepel'in evi ve ön tarafında gözüken yapı günümüzde yıkılmış olan Fâtih'in hekimbaşısı Kutbeddin Efendi'nin sıbyan mektebidir. Sultan Câmii kayyumbaşı oğlu Saadeddin Hepel'in evi günümüzde mevcuttur.[94]

Nişancı'da bir sokak yazmaktadır. Nişanca Eyüp'ün günümüzde de geleneksel dokusunu en çok koruyan bölgelerden birisidir.

[93] S.K. Dosya: 946.
[94] S.K. Dosya: 946, vr. 99.

[95]

Bu ev günümüzde mevcut değildir diye ayrıca not düşülmüştür. Günümüzde alçı pencereli herhangi bir sivil mimari örneği kalmamıştır. Resimde gözüken evin dış cephesine sarılmış bir sarmaşık görülmektedir; ayrıca eve bitişik bir bahçe de göze çarpmaktadır.

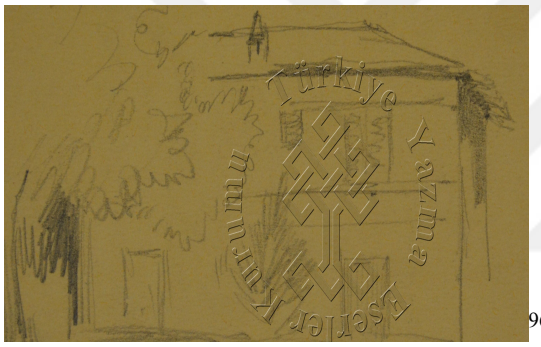
[96]

Altında Gümüşsuyu civârında yazmaktadır.

Yalılar ve Saraylar

Eyüp Sultan'ın kıyı şeridi günümüzden farklı gözükmekteydi. Günümüzde Eyüp Sultan'ında kıyı şeridi boş durumdadır. Yalılar yıkılmıştır. Ama tarihte sahil şeridi yalılarla ve kayıklarla

[95] S.K. Dosya: 946, vr. 233.
[96] S.K. Defter: 946, vr. 253.

doluydu. Sahil şeridinde birçok saray mensubunun, paşanın sarayı, yalısı olduğu eski fotoğraflarda gözükmektedir.

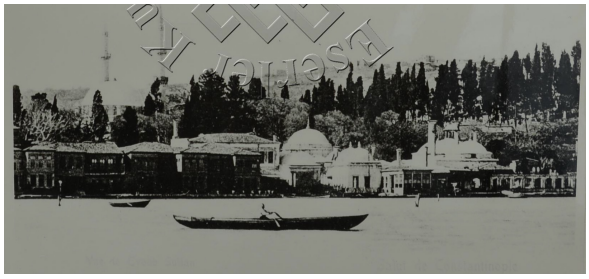

Eyüp kıyısında bulunan yalılar görülmektedir.

Defterlerde geçen yalıların isimleri şunlardır.

- Dürri Yalısı
- Kara Mustafa Paşa Yalısı
- Hançerli Sultan Sarayı
- Karaağaç Yalısı

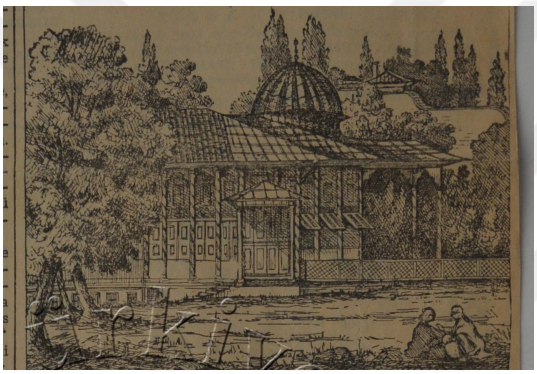

- Eyüp Ensârî'de Ali Paşa Sarayı[97]

4.1.8 Motifler

Ünver'in tezhip ve resim bilgisi onun ayrıntı görme gücünü arttırmıştır. Motifleri kağıda aktarabilme gücünün üst düzey olması inceleme yaptığı câmi, türbe ve medreselerdeki motifleri defterlerine, dosyalara kaydetmesini kolaylaştırmıştır. Gittiği mekânın hem mimarisini hem dış dokusunu hem iç dokusunu bize çok başarılı bir biçimde aktarabilmiştir.

Ünver özellikle türbe, mezar ve câmilerdeki motifleri tek tek çizmiştir.

Bu motifin Ferhad Paşa Türbesi'nin bakır işlerinden olduğunu söylemektedir.

"Bu Ferhad Paşa Türbesi Mimar Sinan hazretlerinin eser-i âlîlerinden tavanı kabartma arabesk ile müzeyyendir. Kapusunu ve türbeyi tavsif etmek benim iktidarım hâricindedir vesselâm."[98]

Ünver'in çizdiği yarı natüralist üslupta çiçek demeti:

[97] S.K. Defter: 891, vr. 5.
[98] S.K. Defter: 267, vr. 7b.

Bu motifteki kapı tokmakları başka câmilerde de kullanılmıştır:

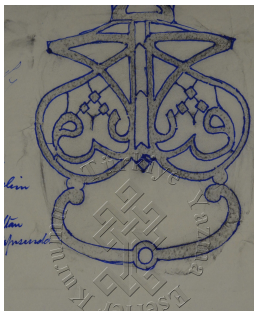

4.1.9 Folklorik Öğeler ve Günlük Hayat

Defterlerde ziyâret kültüründen bahseden ve fiziksel nesnelere dâir örnekler de vardır.

267 no.'lu Defter 6b'de geçen madalyon bahsinde halkın burada madalyonları tuzlu suyun içine batırarak suyunu içtiklerini not almıştır. Bu davranış, inanış biçimi ve bu inanç dâiresinde ortaya çıkan eşya için güzel bir örnektir. Madalyon tek başına bir anlam ifade etmez; o madalyonun duâ amaçlı yerine getirilen bir âdetin parçası olarak anlamı vardır. Aynı zamanda bir estetik değer taşımaktadır.

Eyüp Sultan'ı Ziyâret Kültürü

Eyüp Sultan şehrin ziyâret kültüründe önemli bir yere sahiptir. Türbeye borçlular, evlenmek isteyenler, dertliler, sünnet çocukları gelir duâ ederdi. Eyüp Sultan toplumun her kesimini kendine çeken bir ziyaretgâh olma özelliğini taşımıştır.

Leylekler

Eyüp şehir dokusunda leyleklerin özel yeri vardı. Doğayla uyum içindeki şehrin en güzel göstergesi insanlarla beraber gezen leyleklerdir.

Pierre Loti Kahvesi

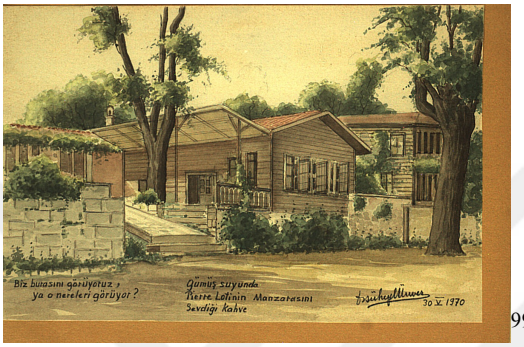

[99]

Pierre Loti Türk kültürünün ve İstanbul'un hayranı bir Fransız yazarıdır. Eyüp sultandaki bu kahve Pierre Loti'nin arkadaşlarıyla oturduğu, edebiyat, şiir, sohbetleri yaptığı, İstanbul'u seyrettiği, şark havasını taşıyan otantik bir İstanbul kahvesidir. Kahvehane Pierre Loti'yle anılmadan önce Afife Kadın kahvesi olarak tanınmaktadır.[100] 946 no.'lu Dosya vr. 186'da ise kahve Rabia Kadın Kahvesi olarak geçmektedir. Ama defterde Afife Kadın olarak okunmaktadır.

Kahvehane Sabiha Tansuğ tarafından restore edilmiş; eski otantik hali korunarak yeniden hizmete sunulmuştur. Süheyl Ünver sık sık bu kahveden bahsetmekte ve kahveyi korumaya alan Sabiha Hanım'dan takdirle söz etmektedir.

Niyet kuyusu

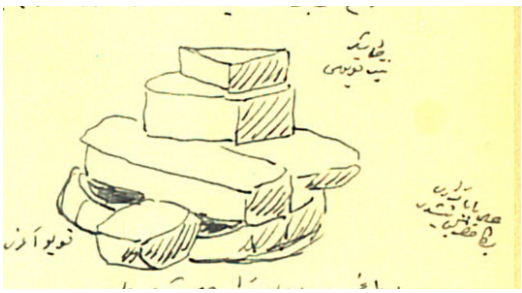

Ünver, Niyet kuyusu için Gümüşsuyu'nun üç evliyasından birisi demektedir. Eyüp'ün folkloründe önemli bir yere sahipken günümüzde unutulmuştur. Bu kuyunun başında yaşlı bir kadın durmaktadır. Bir şey kaybeden olursa siyah bir bez örterler ve kuyudan içeri bakarak kaybettiği şeyi görür. Cumhuriyet zamanında kapatılmıştır.[101]

[99] S.K. Defter: 938, vr. 4.
[100] S.K. Defter: 938, vr. 13a.
[101] S.K. Defter: 938, vr. 22b.

4.1.10 Eyüp ve Çevresi Genel Görünümü

Süheyl Ünver dosyalarında bulunan genel Eyüp manzaraları incelenmiştir.[102]

Bu fotoğrafta İslâm şehrinin yatay gelişen çevreyle uyum içinde yapısını görmekteyiz. Özellikle dini yapıların şehre hakimiyeti ve doğanın şehirle bütünleşmesi dikkat çekmektedir.

Fotoğrafta Ferhad Paşa Türbesi göze çarpmaktadır. Sağ tarafında sokakta bulunan dükkanlar bugün mevcut değildir. Arka tarafında Sokullu Türbesi, Siyavuş Paşa türbeleri mevcuttur. Resmin sağ tarafında Mihrişah Sultan Külliyesi görülmektedir.

103

Bu fotoğrafta şehrin yeşilliği ve tenhalığı ilk göze çarpan olgudur. Haliç'in tabiatının henüz bozulmadığı zamanlar bu fotoğraflarda ölümsüzleştirilmiştir.

Haliç kıyılarında yalıların yerine kurulan fabrikalar.

[102] S.K. Dosya: 946/79.
[103] S.K. Dosya: 946/26.

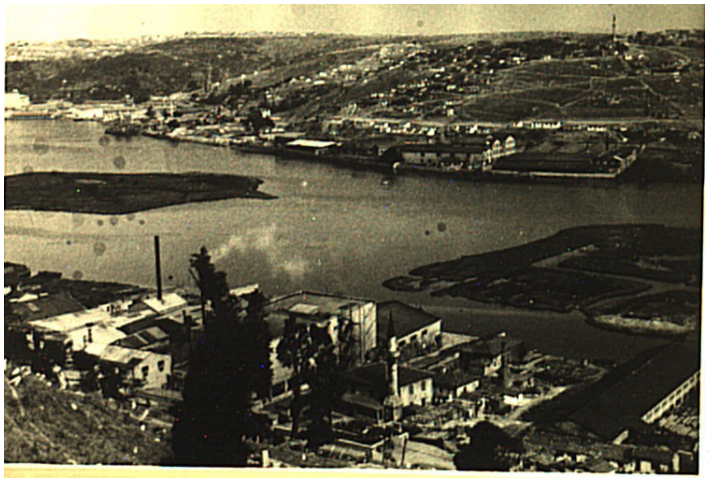

[104]

Bahariye Mevlevîhânesi yerine kurulan fabrikadır.

[104] S.K. Dosya: 938, vr. 12.

SONUÇ

Kültür nesilden nesile öğretilen ve öğrenilen bir dildir. Bu dil içinde bulunduğu medeniyetin anlam dünyasının üstüne kurulmuştur. Kültürün kuşaklar arası aktarımı sayesinde medeniyet devamlılığını sağlayabilir. Dolayısıyla nesneler ve insan davranışları bu anlam dünyasının nesillerden nesillere aktarımında hayati öneme sahiptir.

Aslında biz günlük hayatımızı yaşarken mensubu bulunduğumuz medeniyetin diliyle sürekli muhatabız. Bütün hayatımız bu dille örülmüş durumdadır. Bir yerden su içerken, ibadet yaparken, alışverişi yaparken sürekli temel enstüramanımız aslında bu dildir. Bu dil sayesinde anlam dünyası bize aktarılır. Sonuç olarak bizler sürekli halde bu anlam dünyası tarafından inşa ediliriz ve aynı zamanda da bu anlam dünyasını inşa ederiz.

Eğer bir medeniyet başka bir medeniyete yenilirse sadece siyasi iktidarını kaybetmekle kalmaz aynı zamanda anlam dünyası da yenildiği medeniyet tarafından belirlenmeye başlanır. Modern medeniyet yaklaşık son iki yüzyıldır dünya üstündeki bütün medeniyetleri etkisiz hale getirmiş; anlam dünyalarını kendi anlam dünyasıyla melezleştirmiş nihayetinde dünyadaki iktidarını ilan etmiştir. İşte mensubu olduğumuz islam medeniyeti de bu yenilgiden payını fazlasıyla almıştır. Anlam dünyasında karmaşa olmuş dolayısıyla ürettiği değerler ve maddi varlıkları da üretemez hale gelmiştir. Elinde kalan maddi varlık yok oldukca hafızasını kaybetmekte ve varlık problemi yaşamaktadır. Ve zaman geçtikçe bu hafıza silinmektedir.

İşte bu anlam dünyasında kaymaların olduğu, kültür dilinin hızla yok olduğu, estetik zevkimizin değiştiği böyle bir dönemde Süheyl Ünver gibi çok yönlü bir kültür ve sanat insanı bu kültürü kaydetmenin hayati önemini kavradı ve anlam dünaymızın izlerini taşınyan eserlerimizi büyük küçük demeden kaydetti. Süheyl Ünver bu kayıtları yaparken, Türk İslam medeniyetinin maneviyatıyla yoğrulmuş ruhundan yansımalar kattı defterlerine. Bu kimi zaman içli hisli birkaç satır kimisi bir suluboya resim bazen bir fotoğraf olmuştur. Süheyl Ünver'in sanat tarihçiliğinin kültür tarihçiliğinin bu yüzden bir bağlamı ve ruhu vardır. Bütün bir islam kültürünün hafızasının ve benliğinin korunması misyonu vardır. Süheyl Ünver'in her kaydettiği notun ve resimin satır arasında. Her zaman kendi ruhundan süzerek geçirdiği Türk-İslam kültürü, defterlerinde hissedilmektedir.

Eyüp Sultan gibi Türk-İslam kültürüyle yoğrulmuş her tarafında Türk zevkinin estetik dünyasının izinin olduğu bir şehirle Süheyl Ünver gibi bir kültür ve sanat adamının yollarının kesişmesi araştırmamız için önemli bir zenginlik kaynağı olmuştur. Türk-İslam Sanatlarını ağaca benzetirsek Eyüp Sultan bu ağacın köklerinin gün yüzüne çıktığı yerdir. Meyvesi çok çeşitlilik gösteren bu ağacın insanlığa sunduğu bütün meyveleri islam medeniyetinin bu arka bahçesinde toplama imakını bulabiliriz. Süheyl Ünver'in heybesinde bu meyvelerin hepsinden örnekler tadabilmek mümkündür.

Süheyl Ünver gerek kullandığı görsellerle gerek cümleleriyle bize bir İslam şehrinde hususiyetle nerelere bakılacağının ipuçlarını vermiştir. Topladığı malzemelerle dönemine ve kendinden önceki döneme ışık tutmuştur. Defterler özellikle Eyüp'e dair birincil derece kaynak özelliği taşımaktadır. Bu defterler İslam medeniyetinin maddî mirasının ruhunu hissettirmektedirler.

Bu defterler ve dosyalar üzerindeki incelemelerimize göre ifade etmek gerekirse;

- Bu defter ve dosyalarda tezyinî unsurlar çokça işlenmiştir. Özellikle mezar taşlarında, çizimlerde klasik dönem motifleri kaydedilmiştir. Yaptığı bu çalışmalar günümüz klasik sanatlarına yön verici ön çalışmalardır demek yanlış olmaz.
- Mezar taşları defter ve dosyalarda çokça işlenmiştir. Plastik ve estetik değerin ön planda olduğu fotoğrafların çoğunda aynı zamanda mezar taşlarına dair bilgi de işlenmiştir.
- İslam şehirlerinin en büyük özelliği planlama olmaksızın temel prensipler belirlenir ve şehrin silüeti estetik bir değer taşır. Gerek kartpostallar ve gerekse yapılan fotoğraf çekimleriyle Eyüp'ün ve İstanbul'un siluetinin estetik değeri vurgulanmıştır.
- Süheyl Ünver'in kayda düştüğü her eser çevresi ve durumuyla beraber kaydediliyor; bu da Süheyl Ünver'in olayları bir bütünlük içinde algıladığının kanıtıdır.
- Süheyl Ünver'in kayıt ettiği kişiler kendi tabiriyle "kırk ambar" olarak ifade ettiği çok yönlü münevverler şahsiyetlerdir.
- Günümüze kadar kalmayan bazı yapılar ve ayrıntılar hakkında Süheyl Ünver'in defterlerinde tafsilatlı bilgiler bulunmaktadır.

Sanat tarihi açısından, kültür tarihi açısından, bilim tarihi açısından ve daha birçok cepheden Süheyl Ünver'in defterlerinin günümüz ilim dünyasına söylecek daha çok sözü vardır. Dünyasına girecek araştırmacıları beklemektedir.

BİBLİYOGRAFYA

KARA, İsmail- Salih Pulcu (haz.), *A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

KARA, Hatice, "Eyüp Sultan Yerleşme Dokusunun Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi", *Eyüp Sultan Sempozyumu-II*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998.

ALGÜL, Hüseyin, "Ebû Eyyûb el-Ensârî", *DİA,* X, 1994, ss. 123-125.

ARTAN, Tülay, "Eyüp", *DİA*, XII, 1995, ss. 1-6.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı Ve Nüfusu*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1958.

DERMAN, Uğur, *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2015.

DANIŞMAN Zuhuri, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, I, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1969.

EYİCE, Semavi, "Haliç", *DİA*, XV, 1997, ss. 264-280.

--------, "Eyüp Semtinde Sanat ve Sanat Tarihi", *Eyüp Sultan Sempozyumu-II*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998.

ESİNER, Mine, "Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesindeki Defter ve Dosyaları", *Antika*, sayı: 13, 1986, ss. 20-23.

GEDİKLİOĞLU, Gündüz - Ensar Nişancı, "İstanbul Siluetinde Bir Kimlik Olarak Eyüp", *Eyüp Sempozyumu-VII*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2003.

HASKAN, M. Nermi, *Eyüplü Mûsikîşinaslar*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

---------, *Eyüp Sultan Tarihi*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

KARAATA, Ceylan Akgül, *Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Türk Süsleme Sanatı Eğitimine Katkıları*, Gazi Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

MESARA, Gülbün - Ahmet Kazancıgil - Ahmet Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver Biliyografyası*, İşaret Yayınları, İstanbul 1998.

ÖZAYDIN, Zuhal, *Menâkıb-ı Süheyl Ünver*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul 1997.

----------, Süheyl Ünver Hoca'dan Notlar: Menakıb-ı Süheyl Ünver, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1997.

ÖZDENÖREN, Hasan, "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Türk El Sanatlarındaki Yeri ve Önemi", *El Sanatları Dergisi*, sayı: 1, Konya 1997.

ÖZBAYOĞLU, Erendiz, "İlk Çağda Eyüp", *Eyüp Sempozyumu-VI*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2003.

SAYAR, Ahmed Güner, *A. Süheyl Ünver Hayatı Şahsiyeti Eserleri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994.

----------,"Ünver, Ahmet Süheyl", *DİA*, XLII, 2012, ss. 350-352.

UNAT, Ekrem Kadri, *Ahmet Süheyl Ünver*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1986.

ÜNVER, Süheyl, "Eyüp Sultan Ve Semti", *Selamet Dergisi*, cilt: 1, sayı: 12, 1963.

----------, *İstanbul Risaleleri*, I, İBB Yayınları, İstanbul 1995.

----------, *Müzehhib Karamemi*, İ.Ü. Yayınları, İstanbul 1951.

----------, “Eyüp Sultan”, *Antika*, sayı: 2, 1985.

----------, *Üsküdarname* (yay. haz. Gülbün Mesara vd.), Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012.

YENEN, Zekiye, “Osmanlı Dönemi Türk Kentinde Planlama Kültürü”, *Eyüp Sempozyumu-III,* Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2000.